1
81

Könyvtár- és információtudomány

folyóirat FIGYELŐ

KÜLFÖLDI

Történet

1/2010

Anameriç, Hakan – RUKANCI, Fatih: Libraries in the Middle East during the Ottoman Empire (1517 – 1918). – Bibliogr. jegyzetekben In: Libri. – 59. (2009) 3., p. 145-154.

A Közel-Kelet könyvtárai az Oszmán Birodalom idején (1517–1918)

Könyvtártörténet -egyetemes

A mai Közel-Kelet néven ismert térség fontos történelmi és stratégiai helyszín, ahol számos korai tudományos és kulturális alkotás látott napvilágot. Az Oszmán Birodalom négyszáz évig tartó uralma alá került a 16. században. Ez alatt az időszak alatt jelentős alapintézmények alakultak a térségben. Ezek segítették olyan városok fejlődését, mint Damaszkusz, Aleppo, Jeruzsálem, Bagdad, Mekka és Medina. Ott voltak közöttük a tudományos és kulturális központokként szolgáló könyvtárak is. A könyvtárakat mecsetekben és medreszékben (iszlám főiskola) hozták létre a 16. század vége felé, jelentős szerepük volt a térség kulturális és tudományos életében. Levéltári dokumentumok és külföldi források tanúsága szerint a szultán és más híres személyiségek azért alapították a könyvtárakat, mert hittek a jelentőségükben. A cikk statisztikai adatok segítségével, valamint

egyedi gyűjteményeiken keresztül mutatja be e könyvtárak alapítását, elterjedését és fejlődését. Ezenkívül az Oszmán Birodalom mind ez idáig ismeretlen alapítású könyvtárainak helyzetére is igyekszik rávilágítani a régióban.

(Autoref.)

2/2010

RED'KINA, N. S.: Bibliotečnaâ tehnologiâ : istoriâ i sovremennost'. – Bibliogr. 23 tétel **In:** Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2009) 6., p. 36-50.

Könyvtári technológia: történeti áttekintés és a jelen

Könyvtárügy története; Munkafolyamat; Terminológia

Az alexandriai könyvtártól J. W. Goethe tevékenységéig tartó időszakban még nem lehet a könyvtári technológiát művelő, neves orosz könyvtárosokat találni. A 19. században azonban már Oroszországban is foglalkoztak elméleti kérdésekkel, a könyvtári technológia fejlesztésével, az állományok és a katalógusok szervezésével, a könyvek használatával. A század jelentős személyiségei közül kiemelkedik a híres meseíró, *I. A. Krylov*, aki 1812–1841 között a Pétervári Közkönyvtárban elsősorban az állományszervezéssel és a katalogizálással foglalkozott. A raktári jelzetek használatával 1813–1814-ben elsőként kötötte össze a könyvek elrendezését és a katalógust, 1818–1819-ben pedig elsőként alkalmazta a testületi szerző fogalmát a leírásban. Aktív olvasószolgálati munkájával nagyban elősegítette a könyvtárak népszerűségének növekedését.

A matematikus *N. I. Lobačevskij*t 1825-ben nevezték ki a Kazanyi Egyetem könyvárigazgatójának. A gyarapítási munka megalapozására professzori bizottságot hozott létre, katalogizálási és osztályozási kérdésekkel foglalkozott, bővítette a könyvtárhasználók körét. Javaslatára a külső olvasóknak külön olvasótermet nyitottak. A professzorok kezessége mellett megengedte a könyvek elvitelét. *F. F. Rejss* fő művében a könyvtárak szerepét és rendeltetését, a nagy tudományos könyvtárak állományszervezési elveit és katalógusait tárgyalja. *V. I. Sobol'ŝikov* elsőként írt segédletet az orosz könyvtárosok számára, tekintette át az európai nagy könyvtárakat (1859). Álláspontja szerint a könyvek elrendezésénél csak a formájukat kell figyelembe venni, a katalóguscédulán szereplő raktári jelzet alapján a könyvet meg lehet találni. A technológia optimalizálásával csökkent a keresésre fordított idő, pontosan és gyorsan lehetett az olvasókat kiszolgálni. Műveiben a könyvtári folyamatokat technológiai rendszerként kezelte.

M. A. Korf reformjaival a Pétervári Közkönyvtárat a világ legjobbjai közé emelte. Érdeme, hogy a könyvtár szervezeti felépítését a technológiai folyamatokhoz igazította. *V. F. Odoevskij* elsősorban a szolgáltatás javítására törekedett. Javaslatai között található az állomány egészét átfogó egységes betűrendes katalógus, a többespéldányok külön kezelése, csoportos jelzet alkotása az állomány nagyságának pontos ismeretéhez, katalóguscédulák alkalmazása füzetes megoldás helyett, az év végi állományrevízió helyett a beszámolók összesítése. Véleménye szerint egy közkönyvtárban a könyveket méretük szerint kell a polcokon elrendezni, a gyűjteményes köteteknél minden műnek külön jelzetet kell adni, a borítón pedig feltüntetni a jelzetek intervallumát. Később a csoportos jelzet helyett minden polcon saját számozást javasolt. A könyvekben a raktári jelzet elhelyezésére máig az ő módszerét alkalmazzák. A középpontba az állomány-nyilvántartást helyezte, a legfontosabbnak a leltári katalógust tartotta. Kidolgozta a könyvtár belső elrendezése és rendeltetése közötti összefüggés elméletét, bevezette egyes könyvtári folyamatok normáit.

A 20. század elején egy sor haladó szellemű tudós foglalkozott a könyvtárfejlesztés elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Jelentős esemény volt az 1924 júliusában tartott 1. össz-oroszországi könyvtári kongresszus. A könyvtárak tervezésében a funkcionális megközelítést *Alvar Aalto* finn építész képviselte, koncepcióját a viborgi városi könyvtárban valósította meg. Az 1930-as

években állománygyarapítási és -szervezési kérdésekkel foglalkoztak többet.
A 20. század második felében végbement változások a könyvtárak alapvető funkcióinak korszerűsítéséhez, az olvasókkal létesített kapcsolatok átalakulásához vezettek. Az informatizálásnak köszönhetően teljesen másképp kell az állományokat elérni, a hagyományos technológiák mellett újak jelentek meg. Ugyanakkor a fő folyamatok ugyanazok maradnak, ezért is érdemes figyelembe venni az elődök által összegyűjtött tapasztalatokat.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Kutatás

3/2010

KUBRÂK, E. N.: Razvitie naučno-issledovatel'skoj deâtel'nosti : predloženiâ central'nyh regional'nyh bibliotek **In:** Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2009) 5., p. 5-18.

A tudományos kutatási tevékenység fejlesztése: a központi regionális könyvtárak javaslata

Általános tudományos könyvtár; Felmérés; Könyvtártudományi kutatás

Az Oroszországi Állami Könyvtár 2008-ban kezdte meg az *Általános tudományos könyvtárak tudományos kutatási és módszertani tevékenységének helyzete* c. kutatómunkát, amelynek egyik célja a tudományos kutatómunka legígéretesebb fejlesztési és tökéletesítési módjainak a feltárása. Az utóbbi években a könyvtárak egyre gyakrabban érzékelik a szolgáltatásokkal szembeni növekvő használói igényeket. A könyvtárvezetők többségének kevés információja van arról, intézménye milyen mértékben elégíti ki ezeket, milyen új szolgáltatásokat érdemes bevezetni, melyeket kell megtartani vagy továbbfejleszteni. A kérdésekre választ a könyvtári tevékenység különböző szempontokból történő vizsgálatával lehet kapni. A kutatási folyamat a könyvtárakban sok, gyakran leküzdhetetlen nehézségbe ütközik. Ezért merült fel a kérdés, mivel lehet a kutatások minőségét és eredményességét növelni.
A feladat végrehajtásához szabványos szociológiai információgyűjtési módszereket alkalmaztak. 85 általános tudományos könyvtár közül 66 töltötte ki a kérdőívet. Mindegyikük állítja, hogy a tudományos kutatómunka a központi regionális könyvtár tevékenységének egyik fő területe. A válaszok több mint 150 javaslatot tartalmaztak, ezek 70%-át az állami szerveknek és szövetségi szintű kutatóintézményeknek (nemzeti könyvtárak) „címezték", a többi olyan minőségjavító javaslat, amelyet a könyvtárak saját erőből meg tudnak oldani. A javaslatok gyakorlatilag a kutatási tevékenység minden szintjét érintették.
Az általános, állami szinten megoldandó javaslatok elemzéséhez hét csoportot alakítottak ki: koordináció és centralizálás, humánpolitika, módszertani anyagok, az eredmények értelmezése, finanszírozás, törvények és szabványok, egyéb. A saját erőből megoldható javaslatok között szerepelt a könyvtári terület regionális normatív-jogi és törvényi megújítása, a központi regionális könyvtárak számára a tudományos kutatómunka törvényben rögzítése és a tudományos státusz megítélése stb. A kutatómunka minőségére ható tényezők között az aktuális és távlati kutatási tervet, a városi könyvtárak szakembereinek a bevonását, a könyvtár honlapján külön Kutatások c. oldal létrehozását, az adott terület történelmének a levéltárakkal közös kutatását stb. említették. A finanszírozási kérdésekben a javaslatok arra irányultak, hogy mind a tudományos kutatásokat végző könyvtárak, mind a munkában részt vevő könyvtári szakemberek kapjanak több pénzt, legyenek pályázható keretek. A tudományos kutatásokat nem maradékelven kell finanszírozni. Ugyancsak a központnak címezték a kutatási eredményeknek a helyi kiadványokban történő publikálására, egyéb intézményeknek a kutatómunkába történő bevonására, a könyvtárosok továbbképzésére irányuló javaslatokat.
Általános vélemény szerint a tudományos kuta-

tómunka rendkívül fontos a könyvtárak sikeres fejlesztésében. Mindenhol lehetnek a kutatómunkát akadályozó szervezeti és emberi tényezők. A legelterjedtebb a könyvtárosok meggyőződése arról, hogy „nálunk így is jó". További nehézségek a munkatársak félelme attól, hogy a kutatás feltárhatja a könyvtár nem elég hatékony és produktív működését, vagy ami még rosszabb, a munka alacsony színvonalát; a könyvtárosok nem megfelelő szakmai felkészültségét a kutatómunkára; a szükséges források (pénzügyi, humán, jogi normatív stb.) hiányát. A kívülálló szakemberek és könyvtárhasználók bevonása a kutatásokba azért fontos, mert ők képviselik a „használói nézeteket", újabb forrásokat tudnak bevonni, bővítik a kutatási területeket.
Lényeges a kutatási eredmények eljuttatása a végrehajtó és a törvényhozó szervekhez a tudományosan megalapozott döntések meghozatalához. A válaszadók szerint a kialakult problémás helyzetből kivezető úthoz a szövetségi szintű hatalmi szervek támogatása, a szövetségi kutatóközpontok (nemzeti könyvtárak) segítése, valamint a helyi önkormányzati szervek támogatása és a központi regionális könyvtárak saját erőfeszítései szükségesek.

(Viszocsekné Péteri Éva)

4/2010

SCHULTZ-JONES, Barbara: Examining information behavior through social networks : an interdisciplinary review. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 65. (2009) 4., p. 592-631.

Az információs magatartás vizsgálata a közösségi hálózatok segítségével

Elektronikus folyóirat; Folyóirat -könyvtári; Használó; Könyvtártudományi kutatás; Tudományos kutatás; Szakirodalmi szemle (forma)

A cikk az 1996 utáni információtudományi és más szakterületi irodalmat tekinti át a közösségi hálózatok elméletéről és a közösségi hálózatok elemzéséről, hogy az információs környezet megértéséhez támpontot adjon.

A szakirodalmi szemle öt, több tudományterületet átfogó elektronikusfolyóirat-adatbázisból származó 373 folyóiratcikk és 9 lektorált elektronikus információtudományi folyóirat tartalmi elemzésén alapult. Az adatbázisokból csak a tudományos vagy a lektorált folyóiratok kerültek a kiválasztott körbe, és két kifejezésre történt keresés: *közösségi hálózatok elmélete* (social network theory = SNT) és *közösségi hálózatok elemzése* (social network analysis = SNA). A keresés során ezért kimaradtak azok a cikkek, amelyeknél egyetlen indexkifejezésként a *közösségi hálózatok* szókapcsolat szerepelt csupán. De mivel a szerző szándéka egy elméleti fogalom és egy speciális módszer alkalmazásának vizsgálata volt, a kiválasztott keresőkifejezések alkalmasak voltak e célra.
A tanulmány bemutatja, mennyire megnőtt az információtudomány és más tudományterületek érdeklődése az olyan kutatások iránt, amelyek a közösségi hálózatok elméletével foglalkoznak és a közösségi hálózatok elemzését hasznosítják, jelezve a főbb kutatási irányokat és azokat a főbb trendeket, amelyek az egyes területeket megkülönböztetik egymástól. Feltárja azokat a lehetőségeket, amelyeket az SNT és SNA nyújthat az információáramlás tanulmányozására. Az SNT és SNA alkalmazásával – amelynek révén egyúttal kapcsolódik más területek jelentős mennyiségű kutatási anyagához – az információtudomány jelentős előrelépést érhet el az információs viselkedés megértésében.

(Autoref. alapján)

Lásd még 66

Tudománymetria, bibliometria

5/2010

MORILLO, Fernanda – DE FILIPPO, Daniela: Descentralización de la actividad científica : el papel determinante de las regiones centrales: el caso de Madrid. – Bibliogr. **In:** Revista española de docu-

mentación científica. – 32. (2009) 3., p. 29-50.

Res. angol nyelven

A tudományos tevékenység decentralizációja és a központi régiók szerepe. A madridi példa

Tudománymetria

Spanyolországban az utóbbi években megfigyelhető volt a tudományos teljesítmények decentralizációja, azaz egyes régiók tudományos „termelésének" növekedése, és egyúttal Madrid központi, vezető szerepének csökkenése. Mindez összefügg a tudományos munkát egyre inkább jellemző együttműködéssel.
A tudományos teljesítmény jól mérhető az aktivitás (a megjelent publikációk száma) és a hatásfok (az idézettség és az *impakt faktor*) mutatóival. Az adatokat a Web of Science nemzetközi adatbázisaiból, a 2001-2005 közötti időszakra vonatkozóan vizsgálták meg. Abszolút mértékben Valencia és Andalúzia, arányosan pedig Castilla-La Mancha tudományos produkciója nőtt a legnagyobb mértékben, miközben Madrid „termése" több mint két százalékkal esett vissza. A további vizsgálatok azt mutatták, hogy az együttműködés általában, és a Madriddal való együttműködés különösen, növelte az egyes vidéki műhelyek termését, illetve „láthatóságát". Hasonló szerepe van még Katalóniának is.
Az együttműködés – különösen a központokkal, elsősorban Madriddal és részben Katalóniával – katalizáló hatása leginkább az orvosi és élettudományok, a matematika és a társadalomtudományok, legkevésbé a kémia területén volt megfigyelhető.

(Mohor Jenő)

Könyvtár- és tájékoztatásügy

Általános kérdések

6/2010

ABADAL, Ernest [et al.]: Políticas institucionales para el fomento del acceso abierto : tipología y buenas prácticas. – Bibliogr. 14 tétel **In:** Bollettino AIB. – 49. (2009) 2., p. 201-212.

Res. olasz nyelven

Intézményi politikák a nyílt hozzáférés támogatására: tipológia és a jó gyakorlatok

Elektronikus publikáció; Hozzáférhetőség

A felsőoktatási és kutatóintézmények különféle akciókat hajtottak/hajtanak végre a nyílt hozzáférés gyakorlatának ösztönzésére. Ezek jó része tükröződik a SHERPA (www.sherpa.ac.uk/) projekt által létrehozott JULIET repozitóriumban és a Southampton Egyetemen készült ROARMAP (*Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies* (www.eprints.org/openaccess/policysignup/) jegyzékben. A legegyszerűbb és legelterjedtebb technika az anyagok elhelyezésének kötelezővé tétele, még ha számos más, a gyakorlatban alkalmazott eszköz is van. Az ügyet elősegítő beavatkozás főbb típusai a következők:

– az infrastruktúra és a szolgáltatások kialakítása (pl. az intézményi repozitórium létrehozása és fenntartása, nyílt hozzáférésű e-folyóiratok kiadása);
– tájékoztatás (kampány, konferencia-szervezés, nyilatkozat megfogalmazása);
– gazdasági beavatkozás (pl. a nyílt hozzáférésű publikálás szubvencionálása, az elhelyezett publikációk pozitív diszkriminációja, a nyílt hozzáférés céljai érdekében tevékenykedő részlegek nagyobb támogatása);
– intézményi koordináció;

– szabályozás (az intézményi munkából származó, esetleg az intézmény minden munkatársától származó bármely publikáció elhelyezésének kötelezővé tétele);
– vizsgálat, ellenőrzés (ezt használják a legkevesebb helyen, sőt számos intézmény kijelenti, hogy semmiféle szankcionálást nem alkalmaz).

Olyan helyzetben, mint a jelenlegi, amikor a nyílt hozzáférést előmozdító politikák nem hatékonyak és nem általánosak, fontos megismerni és megismertetni legalább a közzétett és hozzáférhető gyakorlatokat, hogy azok modellé válhassanak az érdekeltek számára.

(Mohor Jenő)

Nemzetközi könyvtárügy

7/2010

LEITNER, Gerald: Für eine europäische Bibliothekspolitik : Nationale Verbände forcieren EU-weite Lobbyarbeit : Startschuss in Wien **In:** BuB. – 61. (2009) 9., p. 641-643.

Res. angol és francia nyelven

Az európai könyvtárpolitikáért. Nemzetközi könyvtári konferencia Bécsben

Együttműködés -nemzetközi; Konferencia -nemzetközi; Könyvtárpolitika

2009 májusában Bécsben harminc állam több mint 180 küldöttje tanácskozott a kívánatos európai könyvtárpolitikáról. A konferencia az európai könyvtáros egyesületek és könyvtári hatóságok, valamint az EBLIDA (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations) és a NAPLE (National Authorities on Public Libraries in Europe) közös rendezvénye volt. Ilyen szintű könyvtári tanácskozásra még nem volt példa Európában.

A megnyitó beszédet Gerard Leitner, az EBLIDA elnöke tartotta. A jelenlegi világválság – mondotta – nem csak gazdasági jellegű, a kormányok gazdaságjavító intézkedései szükségesek, de nem elégségesek. A jövő tőkéjét a képzettség, a tudás és a kultúra jelenti, ezek adnak alapot a társadalom pozitív fejlődéséhez, a hozzájuk való hozzáférést pedig a könyvtárak tudják biztosítani valamennyi polgár részére, iskolázottságuktól, származásuktól, nemüktől és életkoruktól függetlenül. A könyvtárak ezért hozzá tudnak járulni a válság mélyreható leküzdéséhez, a könyvtárakba való beruházás felelős és távlatokba tekintő politikára vall. A mindennapok valóságában azonban ennek az ellenkezője történik. A gazdasági krízis a könyvtárak anyagi krízisévé is vált. Jelenleg a könyvtárak egyik fő feladata, hogy felhívják ezekre a tényekre a politika figyelmét.

A tanácskozás három témakörben folyt: 1. Könyvtárpolitika és könyvtári törvények. 2. A könyvtárak szerepe európai perspektívából. 3. A jövő könyvtárai.

A konferencia az EBLIDA és a NAPLE nevében négy ajánlással fordult az Európai Bizottsághoz:

1. Állítson össze a Bizottság egy fehérkönyvet a könyvtárak új szerepéről a tudásalapú társadalomban, és ajánlja ezt az EU tagjainak. A fehérkönyvet a legelismertebb könyvtári szakemberek dolgozzák ki az Európai Bizottság bevonásával.
2. Jöjjön létre információs központ Európa nyilvános könyvtárairól.
3. Támogassa az Európai Bizottság olyan programok létrehozását, amelyek a könyvtárak racionális és tartós fejlesztését segítik elő. A projektek irányuljanak az európai könyvtári infrastruktúra fejlesztésére, beleértve a digitális könyvtári szolgáltatások egységes infrastruktúráját.
4. A konferencia résztvevői kérik azoknak a szerzői jogi akadályoknak a megszüntetését, amelyek ellentmondanak a tudásalapú társadalom eszméjének. Olyan korrekt szerzői jogi szabályozásra van szükség, amely egyfelől figyelembe veszi a kiadó méltányos jogait,

másrészt a könyvtárak munkáját kivételek tételével segíti elő.

A „bécsi deklarációval" már megkezdődött az Európai Parlamentben való lobbizás. Most az egyes államok könyvtári egyesületein van a sor, hogy bekapcsolódjanak ebbe a tevékenységbe.

(Katsányi Sándor)

8/2010

RÖSCH, Hermann: Meinungs- und Informationsfreiheit durch Bibliotheken: Kein Problem – oder? : zur Arbeit des IFLA-Komitees »Freedom of Access to Information and Freedom of Expression« (FAIFE) **In:** BuB. – 61. (2009) 7/8., p. 543-546.

Res. angol és francia nyelven

Az IFLA FAIFE-bizottságának tevékenységéről

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Szellemi szabadság; Tájékoztatás szabadsága

Az IFLA 2009. évi milánói konferenciáján is fontos helyet foglaltak el azok a kérdések, amelyek az IFLA *FAIFE (Freedom of Access to Information and Freedom of Expression* = az információhoz való szabad hozzáférés és a véleménynyilvánítás szabadsága) bizottságának napirendjén állandóan szerepelnek.

A FAIFE 12 évvel ezelőtt alakult az információ elérésével kapcsolatos etikai kérdések közelebbi tanulmányozására. A bizottság munkáját az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 19. cikke alapján végzi, amely kimondja: „Mindenkinek joga van a vélemény és kifejezés szabadságához. Ez a jog magában foglalja annak szabadságát, hogy véleménye miatt senkit se zaklassanak, továbbá hogy bármilyen eszközzel és hatásokra való tekintet nélkül mindenki tájékozódhasson és tájékoztathasson, és eszméket megismerhessen, információkat és eszméket terjeszthessen."

Bár mindez magától értetődőnek tűnik, számos konfliktushelyzet adódik, amikor a törvényt bizonyos könyvtári tevékenységekre vonatkoztatják. Vajon feljogosítja ez a könyvtárakat cenzúra gyakorlására, szűrőszoftverek alkalmazására, hogy megakadályozzák a használókat a problémás tartalmak elérésében? Hogyan kezeljék a könyvtárak a szcientológiai vallás irodalmát? Elfogadható-e, ha állami szervek a könyvtárhasználók adataihoz akarnak hozzáférni terrorizmus-elhárítás címén? Feloldhatatlan ellentét van-e az adatvédelem és az információhoz való szabad hozzáférés joga között? Ezekkel és ezekhez hasonló kérdésekkel foglalkozik a FAIFE.

(Autoref.)

Lásd még 27

Nemzeti könyvtárügy

9/2010

GIORDANO, Tommaso: IFLA 1929-2009 : biblioteche tra crisi e opportunità. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 49. (2009) 2., p. 131-134.

IFLA konferencia 1929-ben és 2009-ben. Könyvtárak válság és lehetőségek között

Könyvtárpolitika; Művelődéspolitika

1929 júniusában Rómában megkezdődött a könyvtárak és a bibliográfia első világkongresszusa, amely joggal tekinthető az IFLA első kongresszusának. Valójában a 40 országból érkezett 1300 könyvtáros az újszülött IFLA keresztelőjén vett részt. A kongresszus Firenzében folytatódott, majd 15 nap múlva Velencében ért véget, és néhány hónap múlva kitört a gazdasági világválság.

Az első kongresszusi esemény nyolcvanadik évfordulóján, 2009 augusztusában ismét Olaszország (Milánó) az IFLA kongresszus helyszíne, és ismét súlyos gazdasági válság van. Az első válság idején az USA-ban megszületett az abból kivezető megoldás (a *new deal*), és – mellékesen – 765 új könyvtár nyílt. Massachussettsben 1930-1932 között 8%-kal nőtt a kölcsönzött kötetek száma.

A jelenlegi válságra Olaszország egészen más választ talált: már 2008 májusában jelentősen csökkentette a kulturális költségvetést, és 2009-2011 között az egymilliárd eurót megközelítő elvonást tervez. Hiteles szakértők szerint ez halálos csapást mér a forráshiánytól már amúgy is legyengült terület számára. Ezzel egy időben hirdették meg a közoktatási költségvetés drasztikus átalakítását az elemi iskolai oktatás vitatható reformjához kötődően (jóllehet az az olasz oktatási rendszer legsikeresebb szegmense). A megszorítások a helyhatóságokat is igen nehéz helyzetbe hozzák, márpedig a kulturális szolgáltatások (köztük a közkönyvtári ellátás) nagyrészt azoktól függnek. Tovább szűkítették a kutatások amúgy is sovány forrásait, holott immár húsz éve az olasz egyetemeken kinevelt fiatal kutatók ezrével mentek más fejlett országokba. Mindez az olasz uralkodó osztály hagyományos politikai érzéketlenségét jelzi, ami a kultúrát, a kutatást luxusnak tekinti egy olyan országban, amely az emberiség történeti, művészeti örökségének több mint felét őrzi.

Mégis – a fejlett európai országokéhoz képest alacsonyabb ráfordítások ellenére – az utolsó évtizedben jelentős előrelépés is történt, elsősorban az egyetemi és a közkönyvtárak tekintetében. Új, modern szolgáltatás-etikán alapuló könyvtárosi professzionalitás jelent meg, és ez a megújulás nem jöhetett volna létre a más fejlett országok gyakorlatával való szembesülés, az olasz könyvtáregyesület intenzív nemzetközi kapcsolatai és az EU technológiai programjaiban való részvétel nélkül. Van még megoldandó probléma, így például az ország északi és déli részei közötti különbségek csökkentése, az egyensúly megtalálása a modernitás és a nagy kulturális hagyomány megőrzésének felelőssége között. Egy olyan társadalomban, amely egyre dezorientáltabb a globalizáció problémái és a médiaözön következtében, különösen nagy szükség van a tudásra, az elmélyülésre és az interkulturális párbeszéd helyeire, és mindezt csak a tudás újraélesztett intézményei képesek nyújtani.

(Mohor Jenő)

10/2010

VOLIK, Anatolij Petrovič: Biblioteki Rossii : vybor puti. – Bibliogr. 7 tétel **In:** Bibliotekovedenie. – (2009) 4., p. 16-25.

Válaszút előtt Oroszország könyvtárai

Könyvtárügy; Középtávú terv; Nemzetközi helyzetkép

Az „akié az információ, azé a világ" tézisből következik, hogy minél nagyobbak egy ország információs erőforrásai, annál gyorsabb a fejlődése. Míg az erős államok gazdasági és hadipotenciáljuk növelésére törekszenek, mások célja a függetlenségük megvédése. Mindannyiuknak folyamatosan információra van szükségük. Ez az országokat könyvtáraik fejlesztésére, információs potenciáljuk növelésére ösztönzi.

Az ideológiai szembenállást mára az információs potenciálok szembenállása váltotta fel. Ebben a szakaszban az információ a tömeges megkülönböztetés (diszkrimináció), az elnyomás, sőt a megsemmisítés eszköze lehet. Globális szinten fokozódnak az országok közötti ellentétek, csak megjelenési formájuk és a küzdelmekre fordított költségek változnak. Új veszélyt jelent a természeti erőforrások kimerülése és a klímaváltozás, újabb veszélyek várhatók akár a világűrből is. Növekszik az információ – mint az irányításnak szóló jelzés és az ismeretek gazdagítása – szerepe, emiatt fontosabbá válnak a könyvtárak, teljesen megújul a könyvtári technológia. A nemzeti könyvtári hálózatok, ahogy a múltban, a jövőben is a nemzeti érdekeket tartják szem előtt. Ezért elképzelhetetlen, hogy egy mindenki számára hozzáférhető, világméretű tudományos és műszaki könyvtár a belátható jövőben létrejöjjön.

Az élenjáró külföldi példák megismerése tanulságos, az utat azonban nem kell szigorúan követni; fontos, hogy értsük, az út hová vezet. Az új technológia megjelenésével létrejött digitális könyvtárak fő előnye abban rejlik, hogy könnyű egyesíteni az egyes könyvtárak forrásait, a létrejövő szinergia megsokszorozza a lehetőségeket. Az elektronikus könyvtárak a felmerülő

igényeket egyelőre nem tudják kielégíteni, ezért még sokáig fontos szerepük lesz a hagyományos könyvtáraknak. Mivel az olvasók egy része a digitális könyvtárakat részesíti előnyben, szükségessé válik a hagyományos könyvtárak szervezeti felépítésének és munkaerőigényének a felülvizsgálata, a szolgáltatások iránti minőségi követelmények miatt pedig a könyvtári folyamatok technológiai megújítása. A digitális és a hagyományos könyvtárak együttműködésében fontos lesz, hogy kölcsönösen kiegészítsék egymást (például biztonsági másolatok őrzésével). Oroszországban az aktuális feladat a folyamatosan változó társadalomban a könyvtárak szerepének és helyének a megértése. A problémát legáltalánosabban a nemzeti könyvtárak szintjén lehet megfogalmazni. Az állam kapcsolata a könyvtárakkal lényegében az állam kötelességeit jelenti. A könyvtárak működését a gyakorlatban az állam közvetlenül nem irányítja, nem létezik a „nemzeti könyvtári hálózat" fogalma. Az államhatalmi szervek szabályozási és támogatási funkciót töltenek be (meghatározzák a küldetést, a költségvetést, ellenőrzik a teljesítést, szabványokat fogadnak el, kidolgozzák a fejlesztési programokat, támogatják az infrastruktúra fejlesztését és a nemzetközi együttműködést). A könyvtárak operatív irányítását törvények és a fenntartók belső utasításai szabályozzák.

A szerző véleménye szerint Oroszországban megérett az idő a változásokra, ennek bizonyítéka, hogy a könyvtári hálózat szovjet időkből megmaradt rendszere, felépítése, irányítása egyáltalán nem tudja biztosítani az Orosz Föderáció jelenlegi politikai és gazdasági rendszerének, stratégiai irányainak forrásokkal történő ellátását. A reformtörekvések irányába történő elmozduláshoz két, politikai döntést igénylő alapelvet kell megfogalmazni: az oroszországi könyvtárak szerepét és helyét az ország életében; az állam szerepét a könyvtárügy irányításában. Az első kérdésben még korai javaslatokat tenni, a második esetében optimálisnak az látszik, ha az állam megtartja a jogi szabályozási és stratégiai irányítási funkcióit, esetleg az utóbbira kormányszervet hoz létre, vagy az irányítási funkciók egy részét a nemzeti könyvtáraknak delegálja.

(Viszocsekné Péteri Éva)

11/2010

WOŁOSZ, Jan: Powiało optymizmem… **In:** Bibliotekarz. – (2009) 9., p. 2-4.

Eltelve optimizmussal ...

Könyvtárügy

Jan Wołosz a *Bibliotekarz* folyóirat cikkében a közelmúlt azon eseményeit, történéseit veszi sorra, amelyek optimizmusra adhatnak okot a lengyel könyvtárügy tekintetében.

Ilyen például a 2008 márciusában az olvasás népszerűsítésére indított program, amelynek keretében az egyes könyvtárak a legkülönfélébb rendezvények szervezésével igyekeztek kivívni a helyi közösségek elismerését. A kiadókkal, könyvkereskedésekkel karöltve megrendezett Ünnepi Könyvnap alkalmából a *Lengyel Könyvtárosok Egyesülete* (továbbiakban: SBP) széles körben népszerűsíthette a könyvtári szolgáltatásokat, többek között egy sajtótájékoztató keretében, ahova a döntéshozókat is meghívták.

Fontos eseményszámba ment az *Alapítvány az Információs Társadalom Fejlesztéséért* (Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego) *Könyvtárfejlesztési Program*jának (Program Rozwoju Bibliotek) elindítása, amely egy év alatt a terveknek megfelelő eredményeket hozott a vidéki könyvtárak informatikai megújítása terén (erről referátumot a KF 2009. 2. számában közöltünk a 17/2009. tételszámon – A Szerk.). Valamivel visszafogottabban haladt előre a megvalósulásban – vélhetően a gazdasági válságból is eredően – a krakkói Könyvintézet *Biblioteka+* elnevezésű programja.

Újabb sikerként könyvelhető el a *Varsói Egyetem* és a lengyel oktatási minisztérium között létrejött megállapodás, amely garanciát jelent a *Digitális Információs Sztráda* elnevezésű projekt

finanszírozására. A lengyelországi tudományos szakkönyvtárak gyűjteményeihez való hozzáférés bővítését célzó projekt megvalósításakor az egyetem körülbelül 10 millió złotyból (közel 680 millió forintból) gazdálkodhat.
Szintén optimizmusra ad okot, hogy soha nem csatlakozott annyi könyvtár a lengyel *Könyvtári Hét* programjaihoz, mint 2009-ben. Az eseménynek jelentős sajtóvisszhangja volt, és kétségkívül pozitív irányban befolyásolta a könyvtárosokról kialakult képet mind a széles társadalom, mind a politikai döntéshozók körében.
Az SBP országos küldöttgyűlésén elhangzottak megerősítették, hogy a könyvtárak társadalmi támogatottsága a hatásos promóciós tevékenységnek köszönhetően egyre növekszik. Másfelől gondok is jelentkeznek: ilyen például a középfokú könyvtárosképzés megszüntetése. A magasabban képzett, informatikai végzettségű szakemberek messze elkerülik a könyvtárakat, mivel azok nem tudnak versenyképes fizetést kínálni a számukra. Továbbra is nagy a bizalmatlanság az önkormányzatokkal szemben, amelyek – a közkönyvtárosok vélekedése szerint – a pénzügyi megszorítás egyik eszközeként élnek a könyvtárak más kulturális intézményekkel való összevonásának lehetőségével. Mindent összevetve a küldöttgyűlésen bebizonyosodott, hogy az SBP vezetése tapasztalt és a könyvtárügyet képviselni képes, tettre kész szakemberekből tevődik össze, aminek egyik bizonyítéka, hogy elfogadásra került a 2010-2021 közötti időszakra kidolgozott stratégiai terv, valamint a kulturális minisztériumhoz intézett folyamodvány az elindított fejlesztési programok folytatásához szükséges pénzügyi alapok megteremtése érdekében.
Megelégedésre adhat okot, hogy a könyvtárügyet Lengyelországban a kulturális minisztérium *Állami Mecenatúra Osztály*ához rendelték, és a miniszter terveiben szerepel egy több évet átölelő kormányzati program létrehozása, amely egyszersmind garanciát is jelent a finanszírozás folyamatosságára vonatkozóan. A minisztérium továbbra is támogatni óhajtja a könyvtárakban folyó digitalizálási tevékenységet úgy is, mint a nemzeti örökség megóvásának egyik módját.

(Dancs Szabolcs)

Lásd még 13, 31

Együttműködés

12/2010

KIDD, Tony: Collaboration in electronic resource provision in university libraries : SHEDL, a Scottish case study. – Bibliogr. **In:** New review of academic librarianship. – 15. (2009) 1., p. 97-119.

Együttműködés az elektronikus források beszerzésében az egyetemi könyvtárak között. SHEDL - esettanulmány Skóciából

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Elektronikus folyóirat; Folyóirat-előfizetés

Skóciában a könyvtárak közötti együttműködés nagy múltra tekint vissza. Az ország mérete és tudományos intézményeinek száma optimális keretet nyújt a hatékony összefogásra. Ennek szervezete, a SCURL (*Scottish Confederation of University and Researh Libraries*), 1992-ben alakult, de jogelődje már 1977 óta létezett.
A SCURL tevékenységében a kezdetektől vezető szerepet töltött be a skót nemzeti könyvtár. A szervezetet ugyancsak szoros szálak fűzik a SLIC-hez (*Scottish Library and Information Council*), az illetékes minisztérium tanácsadó testületéhez. Az említetteken túl a két legnagyobb közkönyvtár (Glasgow, Edinburgh) is részt vesz munkájában, és képviselőik révén egyetemi könyvtárakkal, a Nemzeti Múzeummal, továbbképzési intézményekkel dolgozik együtt, hogy növelje érdekérvényesítő erejét. A SCURL célja a szolgáltatások optimalizálásával, a skót könyvtári infrastruktúra fejlesztésével segíteni az oktatást és kutatást, és mindehhez megfelelő anyagi támogatásról gondos-

kodni. Nem kerülhetik meg a technikai kérdéseket, köztük a digitalizálás problémáját: ezt a célt szolgálják a CAIRNS (*Co-operative Information Retrieval Network for Scotland*), SCONE (*Scottish Collections Network*) és SDDL (*Scottish Distributed Digital Library* projektek), de kezdeményezői voltak az intézményi repozitóriumok skóciai bevezetésének (*IRIScotland*) is.

A szerző a könyvtári szerzeményezés területéről a folyóiratokkal foglalkozik részletesen. A SCURL munkája véget vetett a korábbi nem egyeztetett rendelési gyakorlatnak – a változást a növekvő előfizetési díjak, valamint az EU vonatkozó rendelkezései is siettették. A felsőoktatási intézmények és kutatóhelyek szerzeményezési konzorciuma (*SHERAL=Scottish Higher Education and Research Acquisition Librarians*) 1998-ban jött létre, tagja valamennyi érintett skót felsőoktatási intézmény és a nemzeti könyvtár, később csatlakoztak hozzá az észak-írországi egyetemek is. A kezdeményezés azóta zökkenőmentesen – és főképp gazdaságosan – működik. Hasonló sikerek jellemezték az e-folyóiratok együttes beszerzését: a nagy tudományos kiadókkal kötött szerződés révén a 90-es években egy ideig ingyen férhettek hozzá kutatási célból ezekhez az adatbázisokhoz, és ez a néhány év elég volt ahhoz, hogy hozzászoktassák a felhasználókat az új eszközök használatához. 2006-tól az Egyesült Királyság hálózati szolgáltatásait támogató szervezet, a JISC (*Joint Information Systems Committee*) átvállalta a kiadókkal kapcsolatos teendőket. Újításként csomagokba szervezte az intézmények igényeit, de így sem tudott mindenre megoldást találni (pl. hogyan intézzék a speciális tanszéki rendeléseket, vagy a csomagon kívüli ajánlatokat stb.).

A sikerek ellenére maradt teendő bőven. A kiútkeresés évekig eltartott, és ezalatt számos tervezet, stratégiai koncepció született. A legfeltűnőbb, hogy a nagy és kisebb intézmények között – az információs források elérésének tekintetében – óriási különbségek vannak. Hogy objektív ítéletet alakíthassanak ki a fennálló helyzetről, külső szakértőhöz fordultak (*Carnegie Trust for the Universities of Scotland*). A Carnegie vizsgálata felhívta a figyelmet a leendő együttműködés nehézségeire, egyben tudatosította, hogy a technológiai környezet változása milyen kihívásokat tartogat. Ezek révén formálódott a 2007 folyamán konkrét formát öltő SHEDL (*Scottish Higher Education Digital Library*). Az új szervezeti egység célkitűzése változatlan maradt: online tudományos források elérését biztosítani valamennyi résztvevő számára előnyösen; minél jobban megfelelni a kutatói igényeknek; jobb ár-érték arányon kínálni minél több tartalmat a lehető legtöbb szereplőnek.

(Vasbányai Ferenc)

13/2010

KULIKOVA, Ol'ga Ûr'evna: Regional'nye obŝedostupnye biblioteki v Evrazijskom bibliotečnom prostranstve **In:** Bibliotekovedenie. – (2009) 5., p. 90-93.

Regionális közkönyvtárak az eurázsiai könyvtári térben

Együttműködés -nemzetközi; Közművelődési könyvtár; Regionális könyvtár

Az egységes könyvtári rendszer fejlődésében a lényeges változások az 1990-es években a Szovjetunió szétesésekor és az új, független államok születésekor kezdődtek. Ugyanakkor valamennyi könyvtártípus részvételével megkezdődött az eurázsiai könyvtári tér kialakulása, az új államközi viszonyok megismerése, a közös fejlesztési utak keresése.

Az állami könyvtári politika célja az oroszországi könyvtárak fokozottabb jelenléte az információs világban. A nyugati és a posztszovjet könyvtárak az elsőbbségek kijelölésében különböznek egymástól: egyik esetben a műszaki és technológiai feladatok megoldása a fontosabb, míg a másikban a szociális problémáké. A megoldás az, ha a technológiai prioritásokat társadalmi-jogi feladatcsoporttal egészítik ki. Az új társadalmi-kulturális viszonyokat *Az egységes közös könyvtári tér kialakításának koncepciója*

c. dokumentum foglalja össze, amely meghatározza a könyvtárak működési elveit és irányait, funkcióit és feladatait a posztszovjet időkben. A folyamatban fontos szerepet kapnak a nemzeti könyvtárak.

A legnagyobb közeledés és feszültségek színterein, a szomszédos országok határ menti területein minőségileg új jelenségek tapasztalhatók. A könyvtári együttműködés ki tudja elégíteni a különböző népek igényét egymás kultúrájának gazdagítására, jobb megértésére, a kapcsolatok bővítésére. A határ menti regionális könyvtárak tudják a legközvetlenebb módon segíteni az integrációs folyamatok fejlődését. A szakmai együttműködés általános irányai mellett munkájukra jellemző, hogy soknemzetiségű közegben dolgoznak, kapcsolatot tartanak az államközi együttműködés valamennyi résztvevőjével, közös projekteket valósítanak meg, közös információforrásokat hoznak létre. Az együttműködés alapja a történelmi, kulturális, gazdasági, rokoni kapcsolatok, a kapcsolattartás közös nyelve, a fejlett infrastruktúra (könyvtári hálózatok, szakmai civil szervezetek, szakmai kiadványok). A különböző szintű könyvtárak feladatainak meghatározásához szükséges kritériumok kidolgozására döntéshozó, önállóan tevékenykedő, a fejlesztési irányokra hatást gyakorló szakértőket kértek fel. Az egyes szintekhez saját, az államközi együttműködést jellemző kritériumcsoportokat kell meghatározni. Ide sorolható például a területi, a központi regionális és a falusi könyvtárak számára a könyvtár tevékenységének elismertsége a helyi közösségben és a fenntartó által, közös rendezvények szervezése; a területi és a központi regionális könyvtárak számára közös tervek, programok, projektek, információforrások, publikációk; a területi könyvtárak számára közös internetprojektek, nemzetiségi állományok, közös kiadványok.

A regionális szintű (területi, városi) könyvtárak bekapcsolása a nemzetközi együttműködésbe bonyolultabb szervezést igénylő feladat. A helyzet elemzése azt mutatja, hogy a szakmai közösség még nem tartja a határ menti tényezőt a könyvtárak fejlődési forrásának. A problémák leküzdésében a regionális könyvtáraknak különös, a szövetségi törvényekben rögzített, és a regionális normatív dokumentumokban részletezett szerepe van. A városi könyvtárak a helyi közösségre tudnak nagyobb hatást gyakorolni. A központi könyvtárak vertikális (területi, körzeti, kisvárosi, falusi könyvtárakkal) és horizontális (a szomszédos országok könyvtáraival) együttműködési stratégiákat dolgoznak ki.

A határ menti területek szakmai együttműködése állami érdek, a posztszovjet időkben alakult államok integrációjának egyik módja. Az eurázsiai könyvtári tér a különböző szintű irányító szerveknek, a könyvtári szakmai közösségnek a határ menti területeken a lakosság érdekében végzett célirányos közös tevékenységével válik stabilabbá.

(Viszocsekné Péteri Éva)

14/2010

OSTER, Sandra – SCHUMANN, Natascha: nestor macht weiter : das deutsche Kompetenznetzwerk zur digitalen Langzeitarchivierung **In:** Dialog mit Bibliotheken. – 21. (2009) 2., p. 10-14.

Folytatódik a nestor, a digitális archiválás hosszú távú programja

Digitalizálás; Együttműködés -belföldi; Megőrzés; Munkaszervezés

Hat év után, 2009 júniusában fejeződött be a Szövetségi Oktatási és Kutatási Minisztérium (BMBF) által finanszírozott *nestor* projekt. Két szakaszban kiépítették a németországi hosszú távú digitális archiválás kompetencia-hálózatát, és ezzel megvalósult a projekt fő célkitűzése: a levéltárak, könyvtárak és múzeumok közösen kialakítottak egy olyan hálózatot, melyben a digitális adatok tartós elérhetőségével kapcsolatos fontos információk mindenkinek a rendelkezésre állnak.

A projekt második szakaszában partnerként az alábbi intézmények vettek részt:

– a Német Nemzeti Könyvtár (DNB) a projekt vezetőjeként,

– a göttingeni Alsó-szászországi Állami és Egyetemi Könyvtár (SUB),
– a berlini Humboldt Egyetem Számítógép- és Médiacentruma és Egyetemi Könyvtára,
– a müncheni Bajor Állami Könyvtár (BSB),
– a koblenzi Szövetségi Levéltár,
– a berlini Állami Múzeumok Múzeumkutatási Intézete (Stiftung Preußischer Kulturbesitz) és
– a hageni Távoktatási Egyetem Informatikai Karának Multimédia és Internet-alkalmazások tanszéke.

A nestor II célként a projekt első szakaszában kialakított lehetőségek továbbfejlesztését, további partnerek és nemzeti, nemzetközi szabványosítási tevékenységek bevonását határozta el. A fő hangsúlyt a szakterületi munkacsoportok megszervezésére és a képzés, továbbképzés kialakítására helyezték. Foglalkoztak természetesen azzal is, hogy a projekt befejezése és a finanszírozás megszűnése után milyen formában folytassa munkáját a kompetencia-hálózat.

A nestor (http://www.langzeitarchivierung.de) hálózati információs és kommunikációs platformot biztosít a megbízható archiváláshoz; angol és német nyelvű portálján különböző segédanyagokat kínál a témához, itt dokumentumokra, projektekre, személyekre lehet keresni, de naptárral, hírrovattal és levelezőlistával is szolgálnak.

Elkészült már a kézikönyv átdolgozott verziója is (*nestor Handbuch : Eine kleine Enzyklopädie der digitalen Langzeitarchivierung : Version 2.0, Juni 2009 / Heike Neuroth, Achim Oßwald, Regine Scheffel, Stefan Strathmann, Mathias Jehn (Hrsg.). – Boizenburg : Verlag Werner Hülsbusch, 2009. 620 p.*), melynek online változata ingyenesen letölthető (18 MB).

A projekt lezárásaként 2009. június 10-én a berlini Állami Könyvtárban konferenciát rendeztek 150 résztvevővel „*nestor macht weiter: gemeinsam digitales Wissen sichern"* (*A nestor folytatódik: közösen óvni a digitális tudást*) címmel.

A projekt lezárása után az eddigi partnerek együttműködő szövetséget alkotva folytatják a munkát, kiegészülve néhány újabb résztvevővel, és írásos egyezményben rögzített feladatokkal. Az addigi munkabizottságok zöme is tovább dolgozik, illetve újabbak alakítása is lehetséges. Mindazon intézmények csatlakozását várják, akik hosszú távú archiválással foglalkoznak.

(Murányi Lajos)

Lásd még 7, 16, 34, 35, 37, 68, 75, 76, 79

Jogi szabályozás

15/2010

VAN BORM, Julien: The Long Tail, copyright and libraries **In:** LIBER quarterly. – 19. (2009) 2.

A „hosszú farok", a szerzői jog és a könyvtárak

Igény; Könyvkiadás és könyvkereskedelem; Számítógép-hálózat; Szerzői jog; Szolgáltatások

A *long tail* (hosszú farok) kifejezést Chris Anderson használta először (2004-ben) az új és sikeres internetes kereskedelmi megoldásokra (Amazon.com, Netflix), ahol nem számít az „üzlet" mérete és fizikai vonzáskörzete, ezért nagyságrendekkel nagyobb az árukészlet, és a potenciális vásárlók köre is megsokszorozódik. A *long tail* pontosan ezekből a termékekből történő, akár csak havi egy-egy értékesítés összességét jelenti, ami sok esetben jelentős része az egésznek, sőt meg is haladhatja a „slágertermékek" forgalmát. (Anderson 2007-ben publikált könyve egy évre rá magyarul is megjelent *Hosszú farok. A végtelen választék átírja az üzlet szabályait* címmel.)

Az elmélet lényege tulajdonképpen nagyon egyszerű, és régóta ismerjük („sok kicsi sokra megy"). Egy korlátlan árukínálattal rendelkező piacon (a termékek széles választéka esetén) mindig van kereslet e legrejtettebb árucikkre is. Egy ilyen piacon azok is sikeresek lehetnek, akik kevés számú terméket kisebb mennyiségben, de hosszabb időn keresztül árulnak.

A hagyományos kereskedelemben eddig nem

volt érdemes nagy tömegű és sokféle terméket kínálni, mert drágább volt a készletezési költség, mint a nyereség, de a webes kereskedelemben ez nem számít. Jó példa erre a könyvkiadás, ahol a kelendő könyveket újra kiadják, illetve ha elfogytak, de nem érdemes újra kiadni, viszonylag olcsón akár egyetlen példány is készülhet a megrendelőnek (Printing on Demand = POD vagy Short Run Digital Printing =SRDP formában). A tudományos kiadók, pl. az Oxford University Press is, több millió dolláros bevételt realizál így évente.

A long tail összefügg a szerzői joggal is. Ha ugyanis egy kiadó évekig kis mennyiségben haszonnal el tudja adni a „terméket" (zeneművet, könyvet), érdeke fűződik ahhoz, hogy a szerzői jogi védelem minél hosszabb ideig megillesse. Ezért lobbiznak szerte a világon a szerző jogi védelem idejének meghosszabbításáért.

A szerző az Egyesült Államok (különösen a Sonny Bono törvény), az Európai Unió (2001/29/EC irányelv) és Németország gyakorlatán szemlélteti a jogi védelem kiterjesztésének (és a használat korlátozásának) problémáit, majd részletesen tárgyalja azokat a veszélyeket, amelyek emiatt a könyvtárakra és a kulturális örökség egyéb alapintézményeire leselkednek. (Ezek nem csak a könyvtárközi kölcsönzést, hanem az elektronikus archívumok létét is fenyegetik, és a felhasználók is egyre több jogdíjat kénytelenek fizetni.)

Nagyon fontos, hogy a könyvtárak, szakmai szervezetek és egyesületek ne csak nyomon kövessék a szerzői jogi szabályozással kapcsolatos vitákat, hanem ezeknek tevékeny részesei is legyenek. Európában az EBLIDA és a LIBER komolyan veszi ezt az új feladatot, de az is fontos, hogy a tagországokban is részt vegyen a könyvtáros szakma a szerzői joggal kapcsolatos szabályozás folyamatában: ennek létfontosságú jelentősége lesz a könyvtárak és a nemzeti örökség védelmében érdekeltek számára az elektronikus információk és a hosszú farok új világában.

(Murányi Lajos)

Oktatás és továbbképzés

16/2010

TAMMARO, Anna Maria: Internationalisation of library and information science education : the issues of recognition and quality assurance. – Bibliogr. 71 tétel **In:** Bollettino AIB. – 49. (2009) 2., p. 181-199.

Res. olasz nyelven

A könyvtár- és információtudományi képzés nemzetközivé válása. Az elismerés és a minőségbiztosítás kérdései

Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárosképzés -felsőfokú

A felsőfokú szakképzés nemzetközivé válása napjaink fontos kérdéseinek egyike, mely számos forrásból táplálkozik. Egyrészt a piac liberalizációja létrehozta a versenyt, másrészt előtérbe került az a felfogás, hogy az egyetemi oktatás szolgáltatás, amelynek tiszteletben kell tartania a minőségi kritériumokat és az átláthatóság követelményét, hogy garanciát nyújthasson fogyasztóinak. A nemzetközivé válás az egyetemek közötti együttműködésen is alapul, bizonyos minőségi kritériumokban való egyetértésen és a kvalifikációk kölcsönös elismerésén. Ez a nemzetközi helyzetkép számos problémát vetett fel, és számos megoldást inspirált, teljesen kielégítő megoldás azonban mindmáig nem született.

A különféle megoldásokat eddig az UNESCO, az OECD és a „bolognai folyamat" kínálja. A könyvtárosok képzésével kapcsolatban figyelembe kell venni az IFLA képzési szekciója és az EUCLID (az európai könyvtárosképző intézmények egyesülete) kezdeményezéseinek eredményeit is. Ez utóbbival kapcsolatban a felteendő kérdések a következők: a nemzetközivé válás javíthatja-e a könyvtárosok képzésének minőségét; az európai könyvtárosképzésben mi a minőség; ki értékelheti a képzés minőségét; és hogyan lehet azt értékelni?

Az UNESCO és az OECD háromféle célt tűzött ki: a tantervek és a kvalifikációk minőségi átláthatóságát; az együttműködést két vagy több ország között a minőségi kritériumok és a végzettségek elismeréséért, nemzetközi hálózatok létrejöttét az elismerés és a minőség-akkreditáció ügyében. A hasonlóan összegezhető célokat kitűző bolognai folyamat már eszközöket is próbál beépíteni, mint pl. a *European Qualifications Framework*, hogy segítse az egyes országokat a célok elérésében. Bár az eddigi eredmények még nem túl jelentősek, a bolognai folyamat nyomán előtérbe kerültek az egyetemi oktatás minőségét javító módszerek. Közülük három lehet különösen érdekes:

– a minimál-stratégia: egy olyan indikátorkészlet, amely az oktatás céljára és eredményére (*„learning outcomes”*) összpontosít közös értékelési kritériumként;
– a nemzetközi *benchmarking,* azaz versenyszellem a minőség javítása érdekében és a legjobb gyakorlatok figyelése;
– a szakma „nemzetköziesítése”, azaz a szakmai egyesületek mozgósítása olyan szakmai minőségi alapkövetelmények meghatározására, amelyek nemzetközi szinten elfogadásra kerülhetnek.

Az IFLA képzési szekciója évek óta foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, és számos publikációt, vezérfonalat, irányelvet dolgozott ki, a hangsúlyt a tantervekre, a minőségi kritériumokra és azokra a módszerekre helyezve, amelyek megkönnyíthetik a felsőfokú képesítések egyenértékűségének elismerését. Az EUCLID a tantervek nemzetközi benchmarkingjáról indított vitát, és olyan problémákat helyezett középpontba, mint a könyvtárfelfogások közötti különbség, az oktatott különféle módszertani elvek, a technológia okozta változások más-más megközelítése, az innovatív didaktika fontossága és a helyes egyensúly elmélet és gyakorlat között.

A számos kezdeményezés ellenére – amelyek közül néhány a kompetenciák egyedi meghatározására vonatkozott – a könyvtárosok szakmai képzésének még nincs nemzetközi minőségi rendszere. Úgy tűnik, a könyvtárosképzés minőségének javítását leginkább az egyetemek és a szakmai közösség, különösen a szakmai egyesületek közötti párbeszéd hiánya akadályozza. Ez leginkább a képzés minőségének felfogásbéli különbözőségeiben és az elmélet vs. gyakorlat probléma eltérő megközelítésében nyilvánul meg. Az EUCLID és az EBLIDA mostanában megkezdett együttműködése remélhetőleg megnyitja az utat a képzés valódi minőségi javításának lehetősége felé.

(Mohor Jenő)

17/2010

WALLACE, Danny P.: The iSchools, education for librarianship, and the voice of doom and gloom. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** The journal of academic librarianship. – 35. (2009) 5., p. 405-409.

Az ilskolák és a könyvtárosképzés tartalmi kérdései az Egyesült Államokban

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Képesítés; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtárosképző intézmény; Tanterv, óraterv; Terminológia

A „könyvtárosképzés”, „könyvtártudomány”, „könyvtáros iskola” (= könyvtárosképző intézmény, illetve szak, tanszék) kifejezések fokozatosan eltűnnek még az ott tanítók szóhasználatából is. Az ALA 1992-ben elfogadott és 2006-ban felülvizsgált akkreditációs szabályzata (*Standards for Accreditation of Master's Programs in Library and Information Studies*) a „könyvtári és információs tanulmányok” kifejezést részesíti előnyben, de széles körben használják a „könyvtár- és információtudomány”, vagy egyszerűen az „információs tanulmányok” alternatívákat is. Egyesek szerint viszont az „információ” szó beemelése csak erőltetés, a „könyvtár” elhagyása viszont támadás. Az tény, hogy a könyvtári és információs tanulmányok természetéről folyó vitákban a szakterület minden jelentős fejleménye megjelenik, ami akár az oktatók, akár a gyakorló szakemberek kényelmét fenyegeti. Pillanatnyilag a legtöbb konfliktust

az iIskolák (*iSchools*) megjelenése és az ALA könyvtárosképzési munkacsoportjának zárójelentése okozza.

A 21. század első évtizedében egyetemi tanszékek egy csoportja, amelyek tanmenete és kutató tevékenysége erősen az információ jelenségére összpontosít, „the iSchools" néven azonosította önmagát. Honlapjuk szerint 2009 júliusában 22 tagja volt az igen vegyes nemzetközi csoportnak. Néhányan közülük az ALA által elismert fokozatot nyújtanak, de közel felük nem, sokan kínálnak doktori fokozatot és posztgraduális képzést. Nyilvánvaló, hogy fő motivációjuk a saját „brand" megteremtése új identitás nyújtásával, ami elkápráztatja a hallgatókat, és nagyobb anyagi támogatás elnyerésével kecsegtet. Ugyanakkor az iIskolák nem sajátíthatják ki az információ teljes domíniumát, hiszen annak számos akadémiai otthona van, és a menedzsment információs rendszerektől a számítógép-tudományon át a nyelvészeten keresztül a filozófiáig sok helyen megtalálható. Az információ szó felvétele a könyvtárosképző programokba pedig egyáltalán nem újdonság.

2006-ban az ALA munkacsoportot hozott létre (*Task Force on Library Education*) azzal a céllal, hogy tegyen végrehajtható ajánlásokat annak érdekében, hogy a könyvtár-informatikai oktató programok olyan könyvtárosokat képezzenek, akik megértik a szakma alapértékeit, és rendelkeznek a mai könyvtáros számára szükséges alapvető kompetenciákkal. A csoport fő eredménye az „*ALA's Core Competences for Librarianship*" (az ALA alapkompetenciái a könyvtárossághoz) című dokumentum, amelyet senki nem vitat. Annál vitathatóbbak a munkacsoport ahhoz fűzött ajánlásai, amelyek szerint:

– az ALA a kompetenciákat és az alapértékeket (*ALA's Core Values of Librarianship*) építse be az akkreditációs szabályzatba;
– a szabályzatot alakítsa át felszólító módúvá; hogy az előírás, ne ajánlás legyen;
– a *program* és az *iskola* szavakat következetesen úgy használja, hogy világos legyen: a programokról van szó;
– tegyék világossá, az ALA nem alaptantervet akar előírni, hanem az eredményre koncentrál, amit nemcsak el kell érni, hanem dokumentálni is kell az akkreditációs folyamatban.

Egyébként az ALA által elfogadott képzettségi fokozatok nevében 32 intézmény esetében az információ és a könyvtár is szerepel, 15 esetben van csak könyvtár, 8-szor csak információ, 7 esetben pedig egyik sem. Érdekes, hogy az intézmény és a nyújtott képesítés megnevezése többször nincs összhangban. A Washingtoni Egyetem Információs Iskolája (az iSchools tagja) könyvtár- és információtudományból ad mester fokozatot, a Marylandi Egyetem Információs Tanulmányok Főiskolája (szintén iSchools tag) könyvtártudományi mester fokozatot nyújt, a Montreali Egyetem Könyvtár- és Információtudományi Iskolája pedig (nem tagja az iSchoolsnak) az információtudományok mestere címet adja. Ami a beiratkozott hallgatók számát illeti, kisebb megingások mellett is növekvő számú hallgató jelentkezik (1999 és 2008 között a létszám 77,8%-kal nőtt, és a növekedést mindig az ALA által akkreditált képzések vezetik).

Az adatok nem igazolják sem azt az aggodalmat, hogy az iSchools negatív befolyással lenne, sem azt a még általánosabb vélekedést, hogy a könyvtár- és információtudományi stúdiumok elhagynák a könyvtárosságot valami más javára. A könyvtár-informatikai képzés nem tűnik betegnek, területének kiterjesztése és szélesítése pedig inkább előnyös, mintsem fájdalmas, és jövője meglehetősen biztosnak tűnik.

(Mohor Jenő)

Lásd még 58

Egyesületek

Lásd 8, 9

Konferenciák

Lásd 7

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények

Nemzeti könyvtárak

18/2010

BEVAN, Paul: Share. Collaborate. Innovate : building an organisational approac1h to Web 2.0 **In:** Ariadne. – 61. (2009) oct.

A Web 2.0 szervezeti megközelítésének kidolgozása a Walesi Nemzeti Könyvtárban

Információtechnológia; Középtávú terv; Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat; Személyzet

A Walesi Nemzeti Könyvtár nemrég publikálta új webstratégiáját, amelyben a Web 2.0-át integrálja a jelenlegi webes szolgáltatásaiba. Kérdés, hogy az olyan technológiáknál, mint a Web 2.0, ahol a személyes jellegen van a fő hangsúly, van-e létjogosultsága szervezeti megközelítésnek? A stratégia ezt próbálta kidolgozni. A szervezetnek abban lehet szerepe, hogy a technológia személyek által való próbálgatása helyett egy hosszú távú és széles körben elterjedt stratégiai cél iránti elkötelezettséget biztosítson az egyének hálózatán keresztül.

A Walesi Nemzeti Könyvtárnak nagy tapasztalata van a webes szolgáltatások terén, így azt a célt tűzték ki, hogy az online technológia előnyeire alapozva Web 2.0 szolgáltatások építésével progresszív utakat fejlesztenek a használókkal való kommunikációban. Minden stratégia alapja, hogy tudjuk hol állunk, és hova akarunk eljutni. A munkát azzal kezdték, hogy megvizsgálták a szervezetet, készen áll-e a Web 2.0-ra, azaz a szervezeti kultúra képes lesz-e támogatni az új módszereket. Újraelemezték a meglévő statisztikai adatokat, áttekintették a munkatársak webes készségeit. Megvizsgálták, hogy a meglévő webes tartalmakat mennyire használják, támogatták a nyílt párbeszédet a személyzet tagjai között. A cikk e kutatások eredményeit tárgyalja.

A statisztikai adatok elemzése azt mutatta, hogy a használók döntő többsége a keresőmotorokon keresztül jut el a könyvtár oldalára, ezeknek is csak a 18%-a olyan releváns kifejezések által, mint könyvtár, archívum, családtörténet, a többi látogatót a hosszú farok (long tail) személynevei, illetve meglepő más szavai hozzák.

A személyzet formális végzettségeinek, illetve informális tanulás útján megszerzett készségeinek és kompetenciáinak vizsgálatát három fő szempont alapján végezték: technikai, tartalomkezelési, valamint tartalom-előállítási ismeretek. Az eredmények azt mutatták, hogy a személyzet tagjai képesek lennének gazdag és innovatív alkalmazások kidolgozására, így elsősorban a puha készségekre, vagyis a tartalomfejlesztésre kell fókuszálni.

A meglévő források elemzése nyomán megállapították, hogy a webes tartalom négy fő típusba sorolható:

1. információ (a könyvtár és szolgáltatásainak jellemzése, szakmai információ, a rendezvények anyagai);
2. értelmezés (olyan források, amelyek a személyzet tudásának és tapasztalatának felhasználásával hozzáadott értéket jelentenek a gyűjtemény használói számára, pl. kutatási segédletek);
3. metaadatok (a katalógus és más segédletek metaadat-tartalma);
4. digitális tartalom (a könyvtár digitalizálási programjának eredményeként létrejött gyűjtemény).

A szervezeti kultúrát az új szolgáltatásokról szóló beszélgetések szervezésével mérték fel. A munkatársak mindegyike érdeklődött és elkötelezett volt az új típusú szolgáltatások iránt,

viszont nem voltak kellően magabiztosak, hogy formális csoportok, bizottságok nélkül kezdjenek bele ebbe a munkába.
Az interakción alapuló szolgáltatások esetében fontos, hogy megértsük a szolgálandó közösséget, különösen igaz ez a Web 2.0 esetében, ahol a hozzáadott értéket a használók által generált metaadat-tartalom jelenti. Szintén fontos a könyvtárosok személyes elkötelezettsége. Ez utóbbinak a hosszú távú fenntarthatósága jelent komoly kihívást.
A siker titka továbbá, hogy a megfelelő környezetben a megfelelő tartalmat kell szolgáltatni. A szolgáltatók gyakran érzik, hogy oda kell menniük, ahol a használók is vannak, ugyanakkor a jelenlétük sokszor tolakodó lehet ezekben a terekben. A túl sok, vagy túl kevés tartalom szintén több kárt okoz, mint amennyit használ. Azt is meg kell érteni, hogy ha nincs érdemi mondanivalónk, a közösségépítés és az interakció eleve kudarcra van ítélve.
A stratégia végső célja egy olyan platform létrehozása volt, amely teljes egészében a Web 2.0 irányába halad. A stratégiát egy hároméves megvalósítási fázis fogja követni, amely igazán meg fogja mutatni ennek a szervezeti megközelítésnek a létjogosultságát.

(Tóth Máté)

19/2010

GREEN, Steve: The digital library programme at the British Library : goals and priorities **In:** Interlending & document supply. – 37. (2009) 3., p. 136-139.

A British Library digitalizálási programja: célok és prioritások

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

A British Library (BL) digitális könyvtári programja (Digital Library Programme, DLP) egy olyan rendszer létrehozását tűzte ki céljául, amely lehetővé teszi a BL számára digitális tartalmak beszerzését, tárolását és ellenőrzött hozzáférését. A program öt éve kezdődött a hosszú távra alkalmas, biztonságos tároló kialakításával, és újabban került át a hangsúly a szolgáltatásokra.
A DLP létrehozása előtt a BL-ben a digitalizált tartalmat részben online, részben offline elérhetően, részben a fizikai gyűjteményhez kapcsolva tárolták. A hozzáférhetőség is sokféle lehetett a széles körűtől a „zárt anyagig". Az elszigetelt projektek miatt egy-egy döntést többször is meghoztak, és a kiadói szerzői jogok tiszteletben tartása csak a hozzáférés szigorú korlátozásával volt lehetséges.
A DLP fokozatosan, több lépésben valósul meg. Céljai: a bármilyen típusú digitális dokumentumok fogadása, feldolgozása és megőrzése az örökkévalóság számára; a megfelelő engedéllyel rendelkező használók számára hozzáférés biztosítása; a könnyű hozzáférhetőség, a hitelesség megoldása; a dokumentumok megtekintési lehetősége a mindenkori technikai lehetőségekkel. A célok elérése érdekében beszerzik vagy szükség esetén kifejlesztik azokat a szoftverelemeket, amelyek együttesen a DLP szoftverét alkotják; beszerzik a megbízható hardver-infrastruktúrát; meghatározzák a digitális tartalom kezelésének eljárásait; kiképzik a munkatársakat; országos és nemzetközi szinten közreműködnek a szükséges szabványok és eszközök létrehozásában.
Az eddigi eredmények: létrehozták a biztonságos infrastruktúrát a munkafolyamat elvégzéséhez. 2009 márciusában a DLP 440 ezer tételt tartalmazott, köztük 60 ezer 19. századi könyvet a BL gyűjteményéből és 11 ezer hangfájlt. A tárolt adatmennyiség meghaladja a 29 terrabájtot. Minden tételt három példányban őriznek (egyet Boston Spaban, egyet West Yorkshire-ben és egyet St. Pancrasban, Londonban), plusz egy példányt a Walesi Nemzeti Könyvtárban. A digitalizált könyvek mindegyike elérhető a BL olvasótermeiben.
2011-re rendelkezésre áll a DLP biztonságos tárhelye a legváltozatosabb e-dokumentumok számára; létrejön a jogkezelés lehetősége, amely biztosítja mind a szerzői jogtulajdonosok joga-

inak érvényesülését, mind a használók számára a minél szélesebb körű hozzáférést; a dokumentumok hozzáférhetőek lesznek a BL olvasótermeiben és a kötelespéldányra jogosult könyvtárakban; egyes dokumentumok elérhetők lesznek az interneten; bizonyos esetekben térítést lehet szedni; a dokumentumok kereshetők lesznek a BL katalógusaiban. 400 terabyte lesz a tárolt adatmennyiség (80 ezer könyv, 37 ezer hangfájl, 700 ezernél is több hírlapoldal, 26 millió archivált pillanatfelvétel a weboldalakról, 10 milliónál is több e-folyóiratcikk).

A digitális dokumentumok hozzáférhetőségét a kötelespéldányokról szóló rendelet szabályozza. Alapvetően minden dokumentumot egyidejűleg csak egy személy érhet el a hat kötelespéldánykönyvtár olvasótermeiben. Emellett azonban a tartalom nagy részét a BL-ből származó, szerzői jogi védelem alá nem tartozó dokumentumok teszik ki. A UK Web Archiving Consortium tapasztalatai azt mutatják, hogy a szerzők/kiadók közel 30%-a hajlandó megegyezni a BL-lel szerzői jogi kérdésekben.

A hosszú távú elérhetőség céljai két csoportba sorolhatók: az egyik a megtartás és az épség, a másik az olvashatóság (megtekinthetőség, meghallgathatóság) az eredeti szoftver elavulása után is. A megtartást a DLP megoldotta (ld. három példány). A dokumentumokat az egyes helyeken digitális aláírással látják el, azt igazolandó, hogy nem történt bennük változtatás. Az olvashatóság kérdése bonyolultabb, két megoldás van rá, egyszerűbb formátumok (képek, hangfájlok és szövegek) esetén a migráció, összetettebb formátumok esetén az emuláció, amelynél a régi programokat az eredetit minél jobban megközelítő módon futtatják. Az EU PLANETS projektje és a DLP Permanent Access projektje keretében migrációs és emulációs eszközöket fejlesztenek ki.

A DLP számos kihívással szembesül, amelyek egyrészt a kiadók eltérő gyakorlatából erednek a digitális tartalom közzétételével kapcsolatban, másrészt abból, hogy a BL sokkal több digitális anyagot tudna előállítani és beszerezni, mint amennyit tárolni képes. Ezért a prioritások rögzítésére és időnkénti felülvizsgálatára van szükség.

(Hegyközi Ilona)

20/2010

TAKLE, Marianne: The Norwegian National Digital Library **In:** Ariadne. – 60. (2009) jul.

A norvég nemzeti digitális könyvtár

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Megőrzés; Munkaszervezés; Nemzeti könyvtár

Norvégia nemzeti könyvtára azt az ambiciózus célt tűzte ki maga elé, hogy a teljes állományát digitalizálja, és ezzel az ország digitális könyvtári szolgáltatásainak kulcsszereplőjévé váljon. 2005-ben határozták meg a fő célkitűzéseket a Norvég Digitális Könyvtár magjának létrehozására vonatkozóan, amelyet három stratégiai dokumentumban fejtettek ki.

A *Digitális Nemzeti Könyvtár – Stratégiai Nyilatkozat 2005* a használói igényekre koncentrálva érvel a digitalizálás szükségessége mellett. A *Digitális tartalomhoz való hozzáférés a nemzeti könyvtárban* c. dokumentumban taglalják a teljes állomány digitalizálásának igényét. A terveket tettek is követték, 2009 tavaszára 90 ezer könyv, 200 ezer folyóirat, 3100 órányi film, 250 ezer óra rádióadás, 420 ezer fénykép és 23 ezer kézirat került digitalizálásra. A nemzeti könyvtár emellett megkezdte a norvég weboldalak szisztematikus begyűjtését és archiválását. A *Nemzeti könyvtár gyűjteményének digitalizálása* c. dokumentum a technikai kérdéseket és a prioritásokat tárgyalja.

A digitalizálási stratégia részeként létrehoztak egy körülbelül 1 200 000 objektumot tartalmazó Digitális Biztonsági Tárhelyet a következő alapelvek figyelembevételével:

– Gyakorlati és technikai szempontból előreveszik a legrégibb dokumentumokat, a könyvek közül azokat, amelyekből a legtöbb példány van, a hírlapok esetében a legintenzívebben

használtakat, a fotókból azokat, amelyeket ajándékba kapott a könyvtár, a zenékből pedig a veszélyeztetett hordozón lévőket.
– A második alapelv a tematikus szempontú válogatás. (Például írói évfordulók alkalmával digitalizálják a szerző életművét. Állami ünnepek szintén alkalmat adhatnak kiterjedt tematikus szempontú digitalizálásra.)
– A harmadik pedig a használók és a partnerintézmények által megfogalmazott igények.
– A tárhely tartalmának körülbelül 30%-a származik a digitális kötelespéldányokból, a többi helyi digitalizálásból.

A munka prioritásait hozzá kell igazítani azon nemzetközi projektekhez is, amelyekben a nemzeti könyvtár részt vesz. Ezek a The European Digital Library (EDL), az Europeana és TELplus projektek.

A Digitális Biztonsági Tárhelynek egyszerre van hosszú távú megőrző és szolgáltató funkciója. Ennek érdekében igyekeznek olyan megállapodásokat kötni, amelyek nyomán a digitális tartalom bővülése várható. Ilyet kötöttek a Norvég Televízió és Rádió Társasággal (NRK), valamint országos és helyi napilapokkal (Aftenposten, Stavanger Aftenblad). A kormány a nemzeti könyvtárnak fontos szerepet szán a kulturális örökség terjesztésében.

A legnagyobb kihívást a szerzői jogi szabályozásnak való megfelelés jelentette. Két megállapodást kötöttek a szerzőkkel, amelyek központi állami forrásból biztosítják egyrészt a szerzők anyagi elismerését, másrészt a nagyközönségnek a szabad hozzáférést. Az egyik a *High North project* (Messzi Észak projekt), amelynek keretében az észak-norvégiai szerzők művei és az erről a területről szóló irodalom válik teljes mértékben hozzáférhetővé. A másik a *Bokhylla.no*, amelyben az 1790-es, az 1890-es és az 1990-es évek irodalma kerül digitalizálásra. A szerzői jog kezelésében norvég specialitás, hogy a kormány aktív szerepet vállal, és mind a szerzőket, mind pedig az olvasókat szakmai szervezetek képviselik.

(Tóth Máté)

Felsőoktatási könyvtárak

21/2010

DŻURAK, Ewa: Academic library transformation in the post-communist Poland : Warsaw University Library. – Bibliogr. **In:** Libri. – 59. (2009) 3., p. 135-144.

A felsőoktatási könyvtárak átalakulása a rendszerváltás utáni Lengyelországban: a Varsói Egyetemi Könyvtár

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Könyvtártörténet -nemzeti; Központi katalógus -online; Számítógépesítés; Támogatás -pénzügyi -általában

A tanulmány a lengyel felsőoktatási könyvtárak rendszerváltás utáni átalakulásának komplexitását vizsgálja, kiemelt figyelemmel a Varsói Egyetemi Könyvtárra (BUW), amely a legnagyobb Lengyelországban, és több szempontból is mintaértékű a többiek számára. (A szerző a nyolcvanas években egyetemi hallgatóként használta a könyvtárat, majd 2007-ben és 2008-ban az új épületben működő létesítményt is módjában állt alaposabban tanulmányozni.)

A BUW történetének (1816-ban nyitotta meg kapuit) felvázolása után az 1989. évtől részletesen kitér a könyvtár (és a felsőoktatási könyvtárak) életében bekövetkező változásokra: a gépesítésre, a publikációk számának ugrásszerű növekedésére és az elektronikus dokumentumok megjelenésére. Nagy szerepet játszott az átalakulásban az Andrew W. Mellon Alapítvány programja, amely a felsőoktatási és a tudományos könyvtárak modernizálását támogatta – 1990 és 2000 között közel 9 millió dollárral. (Az akkori helyzetről többek között Christine L. Borgman úttörő áttekintése tudósít részletesen.)

Az első konzorcium 1991-ben alakult négy könyvtár részvételével az amerikai VTLS Virtua rendszerének a beszerzésére. A négy résztvevő szorosan együttműködve vezette be a rendszert, és közösen alapozták meg a lengyel központi katalógust (NUKAT) is. 1993-ben jött létre a

VTLS-bizottság, és több felsőoktatási intézmény csatlakozott a rendszerhez. Emellett Dynix/Horizon és Aleph felhasználók is működnek Lengyelországban, szintén konzorciális szervezetben.

Az átalakulás része volt a MARC-formátum lengyel verziójának a bevezetése 1991-től (könyvek és periodikumok leírására), továbbá az egységes authority fájlok megalapozása (egyéni és testületi névalakokra) az IFLA útmutatója alapján, valamint új tárgyszórendszer bevezetése – a francia RAMEAU alapján – a Varsói Egyetemi Könyvtárban. A hozzáférés modernizálására az 1999-ben megnyílt új épület adott lehetőséget, hiszen a terek félmillió kötet szabadpolcos elhelyezését tették lehetővé; a Kongresszusi Könyvtár rendszerét adaptálták, nyolc nagyobb tematikus főcsoportot képezve. Az új helyzet új munkaköröket hozott (subject specialist): az egy-egy szakrészlegben dolgozó könyvtárosok a tájékoztatás mellett a gyarapításból és a feldolgozásból is kivették a részüket. 2000-ben új munkakört vezettek be, az adatbázisokkal foglalkozó könyvtáros állását hozták létre (*main specialist for network resources and consortia*). 2007-ben már több mint 36 ezer elektronikus folyóiratot fizetett elő a BUW, és az olvasók 305 munkaállomáson fértek hozzá az elektronikus dokumentumokhoz.

A központi katalógust (NUKAT) 2002 őszén avatták fel, s jelenleg közel egymillió rekordot tartalmaz (68 könyvtár szolgáltat adatot, 90 használja); 2006-ban csatlakoztak az OCLC-hez, s majdnem félmillió rekordot töltöttek fel a WorldCatbe. A tökéletes helyzetet csorbítja, hogy finanszírozása nem stabil, de talán hamarosan megoldódik.

Természetesen gondok, hiányosságok és megoldandó feladatok is bőven akadnak, így az egyes különgyűjtemények anyaga és a nem hagyományos formátumok (hangzóanyagok, elektronikus dokumentumok stb.) nem szerepelnek még az OPAC-ban, a retrospektív katalogizálás is előttük áll, a tájékoztatás reformján sem estek még át, de a változás és a fejlődés (elsősorban a BUW esetében) imponáló és tiszteletreméltó. (A Varsói Egyetemi Könyvtárról a http://www.buw.uw.edu.pl/en/ címen olvashatók részletesebb információk angol nyelven.)

(Murányi Lajos)

22/2010

LAW, Derek: Academic digital libraries of the future : an environment scan. – Bibliogr. **In:** New review of academic librarianship. – 15. (2009) 1., p. 53-67.

A jövő digitális felsőoktatási könyvtárai: környezettanulmány

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Használói szokások; Prognózis

A felsőoktatási könyvtárak életének minden része átalakulóban van: a használók, a tartalom, a kutatás formái. A könyvtárak jövőjét több tucat vizsgálat kutatta már a digitalizálás fejleményeinek tükrében, ebből ad egy válogatást a szerző (delicious.com/derek_law).

A digitális könyvtárosság új elméletének és filozófiájának megfogalmazásához elengedhetetlen a felsőoktatási könyvtár feladatkörének újrameghatározása, a szélesebb akadémiai közösség igényeinek hangsúlyozásával. A könyvtárak hagyományos erősségét átfogó, nagy gyűjteményeik jelentik. Ezt aknázta ki annak idején az IFLA egyetemes bibliográfiai számbavételi és egyetemes hozzáférhetőségi ikerprogramja, az UBC és az UAP.

Mára az egyes könyvtári tevékenységeknek és munkafolyamatoknak megszületett egy-egy vagy több megfelelője a Web 2.0 világában (például a használóképzésnek a chatszoba). A pesszimisták szerint ezek teljességgel átveszik a hagyományos megoldások helyét. Ugyanez pozitív megközelítésben: a Könyvtár 2.0 – azaz a Web 2.0-s megoldások kifejezetten könyvtári célra továbbfejlesztett alkalmazása – nagy lehetőségeket rejt (a használóképzésnél maradva: a chatszoba moderátorral is működhet).

A digitális könyvtár filozófiájának három meghatározó vonása: a megbízhatóság fenntartása,

az információkeresés oktatása és az egyedi tartalom közös szolgáltatása.
A könyvtárakat régóta a megbízhatóság, hitelesség, semlegesség, pártatlanság, segítőkészség jellemzi. A könyvtárakban vannak biztos pontok: a kötelespéldányt őrző intézmények, a nagy egyetemi gyűjtemények. (Az interneten még csak most kezd kialakulni, hogy milyen szolgáltatásokat tekintenek megbízhatónak.) A könyvtárak szerepe talán az lehet, hogy részt vesznek a kutatást övező társadalmi hálózat építésében, létrehozzák és gondozzák azt a keretet, amelyet a kutatók aztán megtöltenek tartalommal.
A használók képzése továbbra is a könyvtárosok egyik legfontosabb feladata marad; ehhez csatlakozik még a tudásszervezés és az optimális visszakeresés, amelyek egyformán fontos szakmai készségek. Az információs jártasság (vagy inkább az információs magabiztosság) elsajátítása a diákok számára mára alapvető szükségletté vált. Ugyanakkor meg kell tanulniuk, hogyan tudják az információforrások minőségét és hitelességét értékelni.
Egyes számítások szerint 2011-re a digitális univerzum mérete tízszerese lesz a 2006. évinek. A felsőoktatásban az információs intézményekre nézve ez három területen jelent teendőket: meg kell reformálniuk kapcsolataikat a tanszékekkel és karokkal; el kell érniük, hogy az intézmények alakítsák ki az információkezelés közös politikáját (természetesen az eleve digitális dokumentumoknál nem egyetlen központi tárról lesz szó); új eszközök és szabványok segítségével létre kell hozniuk a szolgáltatások számára szükséges rugalmas, interoperábilis és méretezhető információs infrastruktúrát.
Mindennek szükségességét mutatja, hogy valószínűleg egyik brit egyetem se lenne képes jelenleg munkatársai publikációinak teljes éves jegyzékét összeállítani, többek között a publikációs termés sokféle összetevője (a szokásos dokumentumok mellett a wikik, blogok, webhelyek, képek, audiofájlok, e-archívumok, e-mailek, a tanulást segítő objektumok, digitalizált gyűjtemények stb.) miatt.
A megbízható repozitóriumok elfogadható definíciója még nem született meg. A könyvtár mindenesetre hiteles tanácsot adhat az egyetemnek arra nézve, hogy milyen szerzői jogi, adatkezelési és egyéb normák alkalmazására van szükség. A könyvtár pozícióját veszélyezteti, ha az intézmény kiszervezi a kutatási és oktatási információellátás teendőit, vagy „befelé fordulva" elzárkózik a lényegi együttműködéstől. Az UBC-hez és az UAP-hoz hasonló összefogásra van szükség, hogy az intézményekhez kötődő digitális tartalom hozzáférhető legyen, és ne a tartalomipar üzleti szempontú válogatása határozza meg a sorsát.

(Hegyközi Ilona)

23/2010

LEMESLE, Alice: Accueil des étudiants de niveau licence : nouveaux services, nouvelles méthodes, nouveaux espaces **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 5., p. 28-33.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Alsóéves egyetemi hallgatók fogadása az egyetemi könyvtárban: új szolgáltatások és módszerek

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Szolgáltatások

Mivel jelenleg az alsóbb éves francia egyetemi hallgatók között igen magas a bukások aránya, az egyetemi könyvtáraknak fontos szerepük van annak elősegítésében, hogy a hallgatók minél inkább kiaknázzák az egyetem nyújtotta lehetőségeket. Megközelíthetőbbé, más szavakkal barátságosabbá kell válniuk, megkönnyítve a használatot, és személyre szabott szolgáltatásokat kell nyújtaniuk az egyetemisták számára. Gyökeresen át kell alakítaniuk a munkamódszereiket, fel kell frissíteniük és láthatóvá kell tenniük állományukat, a használóknak a kapcsolattartás változatos lehetőségeit kell nyújtaniuk a könyvtárban és azon kívül, miközben szorosan együttműködnek a tágabb egyetemi közösséggel.

(Autoref.)

24/2010

RAPATEL, Livia: À l'Enssib, la bibliothèque des bibliothécaires : quelques repères pour une histoire qui reste à écrire... – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 4., p. 50-55.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az Enssib, a könyvtárosok könyvtára

Állomány; Egyetemi könyvtár; Könyvtárosképző intézmény; Könyvtártudományi szakkönyvtár; Szolgáltatások

A franciaországi nemzeti felsőfokú könyvtáros és informatikai-dokumentációs szakembereket képző intézmény könyvtára egyúttal több funkciót is ellát. Nemcsak gyűjtő és szétsugárzó helye a szakmai információknak, hanem aktív előállítója is. Online referensz szolgáltatása éppúgy van, mint digitalizáló műhelye azon túl, hogy elsőrendű kiszolgálóhelye a magas szintű egyetemi könyvtárosképzésnek. Mindezt a nemzeti könyvtárral karöltve teszi, így az itt folyó könyvtárosképzést a szakma elit referenciájaként tartják nyilván.

A könyvtár története az intézmény 1964-es alapításával egyidős. A tizenegynéhány ezer kötetes állomány és 120 férőhelyes könyvtár a képzéssel együtt fejlődött. Az áttörés éve 1992 volt, amikor az egyetemi képzést és az intézményt szervezetileg és szerkezetileg teljes egészében átalakították. Ezek az események jelentősen nem befolyásolták a könyvtár életét. Mindmáig az épület második emeletén található, és a Mobi/Mobicat katalogizálási modullal végre minden dokumentumot sikerült feltárni.

Nem a fizikai állomány, hanem inkább a könyvtárat látogatók rétege változott az utóbbi években. A digitalizálás és a „Kérdezz! Felelek!" típusú online tájékoztatás kitágította a könyvtár falait. Napjainkban már nemcsak az „*enssibesek*", a tanárok, kutatók, diákok, hanem a nagyközönség tudatába is beépült, hogy érdekes szolgáltatásokról, értékes állományról van szó: a könyvtár majd ezer négyzetméteres területen, több mint 43 ezres állományából több mint 35 ezret szabadpolcon kínál olvasóinak. Mindez kiegészül több ezer folyóirattal, az ehhez tartozó adatbázisokkal és 14 ezer dokumentum digitalizált változatával. A könyvtári szakma és tevékenység egészét lefedő állomány 49%-a francia, 33%-a angol, 18%-a egyéb nyelvű művekből áll. Olyan tudatos és gondos állománygyarapítás folyt és folyik itt, hogy a francia anyag hamarosan a nemzeti kulturális örökség részét fogja képezni. Ezt a tudatosságot a „Conspectus"-nak keresztelt beszerzési szabályzat szabályozza öt szint mélységig. Az első szint az általánosan keresett, népszerű, olyan művek összessége, amely tág értelemben tartozik az oktatáshoz, valamint a szépirodalom egy része. A második szinten a referensz kézikönyvek, a harmadik szinten a francia illetve az angol nyelvű, erősen szaktudományi művek gyűjtése a cél kifejezetten a kutatók, oktatók, szakemberek számára. A negyedik szint a kutatás, az ötödik a kötelespéldány-központ jóvoltából beszállított mindenféle olyan dokumentum, ami teljes körűen lefedi a könyvtár-informatika-dokumentáció kutatás-tanítás-tanulás hármas egységét.

A könyvtár a szolgáltatásaiban is megpróbálja a maximumot nyújtani: 90 férőhelyes olvasótermében heti 51 órás nyitva tartással várja felhasználóit. További fejlesztési tervei közé tartozik az 1700 dokumentumból álló Eric de Grolier fond és Henri-Jean Martin könyvtörténeti témájú, több ezer darabos diagyűjteményének feltárása és adatbázisba szervezése, valamint egy olyan új integrált rendszer beszerzése, amelynek OPAC modulja már a web 2.0 szolgáltatásait is magában foglalja (http://www.enssib.fr)

(Pajor Enikő)

25/2010

RIBERA, Mireia – TÉRMENS, Miquel – FRÍAS, Amparo: La accessibilidad de las webs de las universidades españolas : balance 2001-2006. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 3., p. 66-88.

Res. angol nyelven

A spanyol egyetemi honlapok hozzáférhetősége

Hatékonyság; Honlap; Szabvány

A spanyol egyetemek honlapjait vizsgálták meg a *Web Content Access Guidelines* (WCAG) 1.0 verziója ajánlásainak való megfelelésük szempontjából. A vizsgálati szempontokat kiegészítették a Spanyolországban nem bevezetett 508-as számú amerikai szabvánnyal és még öt, a használhatóságra vonatkozó indikátorral. A 2006-os eredményeket összevetették a 2001-es adatokkal.

Pozitív eredményként mutatkozott a grafikus alternatívák növekedése és a többnyelvűség terjedése, valamint a Flash és a PDF elterjedt használata. A 64 egyetem intézményi honlapjai közül 2001-ben egy sem, 2006-ban már tíz százszázalékosan megfelelt a WCAG 1.0 szempontrendszerének. A negatívumok között említendő, hogy a szöveges részek szegényesebbek, az amerikai szabványnak egyetlen honlap sem felelt meg százszázalékosan, a kiegészítő indikátoroknak való megfelelés 65 százalékos volt. Annak ellenére, hogy az adott időszakban Spanyolországban több olyan jogszabály is megjelent, amelyek hatására a honlapok hozzáférhetőségének jelentős javulását várták, végeredményben megállapítható, hogy ez a javulás csak igen kis mértékben valósult meg.

(Mohor Jenő)

Lásd még 12, 35, 44, 70

Közművelődési könyvtárak

26/2010

RODGER, Eleanor Jo: Public libraries : necessities or amenities? **In:** American libraries. – 40. (2009) 8/9., p. 46-48.

Nélkülözhetetlenek-e a közközkönyvtárak, vagy jó, ha vannak?

Fenntartó szerv; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági; Társadalmi követelmények

Nehéz idők járnak a közkönyvtárakra. Az önkormányzatok egyre kevesebb pénzt tudnak közcélokra fordítani: nem csak a könyvtárakra jut kevesebb pénz, tudomásul kell vennünk. A szükséges támogatásért is meg kell küzdeni: azon múlik minden, a könyvtár el tudja-e fogadtatni a döntéshozókkal, hogy nélkülözhetetlen. Az államháztartás-elmélet szerint a közkönyvtár finanszírozása azért fontos, mert megléte és használata pozitív hatású: a hatékonyan működő demokratikus államhoz művelt állampolgárokra van *szükség*. A közkönyvtárat nem lehet egyértelműen a *szükséges* kategóriába sorolni, hiszen sokféle tevékenységet végez: egyes szolgáltatásai nélkülözhetetlenek, mások nem.

A közkönyvtárak használatát nézve kiderül, hogy olvasóinak több mint a fele szórakozásból vagy személyes érdeklődésből veszi igénybe. Államháztartási szempontból pl. a szépirodalmi művek finanszírozása nem létfontosságú, amint az egyéni érdeklődés kielégítése sem az, de az internethasználat biztosítása már igen, hiszen számos állampolgári jog csak így gyakorolható. „Kettős arculatú" a könyvtári meseóra is, hiszen szórakoztató volta mellett az iskola-előkészítés – és az esélyegyenlőség biztosításának – fontos eleme (is lehet).

Alapos érvekkel és számadatokkal kell tehát a fenntartónak bizonyítanunk, hogy az egyes szolgáltatások milyen fontos célokat szolgál-

nak, milyen mértékben veszik ezeket igénybe a használók, és ezek mibe kerülnek. A már említett „nehéz időkben" a könyvtárnak elemeznie kell szolgáltatásait, és megfelelő stratégiát kell kidolgoznia érdekérvényesítése végett:

1. számba kell venni szolgáltatásait,
2. tisztázni a használók számára fontos célokat és
3. a közösség számára fontos feltételeket, amelyeket el akar érni;
4. a nélkülözhetetlen szolgáltatások esetében azt a tudásbázist, amelyet kialakítása során felhasznált, az igénybevétel mértékét, az ismert eredményeket és a felhasznált források költségét, míg
5. a nem nélkülözhetetlen szolgáltatások esetében a használat mértékét, a felhasznált források költségét, illetve az egy-egy használatra eső költséget.

A szolgáltatások, legyenek létfontosságúak vagy nem, megérdemlik, hogy támogassák őket. A fenntartók hatékony meggyőzésének a módszerei azonban különbözőek. Mivel a legtöbb közkönyvtárban a használók zöme nem a nélkülözhetetlen szolgáltatásokat veszi igénybe – pl. szépirodalmat olvas, vagy az őt érdeklő témában kutat –, az ő támogatásukat kell megnyerni. Aki hetente elolvas öt regényt, vagy rendszeresen búvárkodik a könyvtárban, a szolgáltatások szembeötlő korlátozása láttán tiltakozni fog a városházán. Bizonyos esetben ennyi is elég a megfelelő finanszírozás biztosításához.

Az OCLC 2008. évi tanulmányában (*From awareness to funding*) az olvasható, hogy *a könyvtári ellátás biztosításához támogatókra is szükség van, nemcsak olvasókra*. Támogatóink hisznek a közkönyvtár társadalomformáló erejében – akkor is, ha nem használják – és a „nélkülözhetetlen" szolgáltatások fontosságában (legyen az a házi feladatokhoz nyújtott segítség vagy vállalkozói információ stb.). A támogatóktól függő könyvtárnak ezért eredményeit közszemlére kell bocsátania. Tudnia kell, hányan használják pl. új munkaügyi szolgáltatását (job center), hányan kaptak munkát mostanában, ez a munkanélküliek hány százaléka stb. Mindez persze rengeteg időt és energiát igényel.

A könyvtár erkölcsi tekintély egy adott településen; egy-egy közösségi állásfoglalás mellett képes szövetségeseket felsorakoztatni (pl. a gyermekek jogai mellett). Ezek csak akkor lehetnek hatékonyak, ha széles körű támogatásban van részük.

Ezek a nehéz idők szinte arra ösztönzik a könyvtárakat, hogy átvegyék a vezető szerepet a közösség életében.

(Murányi Lajos)

Lásd még 49, 53, 60, 72

Tudományos és szakkönyvtárak

27/2010

VITIELLO, Giuseppe: Seven years after the open access revolution : (research) libraries as media and knowledge management centres. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 49. (2009) 2., p. 171-180.

Res. olasz nyelven

Hét évvel a nyílt hozzáférés forradalma után. A (tudományos) könyvtárak mint média- és tudásmenedzsment központok

Jövő könyvtára; Tudományos és szakkönyvtárak

Másfél évtizede a MIT (*Massachusetts Institute of Technology, Cambridge, USA*) egyik műszaki guruja, *Nicholas Negroponte* kijelentette, hogy nemsokára az infokommunikációs technológia (IKT) univerzuma foglalja el a Gutenberg-galaxis helyét, és ezt egy könyvben meg is írta (*Being digital*, 1995). Azóta a megjelenő könyvek száma majdnem a kétszeresére nőtt, a könyvtáros felsőoktatás tantervei sikeresek, Alexandria, Párizs, London, Koppenhága, Frankfurt, Riga példája pedig azt jelzi – minthogy újabb és újabb egyetemi és nemzeti könyvtárak épülnek –, hogy

a könyvtárnak van jövője, bár kilátásai nem egészen olyanok, ahogy azt sokan gondolják.

A szerző cikkében a könyvtárak jövőjét vizsgálja egyrészt a tudományfilozófus Thomas Kuhn elméletét alapul véve, aki a tudomány fejlődését nem egyenes vonalúnak és folyamatosnak tekinti, másrészt a politológus *David Easton* modelljével dolgozva. Itt az igények és a támogatások a „kapuőrök" (*gatekeepers*) szűrőjén át jutnak a döntéshozatal „fekete dobozába", ahol a szabályozás (*policy*) megszületik, majd a politikai környezeten keresztüljutva újabb igények és támogatások jelennek meg. A tudományos könyvtár az eastoni sémában úgy jelenik meg, hogy kielégíti

a) a tanárok és diákok általános igényeit (könyvek, folyóiratok, egyéb információk stb.),
b) gyakorlati igényeit pl. a tanítás-tanulás folyamán (segédletek, útmutatók stb.),
c) egy adott közösség igényeit (kutatók által használt dokumentumok),
d) a speciális, pl. egy-egy tanulmányi programhoz kapcsolódó igényeket.

Ebben a sémában a felmerülő igények szűrői („kapuőrök") a hallgatók, oktatók, kutatók képviselői és a könyvtárosok, a döntéseket pedig a dékán és a pénzügyi vezetés hozza. A döntés nyomán folyik azután a beszerzés, feldolgozás, szétsugárzás. Ezután a szerző a tudományos publikálás láncolatában elemzi a könyvtárak szerepét. A hagyományos szerző – kiadó – nagykereskedő – bolt – olvasó séma megváltozott, elsősorban a tudományos (főleg az ún. STM-) folyóiratok esetében, ahol a kiadók közvetlenül igyekeznek eljutni az előfizető könyvtárakhoz. Hogy az egyre magasabb folyóiratárakat leszorítsák, a könyvtárak konzorciumokat alakítanak: a folyóirat-publikálás egyszerűsített sémája így a szerző → kiadó (vagy aggregátor) → könyvtári konzorcium → olvasó lesz.

Kuhn elméletében a tudományban paradigmaváltásra egy forradalmi elmélet vagy új felfedezés nyomán kerül sor: ezt a mi esetünkben a *nyílt hozzáférés* (Open Access = OA) megjelenése képviseli; itt a láncolat már csak három elemből áll (szerző, könyvtár /intézményi repozitórium/, olvasó).

A tudományos vagy szakkönyvtárak eddig a felsőoktatási közösség igényeire adtak választ általános vagy speciális szolgáltatások nyújtásával. Munkájuk azoknak a publikációknak a beszerzésén, feldolgozásán és szétsugárzásán alapult, amelyeket kiadók, ügynökségek, azaz saját működési körükön *kívül*iek hoztak létre. A nyílt hozzáférés következtében a könyvtárak már olyan dokumentumokkal dolgoznak, amelyek az intézményen *belül* keletkeznek. A könyvtárak alapvető paradigmája változott meg tehát: olyan kritikus ponthoz értek, amin túl már az ismeretek inkubátoraivá, az újítások és a nyilvános viták színtereivé váltak. Mindezek alapján a szerző a következő tíz évre az alábbi *előrejelzések*et fogalmazza meg:

1. a tudományos könyvtárak rövid távon kommunikációs eszközzé és tudásmenedzsment központokká válnak, az erre képtelen könyvtárak marginalizálódni fognak;
2. inkább a tartalom, mintsem az információ kezelésének problémái felé fordulnak;
3. középtávon tudásmarketingre szakosodott részlegeket fognak létrehozni;
4. többnyire tizennyolcadik századi kávéházakra vagy tizenötödik századi könyvkiadókra fognak hasonlítani.

Nem szabad megfeledkezni azonban a könyvtárak fontos *alapértékei*ről, melyekre az IFLA nyomatékkal emlékeztet: a kifejezés szabadságáról és az információk szabad áramlásáról – ezek legyenek ott mindig tevékenységünk homlokterében.

(Mohor Jenő)

Lásd még 3, 33

Gyermek- és ifjúsági könyvtárak

Lásd 28

Iskolai könyvtárak

28/2010

ČUDINOVA, Vera Petrovna: Deti v kiberprostranstve : „vyzovy" dlâ bibliotekarej. – Bibliogr. 16 tétel **In:** Bibliotekovedenie. – (2009) 5., p. 39-45.

Gyerekek a kibertérben: „kihívások" a könyvtárosok számára

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Használói szokások; Használók képzése -iskolában; Számítógép-hálózat

Oroszországban a gyerekek – nyugati kortársaikhoz hasonlóan – egyre jobban megismerik az internetet és a hozzá kapcsolódó világot. A könyvtári közösségben a viták középpontjában az internetnek az olvasásra gyakorolt hatása állt. Egyre többen állítják, hogy az internet hasznos eszköz, csak helyesen kell használni. A gyerekek és a serdülők kapcsolatát az információs világgal több irányban is kutatják. Az utóbbi évtizedben a pedagógusok a médiaoktatás területén folytatnak elméleti kutatásokat, és foglalkoznak a gyakorlati megközelítéssel.

Az információs írástudás fogalma a számítógépes és a technológiai ismeretekhez kötődik. A külföldi könyvtári világ egyre szélesebb körben az információs írástudás koncepciót támogatja, Oroszországban pedig a személyiség információs kultúrája koncepciót. Az egyik alapvető probléma az olvasás értése (a személyiség olvasási kultúrája), a PISA-felmérések szerint az oroszországi iskolások a tanultakat alacsony szinten tudják alkalmazni. A kutatások nagy része azt bizonyítja, hogy az írástudás és a kultúra (kompetencia) ide tartozó fajtáit nem egészében és rendszerszerűen oktatják, nem eléggé fejlettek az információ feldolgozásához szükséges ismeretek, készségek és szokások.

Az Oroszországi Állami Gyermekkönyvtár (Rossijskaâ gosudarstvennaâ detskaâ biblioteka = RGDB) szociológiai kutatási osztálya *Gyermekek és az internet* címmel folytat kutatásokat. 11–15 éves tanulók körében 2006–2008-ban több csoportban végeztek felmérést, kérdezték a tanítókat, interjúkat készítettek gyermek- és iskolai könyvtárosokkal. A tanárok válaszai számos problémára utalnak, amelyekkel a gyerekek információhasználati képzése során találkoztak. Sokan állítják, hogy a gyerekek jobban eligazodnak a kibertérben; ez azonban csak technikai szempontból igaz; az információ használatához a munka minden szakaszában segítségre van szükségük.

Igazából a tanárok és a szülők többsége sem tudja használni az információt, segítőjük az iskolai könyvtáros lehet. Minden könyvtáros számára nyilvánvaló, hogy az információval kapcsolatos munka az olvasásra épül. Az informatikatanárok csak a számítógép használatát tudják megtanítani, az információét nem. A fejlett országokban az iskolai könyvtárak az oktatási folyamat innovációs központjaivá válnak. Oroszországban az iskolai könyvtárak az egyik fejlett szociális intézményhálózatot alkotják, minden tanuló használja őket. Vannak olyan iskolai könyvtárak, amelyek a tanulók és a pedagógusok számára egyaránt fontos információs-könyvtári központok és innovációs terek. Az utóbbi években oktatási portálok kezdtek működni, speciális digitális oktatási gyűjtemények alakulnak. Az iskolai könyvtárosok továbbképzésében megjelentek az iskolai könyvtárak számára kidolgozott számítógépes programok, fejlődnek az iskolák és az iskolai könyvtárosok honlapjai, működik az iskolai könyvtárak portálja.

Az információkeresésben különös szerepük van a gyermekkönyvtárosoknak. Nemzetközi szakértők szerint is Oroszország sok fejlett országot megelőz a gyermekekkel való könyvtári munkában. Az egyik legfontosabb probléma, amelynek megoldásában a könyvtárosok részt tudnak venni, a gyerekeknek szóló produkciók értékelési kritériumainak a kidolgozása. Oroszországban is megkezdődtek a gyerekek számára legjobb források kiválasztására, értékelésére, ajánlására irányuló munkák. Ilyenek az RGDB-ben a *Bibliogid* honlap és a *Dialogos* vitaklub.

A régiókban működő központi gyermekkönyvtárak honlapjai arról tanúskodnak, hogy a könyvtárosok törekednek az internet használatára a gyermekek személyiségfejlesztésében. Sok könyvtár kísérleti innovációs térként műkö-

dik, továbbképzéseket szervez, új stratégiákat, módszereket dolgoz ki. A könyvtárosok sokkal többet is tudnának tenni, sok régióban azonban a könyvtárakban nincs számítógép. Bár a gyermekek jogait kiemeltként deklarálják, a könyvtárak szerepét mint a jogok biztosítékát nem értékelik eléggé. Fő feladatok: minden, gyerekekkel foglalkozó könyvtár bekapcsolása az információs térbe, a könyvtárak műszaki megújítása, továbbképzés.

(Viszocsekné Péteri Éva)

29/2010

SCHNEIDER, Ronald: Neue Lernkultur und bibliotheksgestützter Unterricht : der Ausbau von Schulbibliotheken als Herausforderung für das Öffentliche Bibliothekswesen **In:** BuB. – 61. (2009) 7/8., p. 506-511.

Res. angol és francia nyelven

Az iskolai könyvtárak helyzete Németországban

Ifjúság nevelése olvasásra; Iskolai könyvtár; Könyvtárpolitika; Működési feltételek; Oktatásügy

Németországban az iskolai könyvtárak ügye rosszabbul áll, mint a többi nyugati államban. Az iskoláknak legfeljebb 15%-a rendelkezik könyvtárral, a hiányos statisztika miatt azonban erről sincs pontos képünk. A lemaradás fő oka a német oktatási rendszer didaktikai elmaradottsága, a hagyományos frontális, osztálytermi tanítás, de szerepet játszik benne az iskolai oktatás és az egyéni önképzés tradicionális német szétválasztása is.

A helyzet tarthatatlanságára a nemzetközi összehasonlító PISA-vizsgálat 2001. évi eredményei ébresztették rá a német művelődéspolitika irányítóit, amikor is szembesülniük kellett a német tanulók teljesítményének tragikus lemaradásával. Ekkor az oktatási rendszer egészét érintő változtatásokat terveztek három területen:

1. A hagyományos osztálytermi oktatással szemben az önálló, egyéni foglalkoztatások kaptak nagyobb szerepet.
2. Az iskola kibővülő feladatai érdekében a félnapos intézményeket fokozatosan az elavult didaktikai módszereket is felváltó „egésznapos iskola" váltja fel. (Ezek száma néhány év alatt ezerről hétezerre emelkedett.)
3. Mivel az iskolák épületei sok helyen nem adtak módot e programok megvalósítására, előtérbe került a partnerintézményekkel való együttműködés.

Mindezek a változások közvetlenül érintették az iskolai könyvtárak ügyét is. A Német Könyvtárak Egyesülete 2003-ban újjászervezte „Könyvtár és iskola" nevű szakértői munkacsoportját, amely sztenderdeket dolgozott ki az iskolai könyvtárak felszereltségére és használatára, kézikönyv jelent meg e könyvtárak tervezéséről, kezeléséről és hasznosításáról. 2005-ben publikálták az iskolai könyvtárak modelljéről szóló állásfoglalást. 2007-ben a „Németország kultúrája" nevű bizottság leszögezte, hogy „a korszerű iskolai könyvtárnak információs és tudásközpontnak kell lennie, … az egésznapos iskolának biztosítania kell, hogy minden tanuló könyvtárhasználó lehessen." A könyvtárosok és az oktatásügy között sok területen gyümölcsöző párbeszéd alakult ki, pl. közös tantervek készültek az olvasási és információs kompetencia fejlesztésére.

A biztató törekvések és eredmények ellenére még mindig nem egységes a német könyvtárosok állásfoglalása e kérdésben. A nyilvános könyvtárak egy része vállalja az iskolai könyvtárak létrehozásával és segítésével kapcsolatos feladatokat, más része azonban úgy véli, hogy a súlyosan korlátozott saját működési feltételeik mellett csak a hagyományos feladatukat tudják vállalni: a terület minden polgára számára nyitott, információs központ működtetését.

A szerző állásfoglalása:

1. A könyvtárosoknak készen kell állniuk az iskolákkal való együttműködésre, utóbb pedig az iskolai könyvtárak kiépítésében való részvételre.
2. A könyvtáros egyesületeknek a közoktatási minisztériumokkal, a pedagógusképzés és továbbképzés intézményeivel együtt kell

működniük, hogy a „könyvtárak által támogatott tanulás” a pedagógiai alapfogalmak közé kerüljön.
3. A könyvtáros egyesületeknek és a minisztériumoknak fejlesztési koncepciót kell kidolgozniuk az iskolai könyvtárak kiépítésére.
4. A könyvtáraknak és a könyvtári egyesületeknek az eddigieknél jobban kell lobbizniuk az új oktatási kultúra, a könyvtárakkal támogatott oktatás, az iskolai könyvtárügy érdekében. Jó lehetőséget teremtene erre az „iskolai könyvtárakért” mozgalom vagy egy közoktatási kongresszuson való részvétel.

(Katsányi Sándor)

Munkafolyamatok és szolgáltatások

Általános kérdések

30/2010

PERRIN, Georges: Accueillir de nouveaux publics? Oui! Mais quand? **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 5., p. 24-27.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Új felhasználókat fogadni? Igen! De mikor? A nyitvatartási idő a francia könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Munkabér, alkalmazás; Nyitvatartási idő; Városi könyvtár

A konferenciák, tanulmányi napok a könyvtárosok életében azért fontosak, mert ott ismerkednek meg olyan szolgáltatási, technikai újdonságokkal, amelyekkel egyébként nem lennének kapcsolatban. Egyúttal e szakmai napokon kristályosodnak ki a jövőbeni törekvések, irányvonalak, mikor mire kell hangsúlyosabban figyelni, milyen munkaterületet kell előnyben részesíteni.
Az utóbbi években a közönségkapcsolatok fejlesztése, az újabb olvasói rétegek bevonzása a könyvtárba a fő cél. Ez komoly feladatot jelent a könyvtárak számára. A franciák az erre irányuló cselekvési terv elkészítése előtt körbeutazták Európát és Amerikát, hogy ötleteket merítsenek a külföldi példákból a tanulási központoktól (learning centers) az ötlettárakig (idea stores). A nagyközönségnek kínált szolgáltatások káprázttató sokszínűsége az olyan példák láttán, mint Birmingham, ahol az év 360 napján várják a felhasználót, Londonban, Amsterdamban, ahol heti 64 órás a nyitva tartás, felveti a kérdést, hogy mindezt vagy ehhez hasonlót hogyan lehetne megvalósítani Franciaországban, ahol a városi könyvtárak heti nyitva tartása az évi 3500 statisztikai adatot szolgáltató könyvtár átlaga alapján a heti húsz órát sem éri el. A francia statisztikában az első 109 könyvtár átlagos nyitva tartása is csak heti 38 óra. Közöttük csak 28 olyan, ahol 40-50 óra áll a használók rendelkezésére. Míg Európában a hét minden napján, vasárnap is nyitva vannak a könyvtárak, Franciaországban vasárnap, hétfőn és szerdán vagy csütörtökön is zárva tartanak. Ez egyértelműen azt vonja maga után, hogy a lehetséges felhasználók azon rétegei, akik más munkaidőben dolgoznak, kiszorulnak a könyvtári szolgáltatásokból.
Az egyetemi könyvtárak jóval több időt adnak, heti 58 órán át nyitva tartanak, de az ő 249 nap/év átlaguk is jóval alatta marad az európai átlagos 65 órás és 300 napos nyitva tartásnak. A hosszú nyári és tavaszi bezárások egyaránt sújtják a kutatókat és a diplomamunkájukat író hallgatókat. A brüsszeli egyetemi könyvtár példája szemlélteti, hogy nagy igény lenne a nyári nyitva tartásra. Brüsszelben ugyanis augusztus a második legerősebb hónap a látogatottság szempontjából. Nyilvánvaló, hogy a külföldi kutatók,

egyetemisták a szeptemberi indulásra, elmaradt vizsgákra, évkezdésre készülnek ilyenkor.
A francia könyvtárosok munkaerőhiánnyal, leterheltséggel, pénzszűkével magyarázzák e különbségeket. Ugyanakkor az éves statisztikákból jól nyomon követhető, hogy a szinte pénz nélkül tengődő könyvtárak heti 50, míg a nagy költségvetéssel rendelkezők heti 40 óránál kevesebbet tartanak nyitva. Toulouse, Rennes, Reims, Paris és általában az új könyvtárépületet avató városok egyúttal megkezdik a vasárnapi nyitva tartás bevezetését, hogy elkerüljék – az ugyancsak a statisztikákból látszó – olvasói létszám visszaesését vagy stagnálását. Az egyetemi könyvtárak a késő esti és a szombat délutáni nyitva tartással alkalmazkodnak azon hallgatóik igényeihez, akik egyetemi tanulmányaik mellett diákmunkával pótolják megélhetési/tanulási költségeiket.
Vannak olyan örömmel fogadott kezdeményezések, mint amit Troyes és Reims is alkalmaz. Az egyetemi és a városi könyvtár közös megegyezése alapján a városi a hétköznapokon, az egyetemi pedig vasárnap tart nyitva, vagy tart nyitva hosszabb ideig, és a szabadnapi nyitva tartásokon nem könyvtárosok, hanem szerződéses egyetemi hallgatók látják el a könyvtári szolgáltatásokat, az olvasótermi felügyeletet. Ez a megoldás mindenki számára gyümölcsöző. Hosszabb a nyitva tartás, nagyobb a lehetőség a könyvtár szolgáltatásainak igénybevételére, ugyanakkor a személyzet is elégedett, mert pihenhet, vagy pénzt kereshet.
Így a „mikor, kinek, miért és hogyan?" kérdés végre Franciaországban is rendeződni látszik.

(Pajor Enikő)

Lásd még 2

Állomány, állományalakítás

31/2010

PERSTICKÁ, Dagmar: Deset let projektu Česká knihovna **In:** Čtenář. – 61. (2009) 6., p. 230-232. : ill., 1 táblázat

A „Cseh Könyvtár" projekt tíz éve

Állománygyarapítás; Irodalompropaganda; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A Cseh Kulturális Minisztérium tíz éve hozta létre azt a projektet, amely a cseh könyvkiadás, dokumentumtermés támogatására született. A minisztérium kettős célja az volt, hogy anyagilag támogassa az eredeti cseh irodalmat közreadó kiadókat, és a könyvtárak számára beszerzési támogatást nyújtson állományuk bővítésére ezekkel a kereskedelmi forgalomba nem kerülő művekkel. A projekt lebonyolítását a morva területi könyvtár végzi a könyvtárak körében.
A művek kiválasztásában meghatározó szempontok:
– A cseh művészi értékű felnőtt szépirodalom, az irodalomtudomány és irodalomkritika, eredeti illusztrált gyermek és ifjúsági művek támogatása.
– A mű kiadási éve a projekt meghirdetésének éve vagy az azt megelőző év.
– A kereskedelmileg problematikus, nem kommersz publikációk támogatása.
– Kortárs művek előnyben részesítése.
– A közelmúltban megjelent, hozzáférhető művek kizárása a támogatásból.

A Cseh Könyvtár projekt eredetileg a nyilvános könyvtárak támogatására irányult, de 2002-től a bölcsész és pedagógiai karok felsőoktatási könyvtárai is csatlakozhatnak hozzá. A tíz év alatt könyvtáranként minimum 2000, maximum 5000 korona támogatásban, beszerzési keretben részesülhettek a résztvevők. Évente átlagosan félezernél több könyvtár csatlakozott a projekthez, a tíz év alatt összesen 137 ezer kiadványt, több mint 22 millió korona értékben kaptak. A könyvtáraknak fölajánlott címek között a tíz év alatt egyetlen sem volt, ami senkit sem érdekelt volna. Az egyre bővülő kiadói kör gondozásában olyan cseh irodalmi értékek kerültek kiadásra, amelyek a könyvtárak számára minőségi irodalom beszerzését garantálták.
A projekt számadataira jellemző, hogy a kiadók által évente fölajánlott címek száma, ame-

lyek közül a könyvtárak válogathattak, 100 és 200 között mozgott. A legnépszerűbb műveket 300–600 példányban igényelték. A legkisebb példányszám 1–14 példány volt. A könyvtárak által kért összes dokumentum darabszáma évente 10–16 ezer példány között mozgott. A tíz év alatt évente 1,6–3,2 millió koronát fordítottak összesen a könyvtárak a dokumentumok beszerzésére. A projektben évente összesen 23-35 kiadó vett részt.
A projekt eredményeként az elmúlt tíz évben az érintett könyvtárak igényeik szerint juthattak hozzá értékes, eredeti cseh irodalomhoz, amely egyúttal a kiadók támogatását is megvalósította a Kulturális Minisztérium finanszírozásában.

(Prókai Margit)

Lásd még 12, 32, 35, 73

Állományvédelem

32/2010

JOCHUM, Uwe: Bibliothekskatastrophen. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 56. (2009) 3/4., p. 159-166.

Res. angol nyelven

Könyvtári katasztrófák

Állományapasztás; Elemi károk; Háborús károk; Tűzeset

Nagy könyvtári katasztrófákról akkor beszélhetünk, ha a könyvtár pusztulása az adott kulturális kánont jelentő művek megsemmisítésével jár, s ezáltal egy kultúra identitása veszélybe kerül, vagy szélsőséges esetekben meg is semmisül. A könyvtártörténet legnagyobb könyvtári katasztrófái háborús cselekményekhez kötődtek, háttérben gyakran egy idegen kultúra megsemmisítésének nem rejtett szándékával. Például a Kr. e. 2. században a Szeleukidák birodalmuk egységes kultúrájának és államvallásának megteremtésére törekedve szembekerültek a hagyományokhoz ragaszkodó zsidók ellenállásával, ezért a zsidó kánont jelentő írások teljes megsemmisítésével kísérelték meg identitásukat megtörni. „A Törvény minden könyvét elpusztították és elégették, akinél pedig találtak az Úr szövetségének könyveiből, azt a király rendelete szerint megölték.” (Makkabeusok Könyve, 1,46.)
A művelődéstörténet más eseteiben nem néhány kanonizált vallási irat megőrzése biztosította az identitást, hanem a kultúrát megjelenítő különféle könyvek együttese, vagyis a kulturális kánon, amelyet időnként egy-egy könyvtár jelenített meg. Így például a kelet-római császárok bizánci könyvtára a birodalom megszűnése után még csaknem ezer éven át őrizte a görög-latin írásos kultúrát, az antik irodalom és filozófia emlékeit, amikor 1453-ban II. Mohamed szultán elfoglalta Konstantinápolyt, és a könyvtár 120 ezer könyve elpusztult. A könyvtár pusztulása a helyi görög-latin kultúra megsemmisülését, az iszlám kultúrával történő felváltását is jelentette.
Más jellegű kultúrát jelenített meg a heidelbergi Bibliotheca Palatina. A 15. század elején Heidelberg és egyeteme volt a német kálvinizmus szellemi központja, a Bibliotheca Palatina a maga 12 ezer nyomtatványával és 3500 kéziratával a birodalom legnagyobb kálvinista gyűjteményével rendelkezett. 1622-ben a katolikus csapatok elfoglalták Heidelberget, a Bibliotheca könyveit a Vatikánba vitték. Céljukat, a reformáció szellemének megtörését csak részben sikerült elérniük, a kálvinizmus Heidelberg elvesztése után új bázisokat teremtett.
A könyvnyomtatás elterjedése, az írásművek példányszámának növekedése csökkentette annak az esélyét, hogy egy könyvtár megsemmisítése egy kultúra eltűnését is maga után vonja. A második világháborúban a német tudományos könyvtárak állományának egyharmada elpusztult (75 millió kötetből 25 millió), a kánon ennek ellenére helyreállítható maradt másolatok és antikvár példányok beszerzése révén.
A könyvtárak katasztrófáját, vagyis pusztulását nem csak a tűz vagy a rombolás okozhatja, hanem az idők múlásával bekövetkező érdektelen-

né válás is. Ez volt a legendás hírű alexandriai könyvtár tényleges sorsa is. Julius Caesar katonai akciója során a könyvtár az elterjedt hiedelemmel szemben épen maradt, csak a kikötői raktárban semmisültek meg a könyvtekercsek. Ugyancsak legenda Theodosius császár illetve Omar kalifa könyvtárpusztítása is. Az alexandriai könyvtár sorsa sokkal prózaibb volt, az érdektelenség és az elhanyagolás következtében süllyedt el nyomtalanul.

Az újkor könyvtárpusztításai nagyrészt a modern államnak a konkurens érdekekkel és intézményekkel szemben tanúsított türelmetlenségére vezethetők vissza. Ilyen volt például a szerzetesrendek megszüntetése után a kolostori könyvtárak államosítása, amelyben Ausztria, majd a francia forradalom példáját a német szekularizáció is követte. Bajorországban a 150 kolostor mintegy másfél millió elkobzott könyvének sorsát eldöntő bizottság csak a „jó és használható" könyveket adta át más könyvtáraknak, a könyvek fele papírmalomba került. Európa közepén, Ausztriában, Franciaországban, a szekularizálódó Németországban milliónyi könyvet semmisítettek meg, ezt a könyvtárkatasztrófát azonban ésszerű akciónak minősítették.

Korunkban új könyvtárosi szemléletmód alakult ki, amelynek egyetlen szempontja a célszerűség. Ezt a szemléletmódot az új médiák, a digitális információhordozók elterjedése is felerősítette. 1999 és 2007 között a német tudományos könyvtárakból 10 millió kötetet távolítottak el. Néhány év múlva a kivont könyvek tömege meg fogja haladni a háborús veszteséget. A legnagyobb könyvtárkatasztrófák nem a múltban folytak tűzvészek vagy háborúk következtében, hanem napjainkban játszódnak le a mi szemünk előtt, okozójuk pedig nem más, mint a könyvtárosok új szemlélete, korszellemre sandító mentalitása.

(Katsányi Sándor)

33/2010

LIST, Hartmut – LÜLFING, Daniela: Staatsbibliothek zu Berlin : Vorbeugender Katastrophenschutz im Rahmen der Generalsanierung des Hauses Unter den Linden und des Neubaus des Lesesaales **In:** Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 56. (2009) 3/4., p. 181-184.

Res. angol nyelven

A Berlini Állami Könyvtár átépítése a katasztrófaelhárítási szempontok figyelembevételével

Állományvédelem; Általános tudományos könyvtár; Átépítés; Könyvtárépület -tudományos és szakkönyvtári

A weimari Herzogin Anna Amalia Könyvtár leégésének és a Kölni Városi Levéltár összeomlásának tragikus következményei is mutatják, hogy megfelelő építészeti keretfeltételek nélkül nem létezik kulturális örökségvédelem. A berlini Unter den Lindenen álló régi épület szanálásának és az új olvasóterem tervezésének kezdetén már jó előre gondoltak arra, hogy az Állami Könyvtárnak a nemzeti kulturális örökség értékes és egyedi darabjait tartalmazó gyűjteményei olyan raktárakban kapjanak helyet, amelyek nemcsak a konzerválási követelményeknek felelnek meg, hanem a megelőző katasztrófaelhárítás feltételeinek is eleget tesznek. A tanulmány a szanálással összefüggő igényeket vázolja fel, majd részletesen bemutatja ezeknek a katasztrófaelhárítással összefüggő építészeti következményeit.

(Autoref.)

34/2010

POST, Bernhard: Netzwerke : der Weimarer Notfallverbund der Kultureinrichtungen. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie. – 56. (2009) 3/4., p. 174-180.

Res. angol nyelven

Összehangolt katasztrófaelhárítás a weimari kulturális intézményekben

Együttműködés -helyi; Elemi károk; Tervezés; Tűzeset

Az Elba és a Mulde 2002. évi katasztrofális áradása, amelynek során számos kulturális kincs megsemmisült, arra késztette a weimari kulturális intézményeket, hogy átgondolják, hogyan lehetne a kármegelőzési munkát javítani, a mentőszolgálatokkal együttműködni, és a károsodott kulturális javakat megmenteni. Még a Herzogin Anna Amalia Könyvtárban történt tűzeset előtt a kulturális intézmények sürgősségi hálózat létesítését határozták el. A különböző intézményekben dolgozó szakemberek közösen tartanak katasztrófahelyzet-gyakorlatokat, és szükség esetén készek az előre kidolgozott riasztási terv alapján egyesíteni erőiket, és az érintett intézmény vezetésével együttműködve a felmerülő krízisen úrrá lenni. 2007. február 6-án Weimar város, a Klassik Stiftung Weimar és a türingiai tartomány kulturális intézményeinek képviselői adminisztratív megállapodást írtak alá, amely katasztrófa esetén a kölcsönös, személyi és anyagi segítségnyújtás kérdéseit szabályozza.

(Autoref.)

Raktározás

35/2010

SHARP, Steven: No more room aboard the ark! : a UK higher education perspective on space management. – Bibliogr. **In:** Interlending & document supply. – 37. (2009) 3., p. 126-131.

Nincs több hely Noé bárkájának fedélzetén! Gazdálkodás a könyvtári térrel a brit felsőoktatásban

Állományalakítás; Együttműködés -belföldi; Felsőoktatási könyvtár; Raktározás; Tároló könyvtár

A brit felsőoktatási könyvtárak épületeiben lévő és külső raktárak elérték a kritikus telítettséget. Ennek alapvető okai a hagyományos gyűjteményfejlesztési politika (minél átfogóbb gyűjtemények létrehozása, a folyamatos gyarapítás) és a szisztematikus állománykivonás elmaradása. A könyvtáraknak meg kell újítaniuk a három R gyakorlatát (retain – relegate – remove, azaz megőrzés, áthelyezés, kiiktatás).

A Leedsi Egyetem könyvtárának központi raktárai 94%-ig megteltek, évente 700 polcfolyóméter foglal el a gyarapodás. 2006-ban két nagy anyagrészt (bekötött folyóiratokat) helyeztek át külső raktárba, olyanokat, amelyek elektronikus változatainál (pl. az Elsevier, IEEE, Springer kiadóknál) a biztonságos online elérés garantált. Figyelni kezdték az áthelyezett dokumentumok iránti igényeket, majd kivonták az állományból a két éve nem használt folyóiratokat, ezzel ezer méternyi helyet nyertek. Rájöttek azonban, hogy az ad hoc döntések veszélyesek lehetnek: a saját állományra vonatkozó döntéseknél figyelemmel kell lenni az „utolsó példány" tartós hozzáférhetőségére is, tehát egyeztetni kell a többi könyvtárral a döntések előtt. Erre ad megoldást a UK Research Reserve (UKRR) kezdeményezés (http://www.ukrr.ac.uk/). Ennek keretében a British Library (Boston Spa) a fő UKRR gyűjteményben minden cím egy-egy példányát megőrzi a gyors dokumentumszolgáltatás céljára. Két további példányt őriznek a tagkönyvtárak. Így létrejön egy megosztott gyűjtemény, amely biztonságos és fenntartható, miközben a könyvtárak selejtezhetnek.

Leedsben a tankönyvek megfelelő példányszámú szolgáltatása (és nem utolsósorban a helytakarékosság) érdekében integrálták az e-könyvek megrendelését és a hagyományos beszerzési munkafolyamatot. Azzal is helyet szabadítanak fel, hogy digitalizálják az állományban meglévő dokumentumokat az online kötelező olvasmányok projekt keretében. Az elektronikus szolgáltatás miatt több PC-re és rugalmas tanulási terekre van szükség.

Leedsben a gyűjteményfejlesztési és a terek kihasználásával kapcsolatos döntésekkel egy munkacsoportot bíztak meg. Csak olyan nyomtatott folyóiratokat helyeznek át, amelyek online változatánál a tartós hozzáférés biztosítva van. A munkacsoport a tervekről és a döntések hátte-

réről a honlapon tájékoztatja a könyvtár munkatársait (például arról, hogy minden törlési döntés előtt hasonlítani kell a UKRR-ben).
A UKRR projekt első, kísérleti fázisa sikeresen lezárult 2009 februárjában (2500 címet adtak át a UKRR állományába). A második fázisba bármely brit felsőoktatási könyvtár bekapcsolódhat, és szó van a monográfiák befogadásáról is. A Leedsi Egyetem részt vesz benne, remélve, hogy legalább ezer polcfolyóméternyi folyóirat elkerül a könyvtárból.
Ami az eleve digitális tartalmat illeti, a Leedsi Egyetem könyvtára bekapcsolódott a White Rose Research Online nevű közös, nyílt hozzáférésű repozitórium (http://eprints.whiterose.ac.uk/) tevékenységébe, amely a tagintézmények kutatási eredményeit fogadja be, azok számára biztosít tartós elérhetőséget. Országos feladatai közül a Leedsi Egyetem a kormányzati dokumentumok online elérhetőségét tűzte ki célul, ezzel jelentős helyet terveznek megtakarítani.
Az intézmény nagyságától függetlenül minden könyvtárnak mérlegelnie kell, hogy milyen saját vagy együttműködéses megoldásokkal tud úrrá lenni a helygondokon. Utóbbiakra példák: az e-disszertációkat szolgáltató EThOS program, a MIDESS projekt (digitális képek és multimédia-tartalom nyílt hozzáférésű intézményi repozitóriumai).
Az elektronikus forrásoknál is vannak fontos megfontolások: a „nagy csomagok" előfizetői változnak; a fájlformátumok frissítése megoldandó; a licencek nem azonosak a saját tulajdonnal; a biztonságos backup költségekkel jár; a UKRR és a központosítottabb megőrzési modell is munkát jelent az egyes könyvtárak számára. De érdemes ezeket a költségeket összevetni a tárolás, pótlás és javítás állandó költségeivel! Lehetséges, hogy a jövőben a három R sorrendjét meg kell fordítani: kiiktatás – áthelyezés – megőrzés. A gazdasági válság közepette kérdéses, hogy nőhetnek-e tovább a gyűjtemények. Hogy milyen megoldást választanak, az határozza majd meg helyzetüket a versenytársaik között.

(Hegyközi Ilona)

Feldolgozó munka

36/2010

GALEFFI, Agnese: FRBR : from a bibliographic record model to an organisational model? – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 49. (2009) 2., p. 159-170.

Res. olasz nyelven

FRBR. A bibliográfiai rekord modellje szervezeti modellé válhat?

Dokumentumleírási szabályzat; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás

Maga az FRBR Jelentés többször kijelenti, hogy csak elméleti jellegű, és nem kíván egy új katalogizálási szabályzat megvalósíthatósági tanulmánya lenni. A valóságban azonban idővel továbbfejlődött az FRBR szerepe annak következtében, hogy a különböző bibliográfiai rendszerek az FRBR logikai modelljének egyre több elemét vették át.
Az első lépés az volt, hogy az OPAC-on javítsák az eredmény vizuális megjelenését, a MARC formátum elemeit az FRBR modellhez igazítva anélkül, hogy megváltoztatták volna a katalógus struktúráját. Csak fokozatosan jött létre néhány olyan alkalmazás, amely kifejezetten az FRBR-t modellálta, és olyan katalógust hozott létre, amelyben az „első csoport entitásainak" rekordjai kapcsolódnak egymáshoz. Az új logikának a régebbi katalógusokban való alkalmazásának megkönnyítése érdekében az egyes rekordok „FRBR-esítését" a katalogizáló csak akkor végzi el, ha kívánatosnak ítéli. Az FRBR hatása a katalógusra ekkor is jelentős, az olvasók egy jól strukturált, könnyen kereshető és kellően homogén rendszerrel találkoznak.

Az FRBR megjelenése jelentős hatással volt a katalógussal kapcsolatos elméleti vitákra, és befolyásolta az új leírási szabályzatok szerkezetét is. Olaszországban már az új szabályzat neve és rövidítése is jelzi az alapvető változást: a RICA

(a szerzők szerinti katalogizálás olasz szabályai) elnevezést a REICAT (olasz katalogizálási szabályok) váltotta fel. Az új szabályzat a művet tekinti a katalógus legfőbb szervező elemének, és egy új (a kifejezésnek megfelelő) szintet is meghatároz.

Ha új generációs bibliográfiai rendszerek létrehozására gondolunk, az OPAC portállá alakításánál is funkcionális szerepe van az FRBR alkalmazásának. Ezzel válik lehetővé, hogy egy könyvtár egy területi hálózat részeként, megosztozván a szoftveren és egyes szolgáltatásokon (mint pl. a kölcsönzés), egyidejűleg más hálózatokhoz tartozó intézményekkel is „közösködjön", amelyek meghatározott használói csoportokat szolgálnak, speciális indexnyelvet használnak stb. Ezeknek a portálokon keresztül elérhető eszközöknek a megléte azonban semmiképpen nem helyettesíti a valódi, saját katalógust. Az egyedi dokumentum elérését és használatát továbbra is az adott könyvtár OPAC-jának használata biztosítja, amelyben a dokumentum megvan. Ebben a perspektívában az FRBR használata elősegítheti a rekord több szintre osztását (az első csoport entitásai vonatkozásában), ami hasznos az információknak a „portálosított" katalógusokhoz való továbbításában.

Joggal feltételezhető tehát, hogy az FRBR logikája nem csak a katalógus vagy az egyes rekordok struktúrájára nézve alkalmazható, hanem egy komplex bibliográfiai rendszerhez is. Ilyen például az olasz SBN, amelyben a katalogizálás a részt vevő könyvtárakban megy végbe, még ha azok különböző színvonalon képesek is erre, míg az *authority* rekordok létrehozása teljes mértékben központosított. Az FRBR modellben lévő differenciálás a különféle (autoritás, manifesztáció, példány stb.) rekordok között a különböző bibliográfiai műhelyek (pl. regionális kötelespéldány-központok, országos szakkönyvtárak, műemlékkönyvtárak, helyi könyvtárak) szerepének ésszerű újraelosztása során is felhasználható.

(Mohor Jenő)

37/2010

GUERRINI, Mauro: Elogio del „non finito" ovvero presentazione e commento della Dichiarazione di Principi internazionali di catalogazione dell'IFLA (2009). – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 49. (2009) 2., p. 213-246.

A bejezetlenség dicsérete, avagy bevezetés és kommentár az IFLA 2009-es nemzetközi katalogizálási elvi nyilatkozatához (és a nyilatkozat olasz fordítása)

Dokumentumleírás; Dokumentumleírási szabályzat; Együttműködés -nemzetközi

Az 1961-es párizsi alapelvek mérföldkövet jelentettek a katalogizálás történetében, a katalogizálás gyakorlatának nemzetközi összehangolásában: ennek alapján jöttek létre olyan önálló, egymáshoz mégis hasonló szabályzatok, mint az AACR vagy az olasz RICA. 2001-re azonban megérett a helyzet arra, hogy megszülessen a javaslat (Kaszparováé) egy konferencia összehívására a párizsi elvek kritikai újraolvasása tárgyában.

Végül is 2009 februárjában jelent meg online formában az *International Cataloguing Principles* (ICP) az IFLA által 2003-ban létrehozott IME ICC (*IFLA Meeting of Experts on International Cataloguing Code*) munkájának eredménye. (Az angol eredeti szöveg és számos nyelvű fordítása elérhető az <archive.ifla.org/VII/s13/icp/> webcímen, és a milánói IFLA konferenciára már papíron is elkészül). Az ICP egy alapvető kérdésben kétértelmű marad: nem teljesen világos, hogy – mint az azt kimunkáló csoport neve mutatja – nemzetközi katalogizálási szabályzat készült-e, vagy új elvek a nemzetközi katalogizáláshoz, azaz új elméleti front nyílt-e.

Néhány megfontolandó megállapítás: A *rekord* kifejezést kitörölni és helyettesíteni látszik az *adat,* mindez a „használónak való megfelelés" mindig hangsúlyozott, de soha meg nem világított céljából anélkül, hogy tisztázná, nemzetközi használókról, vagy a helyi használók köréről van szó, akiknek egészen más igényeik lehetnek. A

katalógus kinyitása a szemiotikus és szemantikus hozzáférés, a szerzők, címek, témák szerinti keresés integrált teljessége felé, megvalósítatlan maradt. Míg az alkalmazás területei közt felsorolja a leíró és a tárgy szerinti katalogizálást minden könyvtári forrástípus esetében, az általános elvek egyik megjegyzése figyelmeztet, hogy ami a tárgyszavak tezauruszait illeti, mindez még nincs beépítve a jelen elvekbe; azaz az 1952 óta működő *Classification Research Group* munkájából semmi, csak az FRBR elégtelen beidézése történt meg. Amennyire örvendetes, hogy a glosszárium az Elvek integráns részét képezi, annyira vitathatók az abba kiválasztott kifejezések és meghatározások.

A legszembetűnőbb különbség az ICP és a párizsi alapelvek között, hogy utóbbi alapvető szerepet játszott (és játszik) a katalógus céljainak elméleti tisztázásában, az ICP pedig kiterjeszti hatáskörét „a könyvtári katalógusokban használt bibliográfiai és besorolási adatok minden aspektusára". Egyes szakértők szerint viszont az új elvek megszerkesztésére egyáltalán nem is volt szükség. Hiszen vajon a jelenlegi katalógusok logikailag más funkciókat látnak-e el, mint amiket Charles A. Cutter 1876-ban megállapított?

Az új elvek kétségtelenül reflektálnak annak a világnak az igényeire, amely 1961-hez képest megváltozott, de befejezetlennek tűnnek, mint egy „*unfinished draft"* (Lubetzky 1960-as könyvét idézve). Ennek a befejezetlenségnek a tudata pedig csak a javítás felé mozdíthat, azaz, a revízió folyamata megkezdődött. (A cikk után következik az ICP hivatalos, az ICCU által közrebocsátott olasz fordítása.)

(Mohor Jenő)

38/2010

IVEY, Robert T.: Perceptions of the future of cataloging : is the sky really falling?. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Cataloging & classification quarterly. – 47. (2009) 5., p. 464-482.

A katalogizálás jövője: van ok az aggodalomra?

Egyetemi könyvtár; Felmérés; Gépi dokumentumleírás; Munkakör; Prognózis

A katalogizálás munkafolyamata sokat fejlődött az elmúlt tíz évben a nagy felsőoktatási tudományos könyvtárakban. Néhány előre megjósolt fejlemény –mint például a kiszervezés, a nem szakképzettek által végzett katalogizálás, az egyre több digitális dokumentum – megvalósult. Mások, például a katalogizálandó anyagok mennyiségének vagy a szakképzett katalogizálók számának csökkenése, viszont nem. A változások elsősorban a munkafolyamatot érintették, és nem magát a katalógust. Újabban azonban a hatékony internetes keresőgépek megjelenésével a kutatók számára lehetővé vált a katalógus mellőzése. Ez felvetett néhány kérdést a katalógusok további fenntartásának értelmével, illetve mások számára a jelenlegi gyakorlat folytatásával kapcsolatban. 2005–2007-ben ez a vita erősen fellángolt, de most már úgy tűnik, megegyezés fog születni, mert bár a szakképzett katalogizáló munkája tovább fog fejlődni az elkövetkező 5-10 évben, nem lesz forradalmi változás. A katalogizálók alapvető készségeire továbbra is szükség lesz, és a katalogizálás jellege, munkafolyamata ugyanolyan lesz, mint eddig volt.

(Autoref.)

39/2010

SLAVIC, Aida – CORDEIRO, Maria Inês – RIESTHUIS, Gerhard: El desarrollo de la Clasificación Decimal Universal : 1992-2008 y más allá. – Bibliogr. **In:** Revista española de documentación científica. – 32. (2009) 3., p. 107-118.

Res. angol nyelven

Az ETO fejlődése 1990-től 2008-ig és tovább

ETO

Az 1960-as években a leginkább használt könyvtári osztályozási rendszerek (Bliss, Dewey, Library of Congress, ETO) elvi alapon és hasonló statikus rendszerben épültek fel. Az ebben az

időben felerősödött tudományos dokumentációs szervezési, rendezési és indexelési igényeknek azonban csak jelentős átalakítás és javítás árán felelhettek meg. Ekkor kezdett a FID (az ETO akkori „tulajdonosa") intenzívebben foglalkozni a rendszer kibővítésével és a korszerű ismeretek struktúrájához igazításával. Így a nyolcvanas évek elejére az ETO teljes kiadásában az osztályok száma meghaladta a 200 ezret, a különböző nemzeti és nemzetközi tematikus munkacsoportok tevékenységének eredményeként.

A nem kellően koordinált tevékenység azonban számos nehézséget okozott. Ezek leküzdése és a továbbiak elkerülése érdekében jött létre 1986-ban az ETO gondozására az *UDC Management Board*, majd 1989-ben a nemzetközi tagságú fejlesztő munkacsoport (*Task Force for UDC System Development*), amely rövid idő alatt kidolgozta az ETO fejlesztésének stratégiáját, és 1991-ben megjelent a vezérfonal az ETO szabványos változatának elkészítéséhez (*Guidelines for the creation of a standard version of UDC*). 1992-től a FID átadta az ETO jogait a frissen alakult ETO-konzorciumnak (*Universal Decimal Classification Consortium* – UDCC).

Az 1990-2006 közötti időszakot a változások gyorsabb ritmusa jellemezte. Első lépésként 1993-ban befejezték a gépesítést és létrehozták a kezelhető mennyiségű (60 ezer) osztályt tartalmazó *UDC Master Reference File*-t (MRF). Még ebben az évben készült (az 1985-ös brit középkiadás alapján) egy CDS/ISIS adatbázis is. A következő – nehezebb – lépés az ETO teljes tartalmának revíziója volt. Az egy főszerkesztő vezette kislétszámú szerkesztőség munkája nyomán 1990 és 2008 között az MRF 15 változata készült el, azonos sémában, miközben a regisztrált osztályok száma 60-ról 67 ezerre nőtt. Teljes revízióra került 5 segédtáblázat, a 004, 005, 2, 338.48, 364, 502/504, 60, 61,791, 8, 91 és a 93/94 osztályok. További részek gyors áttekintése történt meg a duplikációk és az elavult kifejezések kiszűrésére (37, 64, 712), és új fogalmakat gyűjtöttek össze a matematika, fizika, zene szakterületén (51, 53, 78).

A revízió során felmerült valamennyi javaslat közül az ETO használóit legjobban a „tízéves szabály" megszüntetése érinti, az, hogy a szabaddá vált számok azonnal felhasználhatók más fogalmak jelölésére. A folyamat másik jelentős eleme az ETO „fazettásítása", aminek első eredménye a 2 (Vallás) osztály fazettás változatának 1996-ban megjelent és 1999-ben véglegesített tervezete, ám a valamennyi vallással való „feltöltés" még hét évet vesz igénybe. A 61 (Orvostudomány) hasonló átalakítására több mint tíz év lenne szükséges. További megjegyzendő eleme a revíziónak a fogalmak ismétlődésének kiszűrése, a kombinált jelek alkalmazásának bátorítása, ami a keresést is könnyíti. Így pl. az olvasás és az orvostudomány egy-egy fogalmának összekötéséből (28.8:615.861) létrejön a biblioterápia, vagy egy jogi (alapvető emberi jogok) és egy orvosi (humánbiológiai szaporodás) fogalom kapcsolatából a „reprodukciós jog" (342.7:612.6). A 9 osztály átstrukturálása során például a 914 (Európa földrajza) helyébe a 91(4), illetve pl. a 941 (a Brit-szigetek története) helyébe a 94(41) került, azaz a párhuzamos divíziót felváltotta az általánosan közös alosztások használata. Ez konzisztensebbé tette a rendszert, hiszen egy fogalom (ill. kifejezés) megtartja ugyanazt a jelölést, így egy helyre (vagy időszakra) vonatkozóan az ismeretek minden területéről azonos jelzet szerint kereshetünk.

Rugalmasabb lett a jelzetelés, hiszen igényeink szerint használhatjuk a 94"19"(44) vagy a 94(44)"19" formát. A verbális hozzáférhetőség is javult, az egyszerű jelzetekkel jelölt kifejezések (kontrollált formában) keresődeszkriptorként használhatók. Összefoglalva: a revízió mélyreható strukturális és felfogásbeli változásokat hozott, ám használhatóbbá és rugalmasabbá tette a rendszert (a jelzet hosszánál fontosabb a jobb visszakereshetőség, a változások pedig az elektronikus terjesztés következtében gyorsabbak és jobban követhetők).

2000-re azonban világossá vált, hogy a teljes revízióra tervezett tíz év nem reális, és mivel sem a célok, sem a körülmények nem változtak lényegesen, a munka azonos ütemű folytatását határozták el, legalább 2007-ig. Közben elké-

szült egy felmérés is, amely szerint az ETO-t 125 országban használják, és 39 nyelven vannak fordításai. 2007-ben a főszerkesztő kibővítette a szerkesztőséget: a belső kör hat osztályozási szakértőből áll, a külsőt a 20 országból összejött szakterületi szakértők (*Advisory Board*) alkotják, akik további szakértőkkel lehetnek kapcsolatban. Nagyobb hangsúlyt kap a továbbiakban a felhasználók véleménye is.
Ideje volt az adatbázis (MRF) megújításának, a fejlett technológiához igazításának is: 2009 tavaszára tervezték az új, teljesen üzemképes adatbázis elindítását. A technológiai megújítás másik fontos eleme, hogy az MRF adatai eljuthassanak a használókhoz, azaz legyenek hozzáférhetők olyan szabványos formákban, mint pl. a MARC21, UNIMARC vagy éppen az XML. 2009-ben indul meg a revíziós folyamat áttekintése és aktualizálása, és a jövőben foglakozni kell a hosszú és költséges fordítási munkálatok megkönnyítésével is.

(Mohor Jenő)

40/2010

THOMAS, Marliese – CAUDLE, Dana M. – SCHMITZ, Cecilia M.: To tag or not to tag?. – Bibliogr. **In:** Library hi tech. – 27. (2009) 3., p. 411-434.

Miért hasznos a címkézés?

Felmérés; Használó; Kulcsszó; Tárgyszó; Tárgyszójegyzék

A tanulmány mennyiségi elemzéssel igazolja, milyen mértékben képesek a folkszonómiák helyettesíteni a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait (LCSH). Azt vizsgálja, hogy a folkszonómiák mennyire sikeresen egészítik ki a katalogizáló által adott tárgyszavakat a könyvtári katalógusokban.
A szerzők tíz könyv esetében hasonlítják össze a közösségi címkéket és a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait különböző könyvtári alkalmazásokból (beleértve az újgenerációs OPAC-okat és a LibraryThing-et) származó adatokkal. A címkéket és a tárgyszavakat a Golder és Huberman, Voorbij és Kipp kutatásai alapján létrehozott és módosított skála segítségével rangsorolják.
A közösségi címkézés valóban bővíti a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait azáltal, hogy további hozzáférési pontot kínál az információforrásokhoz. A vizsgált alkalmazások nem mindegyike nyújtott címkéket a kiválasztott könyvekhez. A címkék elsősorban a LibraryThing-ből származnak.
Egy olyan hibrid katalógus, amely a Kongresszusi Könyvtár tárgyszavait és a folkszonómiákat egyránt tartalmazná, gazdagabb metaadatokat kínálna, és hatékonyabb lenne, mintha különkülön kellene keresni az egyes forrásokban, a használóknak a legjobbat nyújtaná a hozzáférési pontok tekintetében.
A cikk mennyiségi elemzéssel bizonyítja a folkszonómiák használatát a könyvtári katalógusokban, és alátámasztja a folkszonómiáról és a közösségi címkézésről szóló korábbi szakirodalmi elméleteket.

(Autoref.)

Katalógusok

41/2010

RUDDOCK, Bethan – JESKINS, Lisa: Copac : a research community widening its base **In:** Library + information update. – (2009) mar., p. 48-49.

Copac: a kutatói közösség tudományos bázisának szélesítése

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Központi katalógus -online; Kutatás információellátása

A *Copac*-ról (http://copac.ac.uk/), a brit egyetemi könyvtárak közös online katalógusáról gyakran csak a tudományos nagykönyvtárak jutnak eszünkbe, hiszen eredetileg a *RLUK* (Research Libraries in UK, Tudományos Könyvtárak az Egyesült Királyságban) közös katalógusa-

ként indult. Hála azonban a *Copac Challenge Fund*nak, melyet a RLUK, a *British Library* és a *RIN* (Research Information Network, Kutatási Információs Hálózat) alapított, a köz- és szakkönyvtárak értékes dokumentumainak millióival egészült ki az adatbázis.
Ilyenek például a *Canterbury Érsekség* könyvtárának igen értékes zenei, építészeti és genealógiai témájú ősnyomtatványai és régi könyvei, amelyek eddig szinte ismeretlenül és hozzáférhetetlenül lappangtak. Hasonló a helyzete az angol nyelvű világ első, 1653-ban alapított nyilvános könyvtárának, a manchesteri *Chetham's Library*-nek, melynek sok más érték között egyedülálló térképei nyertek nagyobb nyilvánosságot a *Copac*-hoz való csatlakozással. A *Royal Botanic Gardens*, a Királyi Botanikus Kert könyvtárának fantasztikus festmény-, fényképlemez-és fotóanyaga egyaránt fontos a képzőművészet, a kémia, a geológia és a művelődéstörténet iránt érdeklődők számára. A London történetével foglalkozó kutatók számára megkerülhetetlen a London szívében fekvő nagy közkönyvtár, a *Guildhall Library*, amelynek egyébként is számos izgalmas – például órákkal és íjászattal foglalkozó – különgyűjteménye van. Ezeknek a dokumentumoknak a *Copac*-ban történő megjelenítése szintén vitathatatlanul nagy előnyt jelent a kutatóknak.
Az újonnan bekapcsolódó könyvtárak általában arról számolnak be, hogy számos előnnyel jár, hogy ilyen módon kerülhetnek virtuális kapcsolatba a tudományos kutatókkal, akik kincseiket használni fogják, és hogy sokkal nagyobb figyelmet és szakmai támogatást élveznek, amióta részesei eme könyvtári együttműködésnek. A *Copac* a könyvtárosok körében igen népszerű, mivel jó minőségű rekordjaival kiváló segédeszköze a könyvtárközi kölcsönzésnek és a katalogizálásnak, valamint a tájékoztatásnak.
A könyvtárak használói körük érdekében döntenek a csatlakozás mellett, de ezáltal saját elismertségüket és támogatottságukat is növelik. A University of Exeter közel-keleti gyűjteményének keresettsége például 25%-kal nőtt, amióta az állományt a *Copac*-ban is feltárták. A *Copac*-ot több mint százezren használják naponta. A katalógusban történő keresések jelentős része külföldről származik. A Challenge Fund jövőbeli célja számos további rejtett gyűjtemény megjelenítése, kiterjesztve a részt vevő könyvtárak körét például a múzeumi és képzőművészeti gyűjtemények könyvtáraira is.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 36, 57

Információkeresés

42/2010

AKER, J. Brooke: Staying ahead of the search curve
In: Information outlook. – 13. (2009) 6., p. 31-32, 34.

A szemantikus intelligencia szerepe az információkeresésben

Információkeresési rendszer; Információszervezés; Információtechnológia; Számítógép-hálózat

A digitálisan, online elérhető információk mennyiségének növekedése a könyvtárakat is megváltoztatta. A világháló sem csak puszta adatszolgáltató már, hanem sokkal inkább a kétirányú kommunikáció útja, amely vonzza a felhasználók kommentárjait és beszélgetéseit. A web változásaival a felhasználók által generált metaadat-tartalom is egyre fontosabb lesz a könyvtárak számára, az olvasók, partnerek tudásának kiaknázásával őrizhetik meg jelentőségüket. Hogyan találjuk meg és rangsoroljuk a számunkra releváns tartalmat? A közösségi média jellemzője a strukturálatlanság, amelyből nehéz kiszűrni az értéket jelentő információt.
A szemantikus technológiák ideálisak a kétértelműség kezelésére, mivel azok a szöveg valódi jelentését veszik alapul. A kontextus figyelembevételével az adott mondaton belüli helyes értelmet tulajdonítják az adott szónak. Az intézmények számára segítenek felismerni és megtalálni a falaikon kívül lévő fontos információkat, és

egy intelligensebb tartalomkezelő rendszerbe való adaptálás után lehetővé teszik azok akadálytalan belső áramlását. Napjaink szemantikus megoldásai képesek automatikusan címkézni és katalogizálni az adatokat a szavak, mondatok, bekezdések és a teljes dokumentumok jelentése alapján. A szemantikus technológiák ráadásul felismerik és adaptálják az egyes szakterületek zsargonját.
A szemantikus technológiák használatával az információt azonnal és konzisztens módon lehet katalogizálni. Ez biztosítja, hogy a különböző intézmények azonos elvek szerint járjanak el. Kiváltható a manuális katalogizálás, így a könyvtárosok az energiáikat arra fordíthatják, hogy elemezzék és „csomagolják" az információt a használóik számára. A szemantikus intelligenciából a használók is profitálnak, hiszen segítségével az intézmények lehetővé teszik az erőforrásaik minél teljesebb használatát.

(Tóth Máté)

43/2010

HARRISON, Nicola – PLACE, Emma: Intute : the best of the web **In:** Library + information update. – (2009) jan/feb., p. 48-50.

Intute, új eszköz az információkeresés segítésére a brit felsőoktatásban

Egyetemi hallgató; Használók képzése -felsőoktatásban; Gépi információkeresés; Portál; Számítógép-hálózat

A felsőoktatásban tanuló diákok ugyan nagyon ügyesen keresnek a világhálón, általános tapasztalat, hogy a kutatómunkára még sincsenek felkészülve. Túlságosan nagy mértékben támaszkodnak a webes kereséseikre, amellyel párhuzamosan kulcsfontosságú forrásokról szinte tudomást sem vesznek.
Ennek a problémának az orvosolására indította a JISC (Joint Information Systems Committee) az Intute ingyenes online szolgáltatását. Az Intute egy tanulást és egyetemi kutatást támogató internet-katalógus, amelyet brit egyetemeken tevékenykedő könyvtárosok, egyetemi oktatók, kutatók és informatikusok fejlesztenek.
A katalógus tárgykörök szerint böngészhető, a használó könnyen rátalál a keresett szakterület legfontosabb online forrásaira. A több mint 1000 tárgykör négy fő kategóriába van csoportosítva:
1. természettudományok, mérnöki tudományok és technológia;
2. művészet és bölcsészettudományok;
3. társadalomtudományok;
4. egészség- és élettudományok.

Valamennyi témakört szakértők állítottak össze. A szakértők olyan forrásokat próbálnak összegyűjteni, amelyek segítik az oktatást, és amelyek vagy ingyenesek, vagy a legtöbb egyetemi könyvtár előfizet rájuk. A forrásokat értékelik, majd készítenek egy rekordot, amely tartalmazza a bibliográfiai információkat, az URL-t, a tartalom leírását, a tárgykörök osztályozását és az erőforrás típusát. Szerkesztési alapelv, hogy a minőség fontosabb a mennyiségnél, ezért nagyon sok időt fordítanak a források elérhetőségének folyamatos ellenőrzésére.
Az Intute másik kulcsterülete az internetes keresési készségek fejlesztése. Ehhez egy folyamatosan naprakészen tartott virtuális tananyagkészlet áll rendelkezésre.
Mind a négy fő tárgykörben vannak a menüsorban olyan kiegészítő szolgáltatások, mint blogok, konferenciák és más események felsorolása, kronológiák, szakadatbázisok, e-folyóiratok indexei, brit tanszékek weboldalai stb.
A MyIntute (az én Intute-om) segítségével lehet személyre szabni a szolgáltatást egy saját használói profil kialakításával. Ez biztosítja a korábbi kereséseinkhez való hozzáférést, és még számos más lehetőséget nyújt: korábbi kereséseinket kulcsszavakkal lehet ellátni, be lehet állítani, hogy e-mailben jelezzék, ha új forrás kerül fel az érdeklődési körünkbe eső témakörök valamelyikébe, lehet exportálni Intute-rekordokat a saját weboldalunkra úgy, hogy azok a fő katalógusrekorddal együtt automatikusan frissülnek stb.
Ahelyett, hogy az egyes intézmények egymással

párhuzamosan, maguk készítenének internetkatalógusokat, az Intute-tal nemzeti szinten végzik el ezt a feladatot, ezzel időt és pénzt takarítanak meg a könyvtáraknak. A katalógust az egyes intézmények beilleszthetik a saját szolgáltatásaik közé.
2007-ben az Intute-on belül újra elindították az Informs szolgáltatást, amely abban segíti a könyvtárosokat, hogy a hallgatók online információs készségeit fejlesszék. Szintén új fejlesztés az a keresőrendszer (Intute Repository Search), amellyel azon kutatási eredmények, tanulmányok között lehet keresni, amelyeket a brit egyetemek, illetve kutatóintézetek tettek közzé tárhelyeiken.
A szolgáltatás sikerét jelzi, hogy átlagosan 30-40 ezer használója van havonta szerte a világon, akiknek harmada származik az Egyesült Királyságból.

(Tóth Máté)

Lásd még 56, 63, 78

Olvasószolgálat, tájékoztatómunka

44/2010

JACKSON, Catherine: Le service de réponses à distance de l'Enssib : tout sur les bibliothèques. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 4., p. 65-68.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Az Enssib online referensz szolgáltatása

Egyetemi könyvtár; Könyvtárosképző intézmény; Munkaszervezés; Referensz

Az Enssib 2007 és 2010 közötti nagy tervét valósította meg a közelmúltban, amikor a könyvtár szolgáltatásait az online referensszel bővítette. Az indulást a végzős könyvtáros hallgatók, szakemberek előtanulmányai, az európai és az amerikai modellek (OCLC, QuestionPoint) vizsgálata előzte meg pontosan azért, hogy a szolgáltatás a megszokott alapos lehetőségeken túl már a Web2.0 követelményeinek is megfeleljen, és az LLL (Lifelong Learning), az élethosszig tartó tanulás lehetőségeit is felkínálja használóinak. A munkaterv fő elemeit a következő tevékenységek képezték:
A referensz szolgáltatást végző, válaszadó csoport összeállítása: körülbelül egy tucatnyi A és B kategóriába sorolt könyvtáros vállalta a részvételt. Ők nyolc hónapon keresztül minden hónapban összegyűltek, hogy megvitassák ki mire alkalmas, milyen kérdéseket fogadnak, mit utasítanak el, egyáltalán mit tekintsenek referensz kérdésnek. Ezután nagy feladatot jelentett a vezetés folyamatos támogatásának az elnyerése és az ezzel járó adminisztratív munka megszervezése. A könyvtárosok eközben folyamatosan készültek. Szimulációkat végeztek a QuestionPoint valós kérdéseivel, fejlesztették információkeresési és tájékoztatási ismereteiket. A szolgáltatás működéséhez és dokumentálásához elengedhetetlen az informatikai háttér. Ezért az informatikusokkal együttműködve közösen alakították ki a kérdezőfelületet, majd a háttéradatbázisok típusait, szerkezetét, a kulcsszavak listáját, megteremtve ezzel a megválaszolt kérdések és válaszok archiválásának lehetőségét.
A szolgáltatás 2007 októberében indult, 2009 januárjában pedig az imént említett válaszadatbázis. Rövid idő múlva elérkezett az első nagyobb számvetés ideje. 2009 márciusában elmondhatták az alapítók, hogy jó munkát végeztek és végeznek. Az online referensz mintaszerűen működik. A feltett kérdéseket a moderátor küldi ki a nyolc válaszadó csoport egyikének, annak, amelyik az adott témában a legnagyobb kompetenciával rendelkezhet. Ezután a szakemberek elemzik a kérdést, a kérdező szakmai profilját, a kérdés kulcsszavait, a kérdés mélységét, válaszokat keresnek, ezeket összerendezik, megszerkesztik, összeállítják a válaszadatbázis számára az indexkifejezéseket, feljegyzik a kérdéssel eltöltött időmennyiséget, majd újra elolvassák a már formába öntött választ, és ezután küldi vissza azt a moderátor a használónak. Az

esetek többségében három nap elegendő erre, de vannak alkalmak, amikor egyszerre túl sok kérdés érkezik, nincs elég személy a válaszadásra, vagy túl bonyolult a kérdés. A referensz személyzet értekezletei minden hónapban tovább folynak havi egy alkalommal azért, hogy a már feldolgozott kérdések során felmerülő problémákat megbeszélhessék. Ez sok időt vesz igénybe, mint ahogy az is, hogy az általános szakirodalmi eligazításon, forrásmegjelölésen kívül ez a szolgáltatás sokszor meg is válaszolja a kérdést szakértők, addig nem ismert, nem használt keresőmotorok segítségével. Mindezt azért is teszik, hogy az Enssib könyvtára e téren ugyancsak magas szinten működjön, és ne csak a könyvtárosképzésben, hanem a dokumentátori és a tudományos információkutatási munkában is példaként szolgáljon.
A válaszadatbázis elérhetősége: http://www.enssib.fr/questions-reponses/base-de-connaissances

(Pajor Enikő)

45/2010

RESNICK, Taryn – CLARK, Dennis T.: Evolution of electronic resources support : is virtual reference the answer?. – Bibliogr. **In:** Library hi tech. – 27. (2009) 3., p. 357-371.

Az elektronikus források elérését támogató virtuális referensz

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Hozzáférhetőség; Munkaszervezés; Referensz; Szoftver

Egy elektronikus környezetben a forrásokhoz való megbízható hozzáférés biztosítása és fenntartása a könyvtár olyan összetett és folyamatos feladata, amelynek elsőbbséget kell kapnia, ha a könyvtár hatékonyan akarja szolgálni olvasóit.
A Texasi A&M Egyetem könyvtárai 2007-ben teljes költségvetésük majdnem egyharmadát költötték elektronikus források beszerzésére. Különböző okoknál fogva (használói hibától rendszerhibán át előfizetési és licenc kérdésekig) előfordulhat, hogy egy forrás bizonyos ideig nem érhető el. Az ilyen jellegű problémák orvoslása sok időt és munkát vett igénybe, ezért megfelelő megoldást kerestek, amelyet az elektronikus források használatát segítő szolgáltatásnak (*ER HelpDesk*) a virtuális referenszbe (VR) való áttelepítésében találtak meg. Ennek előnye volt a VR szolgáltatásban foglalkoztatott (mintegy 40-50 főnyi) személyzet ismeretei a szoftverekről és az eljárásokról, a szolgáltatás hosszabb elérési ideje (beleértve az estéket és a hétvégét), a VR „chat" idejében a valós idejű visszacsatolás lehetősége, és végül a VR szoftver nyújtotta pontosabb és részletesebb statisztikai adatgyűjtés és elemzés.
Tapasztalataik alapján azt ajánlják a hasonló megoldást tervező könyvtáraknak, hogy az érintett személyzet számára hagyjanak elegendő időt a kezdeti betanulásra és a folyamatos továbbképzésre. Tekintettel arra, hogy az online forrásokhoz való hozzáférés biztosítása alapvető szolgáltatás, a folyamatot nagyon gondosan és részletesen meg kell tervezni, és mind az írott, mind a verbális kommunikációnak egyértelműnek kell lennie. Mint minden szervezeti változás esetében, nagy gondot kell fordítani arra, hogy a szervezet minél több tagja minél több információt kapjon arról.
Az elektronikus források hozzáféréséhez nyújtott segítség és a virtuális referensz funkció kombinálása mind technikai, mind szervezeti szempontból sikeres volt. Mivel érinti a könyvtár valamennyi részlegét (olvasószolgálat és referensz, forráskezelés/feldolgozó munka, könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás, gyarapítás) a VR/ER HelpDesk egy modern integrált könyvtár képét tükrözi.

(Mohor Jenő)

Lásd még 58, 70

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

46/2010

KRASIL'NIKOVA, I. Û.: Razvitie avtomatizacii mežbibliotečnogo abonementa i dostavki dokumentov v krupnyh naučnyh bilbliotekah. – Bibliogr. 36 tétel **In:** Naučnye i tehničeskie biblioteki. – (2009) 6., p. 18-35.

A könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás fejlődése a nagy tudományos könyvtárakban

Általános tudományos könyvtár; Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtárközi kölcsönzés; Szabvány -könyvtári

Oroszországban az 1960-as évek második felében kezdődött a könyvtári folyamatok automatizálása. A nagykönyvtárakban a gépesítendő feladatok között az egyik első a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumküldés volt. Elsőként 1969-ben az *Állami Nyilvános Tudományos-Műszaki Könyvtárban* (Gosudarstvennaâ publičnaâ naučno-tehničeskaâ biblioteka) állították üzembe a számítógépes rendszert, ezt a *Mezőgazdasági Tudományos Akadémia* központi könyvtára követte. Már a kezdeti időkben is dokumentumtípus és regionális elv szerint elemezni tudták a rendelők és a kérések összetételét, statisztikai jelentéseket tudtak készíteni.

Az *Állami Lenin Könyvtár*ban 1979-ben kezdett működni a számítógépes könyvtárközi kölcsönzési rendszer. A *Tudományos Akadémia Természettudományi Könyvtárá*ban az egész könyvtárat érintő számítógépes rendszer részét képezte az 1981-ben üzembe helyezett könyvtárközi kölcsönzési alrendszer. Mivel a könyvtárközi kölcsönzés sikeres működése a központi katalógusok rendszerétől függ, az 1980-as évek közepén megkezdődött az országos automatizált könyvtári rendszer fejlesztése. A munkában a vezető szerepet a már tapasztalattal rendelkező nagykönyvtárak játszották. Ezek mindegyike azonban saját rendszerrel működött; nem sikerült megvalósítani az egységes könyvtári rendszer koncepcióját, a nagykönyvtárak inkább a helyi hálózataikat fejlesztették.

Az internetkorszak beköszöntével megjelent új műszaki és kommunikációs lehetőségeket a könyvtárközi kölcsönzési munkában is alkalmazták: először az elektronikus postát, majd az 1996-tól elérhetővé vált elektronikus katalógusokat. 1998-tól lehet használni az elektronikus katalógusokba épített dokumentumrendelő modult is.

Az elektronikus dokumentumküldést elsőként az *Oroszországi Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Információs Intézetében* helyezték üzembe. Ezen a téren a szentpétervári könyvtári konzorcium érdemel figyelmet, ahol a szolgáltatást az ISO ILL szabvány szerint fejlesztették. A dokumentumszolgáltatásra is jellemző, hogy a könyvtárak saját automatizált rendszereket fejlesztenek, vagy külföldi rendszereket vesznek át, egyelőre országos szinten nincs egységes rendszer.

Az új szolgáltatási módok új problémákhoz vezetnek: nincs választék az oroszországi szoftverpiacon, a hazai fejlesztések nem szabványosak, a külföldi programcsomagok drágák. A meglévő rendszerek terjesztésében a nagykönyvtárak együttműködése nem elég hatékony. Nincs az országos statisztikáért felelős szervezet, az egyes könyvtárak eltérő mutatókat használnak. Nincs az országos állományt tükröző elektronikus katalógus, az 1990 előtti állomány jóformán nincs feldolgozva; több könyvtár is csak olyan kérést fogad el, amely az elektronikus katalógusban szereplő tételre vonatkozik. A könyvtárakban nincs lehetőség elektronikus fizetésre. A dokumentumszolgáltatást érinti, hogy szkenneléskor sérülhet az eredeti dokumentum (a dokumentumok hozzáférhetősége és védelme közötti ellentmondás feloldásához ki kell dolgozni a digitális másolatkészítéshez szükséges kiválasztási kritériumokat). A 2008. évi törvények a szerzői jogi kötöttségek miatt korlátozzák a dokumentumszolgáltatást.

A műszaki eredményeknek a koordinációra és az együttműködésre épülő hasznosítása lehetővé fogja tenni a problémák megoldását, az osztott katalógusok alapján a könyvtárközi kölcsönzés és dokumentumszolgáltatás optimalizálását. A további fejlődést szolgálják a lelőhely-jegyzékek, az országos elektronikus katalógus folyamatos építése. Az egyes állományokból hiányzó művek megszerzését a nemzeti és nemzetközi együttműködés segítheti. Saját szabványok kidolgozása helyett át kell térni a nemzetközi szabványok alkalmazására. A szétaprózott önálló könyvtári fejlesztéseket egységes szabványos projektekkel kell felváltani.

(Viszocsekné Péteri Éva)

Lásd még 68

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

47/2010

DOBROWOLSKA, Mirosława: Seniorzy w warszawskich bibliotekach publicznych. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Poradnik bibliotekarza. – (2009) 9., p. 3-10. : ill., 3 fotó

Időskorú olvasók a varsói közkönyvtárakban

Használók képzése; Házhoz szállítás; Idős olvasó; Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat

Varsó lakosságának jelenleg mintegy 20%-a 60 év feletti, és ez az arányszám a prognózisok alapján 2030-ra már a 30%-ot közelíti. Az egyéb közszolgálatot ellátó intézmények mellett a főváros közkönyvtárainak is fel kell készülniük a jövő feladataira.

A 18 kerületből álló Varsóban 189 közművelődési könyvtár üzemel. Ezekben összesen 4,6 millió kötetnyi könyv található. A 344 ezer olvasó közül minden tizedik már betöltötte a hatvanadik életévét. Elmondható, hogy a könyvtárak már most többféle szolgáltatással igyekeznek az időskorú olvasóközönség kedvében járni. Ilyen például a telefonos könyvrendelés. A szolgáltatást igénybe vevő idős olvasók körében népszerűek a hangos könyvek, amelyekből jelenleg 53 ezer leltári egység található a varsói nyilvános könyvtárakban. A hangos könyvek többsége hagyományos magnókazetta. Ennek oka, hogy az idős olvasók – jórészt anyagi okokból kifolyólag – nemigen rendelkeznek korszerűbb híradástechnikai eszközökkel. E dokumentumtípus mellett említést érdemel, hogy gyümölcsöző együttműködés alakult ki a főváros közkönyvtárai és a *Vakok Lengyelországi Szövetségé*nek központi könyvtára között, amelynek köszönhetően egyes könyvtárakban speciális felolvasó-készülékek állnak az olvasók rendelkezésre. Különös igény mutatkozik az idős olvasók részéről a könnyebben olvasható, öregbetűs könyvek iránt. Szerencsére egyes kiadók gondoltak erre, s léteznek öregbetűs könyvsorozatok. A könyvtárak igyekeznek a nagyobb betűvel szedett könyveket egy külön részlegben, jól látható módon elhelyezni.

A korszerű kommunikációs technológiáktól, lehetőségektől való elszigetelődés egyfajta társadalmi kirekesztettséghez vezethet. Ezt kiküszöbölendő a varsói közkönyvtárakban számítógépes tanfolyamokat tartanak az idősek számára, ahol felkészült könyvtárosok szakszerű irányítása mellett lehet elsajátítani a hatékony internetes keresési technikákat, a netes kommunikáció (e-mail, chat) eszközeinek használatát. A kurzusokat a résztvevők egy kérdőíves felmérés keretében értékelhették. A kérdésekre adott válaszokból kiderül, hogy az idősek számára fontos a szabadidő aktív módon történő eltöltése. Elvárásaik szerint a könyvtárnak a harmadik kor egyetemének szerepét kell betöltenie, ahol nemcsak könyvet lehet kölcsönözni, hanem találkozni lehet másokkal, valamint új ismeretekre szert tenni, ily módon a kellő önbizalom birtokában legyőzve a számítástechnika ismeretlen világával kapcsolatos félelmeket.

A felmérés válaszadói nagy megelégedéssel nyilatkoztak a tanfolyamokról, valamint az azokat

vezető könyvtárosok munkájáról. Tisztán látják azt is, hogy az informatikai tudás, amely „ablakot nyit a világra", mára elengedhetetlenné vált. A kurzusok nem csak az olvasók, hanem a könyvtárosok okulását is szolgálták, éppen ezért javasolják a cikk szerzői, hogy érdemes volna a könyvtár szakos hallgatókat is bevonni az idős olvasókkal való foglalkozásnak ebbe a formájába. Mindez jól szolgálná a generációk közötti párbeszéd kialakulását.

A számítógépes foglalkozások mellett még számos programot kínálnak a könyvtárak. Az idős olvasóközönség előszeretettel látogatja a kulturális rendezvényeket: író-olvasó találkozókat; ismert szakemberek által vezetett beszélgetéseket különböző témákban (pl. építészet, nyelvtörténet, irodalmi Nobel-díjasok); pszichológiai témájú előadásokat; filmklubokat. Egyes könyvtárak festőtanfolyamokat szerveznek, irodalmi versenyeket rendeznek kifejezetten idősek számára, máshol zenei esteket, koncerteket tartanak. Akad könyvtár, amely egyben egy veterán szervezet székhelyéül is szolgál. Itt ünnepekkor s egyéb jeles napokon az egykori (földalatti) Honi Hadsereg (Armia Krajowa) katonái találkoznak az érdeklődő fiatalokkal.

Olybá tűnik tehát, hogy a varsói közkönyvtárak meglehetősen sokat tesznek a hajlott korú olvasók aktív foglalkoztatása terén, aminek köszönhetően kevesebb idős ember éli magányosan, a külvilágtól elzárva az életét.

(Dancs Szabolcs)

48/2010

MUZUMDAR, Girish: Pour l'autonomie des personnes handicapées mentales : le projet Pictomédia **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 5., p. 53-60.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A mentálisan sérültek önállóságát segítő Pictomédia projekt

Hozzáférhetőség; Információtechnológia; Képanyag; Szellemi fogyatékos olvasó

A Pictomedia egy piktogramokon alapuló kommunikációs rendszer, amely mentálisan sérült embereknek segít önállóan boldogulni személyes, társadalmi és szakmai életükben. Egy több mint kétezer piktogramot tartalmazó adatbázison és a piktografikus dokumentumok szerkesztését lehetővé tévő Pictomedia Scribe szoftveren alapul. Más szoftverprogramokat is terveznek és használnak jelenleg, amelyek megkönnyítik a mozgást, az elektronikus hozzáférést, az olvasás, az írás és a francia mint idegen nyelv oktatását. Ezeket az eszközöket a könyvtáraknak is alkalmazniuk kellene, segítségükkel fontos szereplőkké válhatnak a mentálisan sérült emberek önálló boldogulásának elősegítésében.

(Autoref.)

49/2010

WONG, Yi Ling: Homelessness in public libraries. – Bibliogr. **In:** Journal of access services. – 6. (2009) 3., p. 396-410.

Hajléktalanok a közkönyvtárakban

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Közművelődési könyvtár; Társadalmi követelmények

A cikk elméleti és gyakorlati szempontból közelíti meg a hajléktalankérdést a könyvtárban. A szerző három alapvető problémát vet fel a hajléktalanokkal kapcsolatban. Kik ők valójában? Miért kerültek ebbe a helyzetbe? Milyen információra lehet szükségük? Ezek a kérdések fontosak annak megértéséhez, milyen kihívásokat jelentenek a hajléktalanok a könyvtárban. A könyvtáraknak lehetőségük van proaktívan közeledni ehhez a csoporthoz, anélkül, hogy a többi használói igény kielégítése sérülne ezzel. Áthidalható a dilemma, a többség valamint a kisebb csoportok, például a hajléktalanok, kiszolgálása között. A hajléktalanok nem jelentenek automatikusan problémás használókat. Az

egyik olyan, szolgáltatásokkal kevéssé ellátott csoporthoz tartoznak, akik megérdemlik, hogy tisztelettel bánjanak velük.
A könyvtárnak biztonságos menedéket és állandó tanulóhelyet kell nyújtania mindenki számára, a szociális háttérre való tekintet nélkül. A könyvtár szociális feladata, hogy a hajléktalanok iránti társadalmi érzékenységet növelje, és kezdeményezze a közösségi támogatást számukra. A könyvtáron belül a munkatársakat fel kell készíteni, hogyan kell a hajléktalanokat segíteni abban, hogy leküzdjék a könyvtárhasználat során felmerülő akadályokat. Tehát nem kizárni kell, hanem befogadni, ez az egyetlen jó megoldás mindkét fél számára a hajléktalankérdés kezelésére.

(Autoref.)

Tájékoztatás, tájékoztatási rendszerek

Hálózatok, regionális rendszerek

50/2010

DWORAK, Ellie – JEFFERY, Keven: Wiki to the rescue : creating a more dynamic intranet. – Bibliogr. **In:** Library hi tech. – 27. (2009) 3., p. 403-410.

Dinamikusabb könyvtári intranet a Wiki szoftver segítségével

Felmérés; Helyi gépi hálózat; Kommunikáció -személyzeten belül; Szoftver

A cikk olyan projektet mutat be, amelynek során egy könyvtári intranetet HTML-ről Wiki szoftverre konvertáltak, és a projekt sikerességének bizonyítékairól is beszámol.
A szerzők az intranetet használók körében a konverzió előtt és utána is végeztek felmérést. Az intranet használata a Wikire való áttérés után jelentősen megnőtt. Frissítés nem történt gyakrabban, de a feladat egyenletesen oszlott el az egyes osztályok között, ahelyett, hogy az informatikai részleg munkatársaira hárult volna. A Wiki szoftver kiváló választás egy könyvtári intranetre, mivel megkönnyíti a szerkesztést, és a feladatok megosztását teszi lehetővé.
Viszonylag kevés cikk foglalkozik a Wiki szoftver érdemeinek méltatásával. Ez a tanulmány hozzájárul ahhoz a folyamatos párbeszédhez, amely az új webtechnológiák legmegfelelőbb könyvtári alkalmazásáról zajlanak.

(Autoref.)

Könyvtártudományi tájékoztatás

51/2010

DIDELOT, Maurice – CLAUDON, Murielle: Et si les bibliothécaires lisaient tout ce qu'elles/ils écrivent?. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 4., p. 35-49.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Ki olvassa a francia könyvtártudományi szakfolyóiratokat?

Folyóirat -könyvtári; Kiadói tevékenység -könyvtárban; Könyvtártudományi szakirodalom; Könyvtáros -mint olvasó; Olvasási szokások; Publikációs tevékenység

A cikk a könyvtáros szakma szemszögéből igyekszik körvonalazni a szakmai publikálást és annak szerepét. Különböző tipológiai felosztásokat javasol a szakfolyóiratok cikkeire az

információ típusa és jellemzői szerint, az egyes szerzők műveire a közreadó és az összeállítás szerint, valamint a könyvtárak által közreadott szakmai publikációkra. Végül megpróbálja behatárolni ennek a speciális szakirodalomnak az olvasótáborát, szokásaikat Nancy és Metz könyvtárainak példáján keresztül.

(Autoref.)

52/2010

MATHIS, Rémi – MORAND, Olivier: Les sciences de l'information et des bibliothèques au prisme de Wikipédia. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bulletin des bibliothèques de France. – 54. (2009) 4., p. 27-34.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A könyvtártudomány jelenléte a Wikipédiában

Elektronikus publikáció; Enciklopédia, lexikon; Portál

A cikk azt vizsgálja, miként jelenik meg a könyvtártudomány a Wikipédiában. Röviden áttekinti az eddigi kísérleteket a könyvtártudomány felosztására, majd felméri a jelenlegi helyzetet a (francia) könyvtár és információtudományi portál cikkei alapján. Rámutat arra, hogy az információtudomány wikipédiabeli jelenlétének hiányosságai nagyrészt a Wikipédia és a könyvtáros közösségek ambivalens viszonyának tudható be. Végül a könyvtárosok nagyobb elkötelezettsége mellett érvel az online enciklopédia irányában.

(Autoref.)

Lásd még 4, 24

Kutatás és termelés információellátása

Lásd 41

Vezetés, irányítás

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

53/2010

NIE, Geoffrey P.: Customer satisfaction management with „Counting Opinion" surveys **In:** Public library quarterly. – 28. (2009) 3., p. 204-211.

A használói elégedettség mérése a „Counting Opinion" segítségével

Felmérés; Hatékonyság; Igény; Közművelődési könyvtár

A cikk azt vizsgálja, hogyan nyerte el a Toronto külvárosában található Ajax Library Services Észak-Amerikában elsőként az ISO-tanúsítványt, a számítógép-alapú Counting Opinions felmérőeszköz bevezetésével. Az online felmérőeszköz ösztönözte az újításokat az olvasószolgálatban, a gyűjteményfejlesztésben és egyéb területeken. Az előzetes illetve utólagos felmérések adatainak elemzésével ellenőrizhető volt, hogyan reagáltak a használók a változásokra. A mennyiségi és minőségi adatok együttesen olyan módon ötvözik a használói vélemények és a használati adatok feldolgozását, amire eddig ritkán volt példa közkönyvtárban. A Counting Opinions kibővítette a közkönyvtárakkal kapcsolatos elemzési lehetőségek körét azáltal, hogy a használók számára hozzáférést biztosított más közkönyvtárak adataihoz is, lehetővé téve, hogy az általuk használt szolgáltatásokat más, hasonló

népességet kiszolgáló közkönyvtárakéival vessék egybe.

(Autoref.)

Lásd még 25, 54, 77

Pénzügyi és gazdasági kérdések

Lásd 26

Személyzet

54/2010

FREEDMAN, Shin: Effective mentoring. – Bibliogr. **In:** IFLA journal. – 35. (2009) 2., p. 171-182.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Hatékony mentorálás

Kommunikáció -személyzeten belül; Könyvtárosi hivatás; Munkaszervezés; Pályakezdő könyvtáros; Személyzet; Továbbképzés

A könyvtárak csak egy részének gyakorlatában szerepel a mentorálás (egy felmérés szerint a tudományos könyvtárak 26%-ának van ilyen programja). Manapság a mentorálásnak fontos szerepe lehetne, mivel a munkatársak gyakran cserélődnek; van, ahol nincs elegendő munkaerő; átalakulóban vannak a szakmai tevékenység során megkívánt készségek.

A mentorálás hagyományos értelemben véve azt jelenti, hogy egy-egy intézményen belül az idősebb, tapasztaltabb kollégák tanácsot adnak a fiatalabbaknak. Vannak más mentorálási módszerek is: amikor azonos feladatkörben dolgozó és azonos felelősséget viselő munkatársak konzultálnak egymással; csoportos mentorálás esetén – ez egy viszonylag új gyakorlat – egy-egy mentor egyszerre több szakembert is a „szárnyai alá vesz"; és előfordul, hogy a szakember, aki segítséget igényel, proaktív módon maga keresi meg a megfelelő mentor(oka)t. Magukon a könyvtárakon kívül a mentorálást felvállalhatják a szakmai egyesületek, amelyek keretében a szakemberek a munkahelyi alárendeltségtől független mentori támogatást kaphatnak.

A hatékony mentorálás szorosan kapcsolódik a könyvtárosi pálya különböző szakaszaihoz, ugyanis ezek a szakaszok határozzák meg, hogy mire összpontosítson a mentorálási tevékenység, és milyen módszerekkel folyjon. Nagyon fontos például a mentor támogatása, biztatása, amikor valakinek változik a munkaköre. Ebben a szituációban általában spontán, informális mentorálásra kerül sor. Hasonlóképpen szükség van arra, hogy az intézmények vezetői és a szakmai szervezetek törődjenek azokkal a középkorú könyvtárosokkal, akik már elérték pályafutásuknak azt a szintjét, ahonnan nem valószínű, hogy tovább fognak lépni. Nem csak a könyvtárvezetőknek, hanem az egyesületeknek is törődniük kell ezekkel a szakemberekkel. A hatékony mentorálás nem csak az egyes könyvtárosok teljesítményét javítja, hanem az intézmény egészéét is. A mentorálásban jelentős szerepet kaphatnak a pályafutásuk végén járó, nyugdíjba készülő könyvtárosok, akik hatalmas szaktudással rendelkeznek, és készek azt átadni.

Vannak a szakmai pályafutásnak bizonyos pontjai, amelyekben jellemzően mentori támogatásra kerül sor. Az egyik ilyen a nem könyvtáros képzettségű munkatársak segítése, akik könyvtári szakképzésben vesznek részt; az új munkatársak segítése a régi munkatársak által; a középkorúak informális mentorálása, esetenként saját kezdeményezésükre. A könyvtárosképzésben részt vevők számára a mentorálás következő formáit szokták használni: összejöveteleket szerveznek számukra, ahol a mentor moderátorként vesz részt; felveszik a kapcsolatot olyan könyvtári vezetőkkel, akiknek megismerése fontos lehet a számukra; olyan találkozási lehetőségeket teremtenek, ahol bátran lehet kérdezni. Az azonos munkakörben dolgozók akár közösen ebédelhetnek, és az ebédszünetet is felhasználhatják eszme- és tapasztalatcserére; az illetékes vezetőktől kérhetnek segítséget a megfelelő mentor kivá-

lasztásához; ebben a körben a felmerülő kérdések megválaszolása és a tanácsadás a jellemző tevékenység. A könyvtárosi szakmába újonnan belépőket a mentor megismertetheti a szakmai egyesületekkel; konzultálhat velük önképzésükről; és a vezető munkatársak közvetítésével segíthet nekik megtalálni azokat a munkatársakat, akikhez segítségért fordulhatnak.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 30

Marketing, közönségkapcsolatok

55/2010

GANSTER, Ligaya – SCHUMACHER, Bridget: Expanding beyond our library walls : building an active online community through Facebook. – Bibliogr. **In:** Journal of web librarianship. – 3. (2009) 2., p. 111-128.

Aktív online közösségépítés a könyvtár falain túl a Facebook segítségével

Egyetemi könyvtár; Kommunikáció -használókkal; Könyvtárpropaganda; Számítógép-hálózat

A 2004 óta működő *Facebook* 2009-re több mint 150 millió aktív használóval a világ második legnépszerűbb online közösségi oldalává vált. 2007 óta már nem csak magánszemélyek, hanem a *Facebook Pages* révén intézmények számára is kiváló eszköz a kapcsolattartásra, az információk megosztására és marketingre.

A New-Yorki Állami Egyetem (*State University of New York*), kilenc egységből álló buffalói könyvtárának munkatársai (*University at Buffalo Libraries*) már 2007 decemberében úgy döntöttek, hogy Facebook tagság révén szélesítik ki szolgáltatásaik hatókörét, így igyekezve elérni minél többet a megközelítőleg harmincezer hallgató, a számos kar, a campus oktatói és kutatói közül. A Facebook Page szerkeszthető sablonján a legfontosabb információkat helyezték el: a nyitvatartási időt, a kapcsolattartási információkat és a könyvtár honlapján is szereplő népszerű linkeket. A profil szerkesztői persze további aktualitásokat is közzétehetnek, a rajongók pedig megjegyzéseket fűzhetnek mindezekhez. RSS révén a könyvtár honlapjának részét képező blogot is sikerült idekapcsolni. Mivel lehetőség van fotók és videók és közzétételére is, ezek segítségével egyenként mutathatják be a könyvtár különböző épületeit, egységeit és ezek szolgáltatásait. Ezenkívül látványos virtuális kalauzt kínálnak a használóknak, valamint útmutatást adnak a különböző adatbázisokban való kereséshez. A használók is együttműködhetnek a könyvtár imázsának építésében megosztva saját képeiket és videóikat.

A Facebook – megfelelő programozói ismeretek megléte esetén – engedélyezi más, külső szolgáltatások felkínálását is. A könyvtár így tette lehetővé például a *WorldCat* közös katalógusban és a könyvtár saját katalógusában, valamint a könyvtár által előfizetett *JSTOR* adatbázisban való közvetlen keresést, a könyvtár saját honlapjának részét képező kiállítások megtekintését, a hallgatók számára készült gyakori kérdések (FAQ) közreadását, az online referensz (*Instant Librarian*) használatát.

A könyvtár Facebookon történő használatáról, a rajongók számának alakulásáról az oldal adminisztrátora statisztikákat kaphat. Ennek révén sikerült nyomon követni a népszerűség növekedését: 2008 januárjától, amikor az új szolgáltatás marketingjét megkezdték, októberig több mint 300-ra nőtt a rajongók száma. Az ismertség növekedését a levelezőlistákra küldött felhívásokkal, a könyvtár épületeiben elhelyezett plakátokkal, a könyvtárbemutató órákon történő tájékoztatással, szórólapokkal, a könyvtári blogon történő figyelemfelhívással érték el.

Bebizonyosodott, hogy bár a Facebook Page gondos tervezést és folyamatos gondoskodást kíván szerkesztőitől, jó és alacsony költségű marketingeszköz, amellyel gyorsan és hatékonyan elérhető a használóközönség. A rajongóként csatlakozóktól és az alkalmi látogatóktól számos

pozitív visszajelzés érkezett még külföldről is. A könyvtár ezzel a kezdeményezéssel tehát hatékonyan növelte nemcsak saját, hanem az egyetem jó hírnevét és ismertségét is, főleg abban a 18-24 éves korcsoportban, amelyből a jövendő beiratkozók kerülhetnek ki. A könyvtárosok célja a továbbiakban a „rajongó" használók jobb megismerése, hogy számukat tovább gyarapíthassák, és a Facebook segítségével még jobb kapcsolatot építhessenek ki velük – egyszerre bemutatva a könyvtár közösségépítő képességét és tudományos kutatással kapcsolatos funkcióit.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 26, 81

Felhasználók és használat

Használat- és igényvizsgálat

56/2010

HOVER, Paul L. – LU, Jun: „Sentences like these" : multicultural information dynamics and international diversity of thought. – Bibliogr. **In:** The international information & library review. – 41. (2009) 3., p. 196-218.

Multikulturális információ-dinamika és a gondolkodás nemzetközi sokfélesége

Felmérés; Gépi fordítás; Használói szokások; Honlap; Könyvtáros -mint olvasó; Nyelvismeret -könyvtárosoké; Online információkeresés

A multikulturális információ-dinamika egy olyan újszerű kultúraközi vizsgálat volt, melynek keretében nyolcvannégy egyiptomi és amerikai tájékoztató könyvtárosból álló csoport információkeresési szokásait elemezték, miután azt kérték tőlük, hogy különböző nyelvű honlapokon tájékozódjanak. Ez a tanulmány – egy sorozat negyedik darabjaként – nemzeti, egynyelvű és többnyelvű alcsoportokra fókuszál, és a felkeresett honlapoknak többlépcsős elemzését adja: bemutatva a rákeresés okait, a gépi fordítás kontra eredeti nyelvű szöveg előnyben részesítését, a nem anyanyelvi honlapok kiválasztásának döntési mechanizmusát és az idegen nyelvű szövegtől való félelmet. A vizsgálati eredmények azt mutatják, hogy mindkét nemzetiségű információkereső csoport vonakodott a kapott internetes találatok alapszintjén átlépni a kultúrák közötti határvonalat. A további eredmények kirajzolják a megkérdezett alcsoportok közti különbségeket és hasonlóságokat motivációjuk, körülményeikből adódóan az eredeti nyelvek vagy a gépi fordítások kedvelése és információkeresési szokásaik eltérései tekintetében. A vizsgálat bizonyára hatással lesz a keresési teljesítmények javítására a globális tudás szétsugárzását illetően, amely a honlapok és keresőmotor-tervezés, a könyvtártudomány és a nemzetközi tudósvilág közvetítésével zajlik.

(Autoref.)

57/2010

KNIEVEL, Jennifer E. – WAKIMOTA, Jina Choi – HOLLADAY, Sara: Does interface design influence catalog use? : a case study **In:** College & research libraries. – 70. (2009) 5., p. 446-458.

Befolyásolja-e a használói felület szerkezete a katalógushasználatot?

Egyetemi könyvtár; Ember-gép kapcsolat; Felmérés; Katalógushasználat; Online katalógus

A University of Colorado at Boulder OPAC-jának átalakítása és egy linkfeloldó alkalmazása kapcsán felmerült a kérdés, vajon mindez mennyiben befolyásolja a katalógushasználatot. A cikk szerzői a naplófájl 2005 ősze és 2008 tavasza közötti adatait elemezték. Figyelték a kulcsszó, a cím és szerző, a tárgyszó, a Kongresszusi Könyvtár raktári jelzete és az ISSN/ISBN szerinti kereséseket a szemeszterek első, középső illetve utolsó heteiben. Az eredmények azt mutatják, hogy a kulcsszavas keresések száma csak kissé emelkedett az áttervezés után, az ISSN/ISBN keresések száma viszont drasztikusan megnőtt a linkfeloldó bevezetését követően. Az összes keresések száma nem változott a vizsgálat idején.

(Autoref.)

58/2010

MON, Lorri – RANDEREE, Ebrahim: On the boundaries of reference services : questioning and Library 2.0. – Bibliogr. **In:** Journal of education for library and information science. – 50. (2009) 3., p. 164-175.

Kiterjedjen-e a tájékozató munka a Könyvtár 2.0-val kapcsolatos kérdésekre is?

Egyetemi hallgató; Felmérés; Információtechnológia; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtáros-utánpótlás; Referensz

A cikk a végzős könyvtáros és az alsóéves informatika szakos hallgatóknak a könyvtárosokról és a Web 2.0-s eszközökről alkotott képét, utóbbiakban való jártasságát, valamint azt vizsgálja, fontosnak tartják-e a közösségi oldalakkal, blogokkal, wikikkel kapcsolatos könyvtári tájékoztatást. Az informatika szakos hallgatók többsége részt vett közösségi oldalak és a wikik szerkesztésében, közel felük publikált már blogokon és videomegosztó oldalakon. A könyvtár szakos hallgatóknak csupán egyharmada hozott létre közösségi tartalmat, és csekély aktivitást mutattak a blogokon, a wikiken és a videomegosztó oldalakon. Egy másik felmérés eredményeit is tárgyalja a cikk a Web 2.0-s alkalmazásokról a leendő munkaadóknál, 242 amerikai közkönyvtárban. Az eredmények alapján felmerül a kérdés, vajon a könyvtár szakos hallgatók fel vannak-e készülve a Web 2.0-s szolgáltatásokról szóló és azokon keresztül történő tájékoztatásra, valamint, hogy a képzés kiegészüljön-e a „Könyvtár 2.0” anyagával.

(Autoref.)

59/2010

SELWYN, Neil: The digital native : myth and reality. – Bibliogr. **In:** Aslib proceedings. – 61. (2009) 4., p. 364-379.

Digitális bennszülöttek – tévhitek és valóság

Gyermek- és ifjúsági olvasók; Használói szokások; Információtechnológia; Számítógép-hálózat

A tanulmány célja a fiatalok és a digitális technikák valós kapcsolatáról képet adni, és ezzel az információs szakembereket segíteni abban, hogy hasznos és érdemi szerepet játszhassanak a fiatalok jelenlegi generációjának támogatásában. Elsősorban arra törekedett a szerző, hogy a fiatalság és a digitális technika közti viszony köznapi és politikai felfogását alapos kritika alá vonja: ugyanis a fiatal hozzáértő számítógéphasználókat sokan a „digitális bennszülött”, „internetes nemzedék” és hasonló címkékkel jellemzik. A tanulmány ennek a megítélésnek az igazságtartalmát veszi szemügyre a fiatalok jelenlegi számítógépes és digitális információs gyakorlatának vizsgálata révén.
A tanulmány átfogó képet ad a fiatalok és a digitális technika témájában legutóbb publikált szakirodalomról, amelyek a számítástechnika, pedagógia, a média- és kommunikáció-tudomány területén jelentek meg. A kapott eredmények azt jelzik, hogy a fiataloknak a digitális technikához való viszonya nagyon különböző és hétköznapi

jellegű – ellentétben azzal a hiedelemmel, hogy valamennyien „digitális bennszülöttek" lennének. A tanulmány rávilágít arra a helytelen műszaki és biológiai determinizmusra, amely erősíti a gyerekek és fiatalok digitális technikához fűződő viszonyának jelenlegi megítélését; tehát tagadja azt a feltételezést, hogy a gyerekek és a fiatalok a digitális technika született, tehetséges használói lennének. A technika használatában mutatkozó nemzedéki különbségek reális megközelítésének bemutatásával a szerző olyan funkciókat és szerepeket tár fel, melyek az információs szakemberektől elvárhatók a fiataloknak nyújtott támogatás során digitális korunkban.

(Autoref.)

60/2010

SZLATKI, Martin: Wie hängen Lebensstil und Bibliotheksnutzung zusammen? : eine neue Qualität in der Zielgruppenbetrachtung von Bibliotheken am Beispiel der Stadtbücherei Stuttgart **In:** BuB. – 61. (2009) 4., p. 275-278.

Res. angol és francia nyelven

Hogyan függ össze az életmód a könyvtárhasználattal? A Stuttgarti Városi Könyvtár vizsgálatának eredményei

Felmérés; Használó; Városi könyvtár

A használó-központúság a könyvtárvezetés irányadó elve, ezért rendkívül fontos a használók viselkedésének tanulmányozása a könyvtárban. Ebben segíthetnek az életmód modellek is. A cikk arról az empirikus vizsgálatról számol be, amelyet a Stuttgarti Városi Könyvtár célcsoportjával végeztek a szociológus Gunnar Otte modelljének felhasználásával.
Az adatokat számítógépes felmérés segítségével 1065 használótól gyűjtötték be 2008 júniusában. A tanulmánynak az életmódtípusok megoszlására vonatkozó hipotézise nagyrészt beigazolódott. A Stuttgarti Városi Könyvtárban bizonyos életmódtípusok nagymértékben, míg mások kevésbé vannak képviselve, és mindegyik más-más használói körre jellemző. Más életmód-tanulmányok csak elvétve foglalkoznak azzal a szereppel, amelyet az életmód a könyvtárhasználók használói viselkedésében játszik. E tanulmány eredményei arra figyelmeztetnek, hogy nem szabad az életmódot a használói minták kizárólagos mutatójának tekintenünk.
A Stuttgarti Városi Könyvtár példájában 4 alapvető célcsoportot azonosítottak, ami a könyvtárhasználók 80%-át teszi ki. Ezek a célcsoportok, amelyek az egész társadalomban meghatározó jelentőségűek, képezik a könyvtári munka középpontját. Ezzel együtt a könyvtár új célcsoportokra is fordíthatja figyelmét, hogy korábban fel nem fedezett használói kör igényeit is kielégítse, és ezzel erősítse a könyvtár szociális szerepét.
A használói igények vizsgálata során célszerű arra is gondolni, milyen programok felelnek meg az egyes életmódtípusoknak.
Ahhoz, hogy ez a tanulmány a használóközpontú könyvtárvezetés alapjául szolgálhasson, a használói vizsgálatoknak figyelembe kell venniük az életmódtípusokat, és további kutatások szükségesek más területeken (különösen a könyvtárat nem használók körében).

(Autoref.)

Lásd még 53

Olvasás

61/2010

CHALOUPKA, Otakar: Rozhodující podněty dětského čtenářství **In:** Čtenář. – 61. (2009) 6., p. 203-206.

A gyermekek olvasásának meghatározó tényezői

Gyermekolvasó; Ifjúság nevelése olvasásra

A cseh gyermekek körében az olvasás és a könyvek iránti érdeklődés más országokhoz viszonyítva átlag felettinek számított. Nem csak

a gyermekirodalom kiadott példányszámai, a könyvtárak látogatottsága, hanem az otthoni könyvtárak is ezt igazolták. Az utóbbi években azonban az figyelhető meg, hogy a legfiatalabb generációk körében csökken az olvasás iránti érdeklődés, a mai ifjúság számára az irodalom nem jelent meghatározó kulturális értéket vagy meghatározó életélményt.

A kutatások és felmérések ellentmondásokkal találkoznak a probléma feltárásában. Egyrészt a megkérdezettek többsége állítja, hogy irodalom nélkül nem lehet élni, az irodalomnak rendkívüli fontosságot tulajdonítanak „szóban", elvileg. Logikusnak tűnne, hogy ha valamit nagyra értékelünk, akkor az iránt érdeklődünk is. A saját olvasmányok kapcsán azonban nyilvánvaló az ellentmondás a szavak és a tettek között. Az irodalomról szóló betanult frázisok jól hangzanak, de amikor a tényleges olvasásra terelődik a szó, akkor a legtöbb gyermekolvasmány megreked a Harry Potternél, egy-két kivétellel.

Egyrészt tehát a 19-20. század fordulója óta a köztudatban erősen él a meggyőződés az irodalom értékéről, fontosságáról, jelentőségéről, amely genetikusan öröklődött napjainkig. Manapság azonban a gyermekeket olyan attraktív hatások, erős benyomások érik a média és az internet felől, amelyeket harminc évvel ezelőtt a könyvek jelentettek. Más szempontból éppen az irodalom értékével kapcsolatos felfogás válhat az olvasás gátló tényezőjévé. A túl magasra tett mérce elől a gyerekek a kisebb ellenállás irányába fordulnak, könyv helyett a billentyűzethez nyúlnak.

Az olvasási kompetencia nem csak az olvasás készségét, hanem az olvasott szöveg megértését is jelenti. Az olvasási kompetencia alapja a könyv iránti érdeklődés, az olvasásban lelt öröm. Hogyan lehet a gyerekeket ebbe az irányba terelni?

Az egyik tényező a „megfelelő könyvet a megfelelő időben" szlogen lehet. A motivációs lehetőség, az ún. imprinting vagy első benyomás döntően meghatározó. Az életre szóló kellemes vagy kellemetlen első élmény meghatározza az olvasáshoz való hozzáállást. A motivációs benyomás a családban válhat elsődlegessé, befolyássá. A könyvekkel való korai találkozás, az anyatejjel egyidejű szellemi táplálék életre szóló élmény lehet, az élet részévé válhat. Az iskolai olvasás elsajátításában a szülők helyére a tanítók lépnek. Megtanítják az olvasás képességét és az olvasott szöveg megértését. A korai sikertelenség az olvasástanulásban kihat a teljesítményre, az önértékelésre.

A könyv átélése, a képzelőerő fejlesztése az olvasmányélmény velejárója. A könyvek iránti érdektelenséget gyakran magyarázzák a számítógépes interaktivitás előnyével. Holott az olvasási interaktivitás legalább olyan árnyalt, finom élmény, ami az olvasást igazán olvasássá teszi. Ráadásul az olvasás során a saját képzelőerőnk, vizualitásunk aktivizálódik. A könyv olvasása során fejlődik a személyiség: az olvasó elsajátítja a saját részvétel, az olvasásban való jelenlét készségét, az elmélyülést.

Az iskolai irodalmi nevelés hiányossága, hogy nem kelti föl kellőképpen az érdeklődést a szépirodalmi művek iránt. Minden könyv más élményt nyújthat, mindegyiktől mást várhat az olvasó. Megfelelő időben megfelelő könyvet kell a gyerekek kezébe adni, hogy a kötődés, az igény kialakuljon az olvasás iránt.

(Prókai Margit)

Lásd még 28

Használók képzése

62/2010

ADOLPHUS, Margaret: Virtual learning environments : making best use of VLEs **In:** Library + information update. – (2009) mar., p. 45-47.

Hozzuk ki a legtöbbet a virtuális oktatási környezet kínálta lehetőségekből!

Használók képzése -felsőoktatásban; Információtechnológia; Könyvtárpropaganda

Ma már szinte valamennyi egyetem gyakorlatában bevett dolognak számít az egyes kurzusokról információkat tartalmazó honlapok használata. A *virtuális oktatási környezet* (VLS=*virtual learning environments*) mind az adminisztráció, mind az oktatás számára nagy segítség, egyben a tanfolyamok dokumentum- és forrásbázisaként is szolgál. De vajon hogyan viszonyul mindez a könyvtáros információmenedzser szerepéhez, illetve a könyvtárak digitális forrásaihoz?

A felvetés, miszerint az említett VLS-anyagok kiválthatják a könyvtárhasználatot, nyilván erős túlzás. Már csak azért is, mert számos példa bizonyítja, hogy a könyvtárosok partnerek lehetnek a közös munkában. A *Sheffieldi Egyetem* angliai intézményekről készített felmérése azt mutatja, hogy a szigetországi kollégák napi kontaktusban vannak ezzel a jelenséggel, elsősorban az oktatás és a forrásmenedzsment terén. Azokban az esetekben pedig, ahol szélesebb körű együttműködés részesei, a kar számára is nyilvánvalóbbá válik a források kezelésében való jártasságuk. Így van ez az *Open University*-n is, ahol a VLE gyanánt szolgáló rendszer bevezetésekor két alprogram – a könyvtári integráció és a közös keresés (federated search) – kidolgozását bízták rájuk.

Az egyik legfontosabb könyvtárosi feladat, hogy a VLE-t könyvtári források linkjeivel lássák el, mint tették azt a *Nyugat-Angliai Egyetemen* (UWE), amikor valamennyi tanegységhez a könyvtár oktatási oldalait, vagy a katalógust kötötték. PR-lehetőségnek sem utolsó ez a fajta szimbiózis, hiszen ennek révén szinte észrevétlenül lehet felhívni a figyelmet a könyvtári szolgáltatásokra.

Egy másik terület, amelyen máris megmutatkozik a kooperáció előnye, a könyvtári források és szolgáltatások közös használata: a diákok ennek révén ugyanazokkal a felhasználói nevekkel és jelszavakkal férhetnek hozzá – a campuson belül és kívül – az említett eszközökhöz (megteremtője a *Linking Digital Libraries with VLE* program).

A kezdetektől találékony Sheffieldben ma már a könyvtár honlapján listázzák az e-folyóiratokat és e-könyveket, betűrendben és tárgy szerint; lehet keresni az online katalógusban, barangolni az egyetemi honlapon, napszaktól függetlenül. Az *Open University*-n más a gyakorlat. Ott a diákoknak RSS-szolgáltatáson keresztül kínálnak információkat, a közös keresést külön eszközzel (API=*application programming interface*), míg a katalógusban való keresést egy böngésző alapú programmal támogatják.

Az angliai intézményekben végzett felmérés egyértelműen utal az információs műveltség fejlesztése iránti igényre. Mivel azonban a személyes oktatás több okból is megoldhatatlan, kiutat a dilemmából a VLE jelenthet. A sokat emlegetett sheffieldi példa ezen a téren is követendő, mivel ügyesen ötvözi az általános ismereteket, ugyanakkor figyelembe veszi az egyes tudományterületek speciális szükségleteit.

Léteznek persze más típusú kezdeményezések, mint például a *London Business School* VLE-jén keresztül bonyolódó Online Tanfolyamok, amelyet könyvtárosok fejlesztettek ki, és az oktatását is ők végzik. És ilyen az Open University *Telstar* projektje (*Technology Enhanced Learning Supporting Students to Achieve Academic Rigour*), amely teljes mértékben integrálja a könyvtári forrásokat az oktatási anyagok létrehozása során.

Az áttekintést olvasva nem tűnik megalapozatlannak a szerző véleménye, hogy amíg a könyvtárosok együtt tudnak működni a VLE-kezdeményezésekkel, központi szerepet fognak betölteni intézményeik életében.

(Vasbányai Ferenc)

63/2010

ARCHER, Joanne – HANLON, Ann M. – LEVINE, Jennie A.: Investigating primary source literacy. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** The journal of academic librarianship. – 35. (2009) 5., p. 410-420.

Az elsődleges források használatának vizsgálata egyetemi hallgatók körében

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Információkeresés

Egyre több felsőoktatási intézmény kéri az alsóbb éves hallgatóktól, hogy feladataik megoldása során használjanak elsődleges forrásokat. Ezt felismervén az Amerikai Könyvtáros Egyesület (ALA) által kiadott *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* (az információs műveltség szabványos kompetenciái a felsőoktatás számára) is hangsúlyozza az elsődleges forrásokkal kapcsolatos kompetenciák fontosságát. Így kap a hallgatókat, a tanulást segítő könyvtár új feladatot: meg kell tanítani a hallgatókat a források közötti különbségtételre, az elsődleges források felkutatására és használatára. Mivel az elsődleges források igen sokfélék lehetnek (a levéltári anyagtól a ritka könyveken, hírlap-adatbázisokon és mikrofilmeken át digitális gyűjteményekig), azok minden fajtája másképp van leírva és másmilyen a hozzáférhetősége. Nem egyszerű tehát egy olyan vezérfonal összeállítása, amely az elsődleges forrásokkal és használatukkal foglalkozik. Az erre vonatkozó szakirodalom igen szegényes, így a Marylandi Egyetem csak néhány hasonló anyagra (a Yale és a University of California kalauzaira) támaszkodhatott, amikor elkészítette a „Kutatás elsődleges források felhasználásával" (*Research Using Primary Sources*) című webtájékoztatót. Egyúttal megvizsgálták a használók felkészültségét is.

Az eredmények szerint a nagy többségnek világos elképzelései voltak az elsődleges és másodlagos források különbségéről, azonban általában rögtön elbuktak az első akadályokon, amikor ezeket a forrásokat meg is kellett határozniuk. A hallgatók nagy többsége azt sem tudta, merre induljon, ha elsődleges forrást keres, illetve többségük az ismert eszközökre bízta magát anélkül, hogy tisztában lett volna azzal, hogy ezek az eszközök képesek-e azt nyújtani, amit keres. Az elkészült webkalauz használatát követő felmérés rámutatott a taneszköz néhány hibájára, ugyanakkor arra is, hogy a hallgatók új ismereteket is szereztek általa.

(Mohor Jenő)

64/2010

BROWN-SICA, Margaret – SOBEL, Karen – PAN, Denise: Learning for all : teaching students, faculty, and staff with screencasting. – Bibliogr. **In:** Public services quarterly. – 5. (2009) 2., p. 81-97.

Mindenkit tanítani: diákok, oktatók és könyvtárosok oktatása házilag készült videókkal

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Képanyag; Oktatás -számítógéppel

Három egyetemi könyvtárban (Auraria Library, University of Colorado, Denver <http://library.auraria.edu/ >) különböző munkakörben dolgozó amerikai könyvtárosok egy olyan módszert ismertetnek, melynek segítségével diákok, oktatók és kollégák el tudják sajátítani a könyvtárral kapcsolatos fontos ismereteket. Ez a módszer rövid tanvideók (screencasting) készítése, amelyekben egy-egy fontos témát dolgoznak fel, és amelyeket bárki bármikor és bárhol – akár többször is – megnézhet, amikor egy-egy könyvtárhasználati problémával szembesül.

A fogalommagyarázatot követően – és az ALA 2008. évi konferenciáján *Learning virtually: online professional development for library workers with tight budget and full schedules* (Virtuális tanulás: online szakmai fejlesztés könyvtárban dolgozók számára…) címmel tartott poszterelőadásukból kiindulva – öt szakaszban fejtik ki mondandójukat.

A szakirodalom alapos áttekintése után kiderült, egy cikk sem foglalkozik azzal, hogyan kell ilyen videókat készíteni, terjeszteni és értékelni, egyik sem tért ki arra, milyen fontos és innovatív oktatási módszer ezek alkalmazása, és hogy ezek a rövid, gyorsan elkészíthető segédletek mennyire megfelelnek a tanulók igényeinek.

Az igényre akkor derült fény, amikor mind a tájékoztató szolgálatban és a könyvtárismertető

órákon, mind a számítógépekkel kapcsolatos gondok elhárításában szerzett tapasztalatok azt mutatták, hogy a diákok zöme közben „elvesztette a fonalat", és az oktatás nem érte el a kívánt eredményt. Pan, aki a gyarapításért és feldolgozásért felelős részleg vezetője, munkatársai oktatásában alkalmazott rövid videó-instrukciókat (pl. a Microsoft Outlook naptár funkciójának használatáról).

Az oktatóvideók elkészítésének tapasztalatait meg is osztják az olvasóval. (Pl.: célszerű alaposan megtervezni, és lepróbálni a lépéseket elkészítésük előtt, minél rövidebb egy film, annál jobb, a gyorsabb jobb, fontos, hogy később is megtekinthető legyen, a hangosfilmnek vannak előnyei, de sokkal több a hátránya stb.) Ezután a „forgatás" során alkalmazható szoftverek (Captivate, Camtasia) és lehetőségeik részletkérdéseivel foglalkoznak, majd néhány használható linket ajánlanak az érdeklődők számára.

A továbbiakban a marketing (figyelemfelkeltés) és az értékelés, visszajelzés kérdéseire térnek ki. Utóbbi az oktatófilmhez is kapcsolható, de személyes beszélgetések is alkalmasak erre. Olykor az is sokat elárul, ha a film elkészítése előtt és után egy adott problémával kapcsolatban felmerülő kérdések számát vetjük össze a tájékoztató pultnál: ha jóval kevesebb utána, mint előtte, eredményes volt a filmünk.

A szerzők remélik, hogy az olvasottak nyomán mások is kedvet kapnak ennek a módszernek a kipróbálásához.

(Murányi Lajos)

65/2010

MARKEY, Karen [et al.]: Will undergraduate students play games to learn how to conduct library research?. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** The journal of academic librarianship. – 35. (2009) 4., p. 303-313.

Hajlandók-e az egyetemi hallgatók játékos formában elsajátítani a könyvtári kutatómunka alapjait?

Egyetemi hallgató; Felmérés; Használók képzése -felsőoktatásban; Oktatási módszer

A tudományos könyvtárak mindig is élen jártak abban a folyamatban, amelynek során a papíralapú gyűjtemények helyett online szolgáltatások kezelőivé váltak. Mindezzel együtt járt azonban, hogy a könyvtárhasználók eltávolodtak a hagyományos értelemben vett könyvtári források különféle típusainak fizikai valóságától, és akkor is a linkek, ikonok vagy menüpontok bűvöletében dolgoznak, amikor az információt rejtő kötetek tőlük karnyújtásnyira pihennek a polcokon. Sok könyvtáros érzi ezért szükségét annak, hogy segítse a felhasználókat a könnyebb eligazodásban.

Az egyetemi képzés során a rászoruló hallgatók megszólítása csupán esetleges lehet (workshopok, rövid tanfolyamok, órai képzés keretében), ám az e-learning programok ugrásszerű bővülése új stratégia kialakítására ösztönözte a szakembereket. A *Michigani Egyetem* oktatói tehát egy olyan webalapú játékot fejlesztettek ki, amelynek révén hatékonyabbá válhat a használóképzéssel foglalkozók munkája. Úgy alakították ki a középkori kerettörténetbe ágyazott programot (*Defense of Hidgeon*), hogy az a Google keresőmotorját használja – lévén ez a legismertebb és leggyakrabban használt eszköz, nem csak a diákok körében –, és az általános információ felől indulva az egyre speciálisabb találatokat premizálja. Ezekkel a felhasználó máris az online enciklopédiák, online katalógusok világába lép, hogy továbbhaladva eljusson egyes könyvek fizikai valójáig. A program egyébként magáról a módszerről kapta az elnevezését (*General-to Specific Research Process Model)*. A játék tervezése 7 hónapot, tesztelése 2 hónapot vett igénybe.

2007 novemberében indult a kísérlet, és egy hónapon keresztül foglalkoztatta a diákokat. A program használatával párhuzamosan, a résztvevőkkel egy néhány oldalas tesztet töltettek ki, amely általánosságban tudakozódott az általuk használt információs rendszerek formájáról, szerkezetéről, anélkül, hogy a két tevékenységet

összekapcsolták volna. Eközben a háttérben a szervezők nyomon követték a játékosok keresési stratégiáját.
Egy hónap elteltével aztán maguk a résztvevők, utóbb a szervezők számoltak be munkamódszerükről, tapasztalataikról, a játék hasznáról. A kérdésekre 40%-ban helyesen válaszolók teljesítményét fogadták el eredményesnek, ám ezt az arányt a 13 csapatból csak 6 érte el. Legkönnyebbeknek a webes enciklopédiákkal, adatbázis-használattal megválaszolható kérdések bizonyultak (kétharmad körüli eredménnyel), ennél jelentősen rosszabbul teljesítettek a hivatkozási indexek (ISI Web of Science) alkalmazásánál (42%), és még gyengébben, amikor konkrét könyvekkel kapcsolatos feladatokat kellett megoldaniuk. Sokan bevallották, hogy lusták voltak a kézikönyvtárban kutakodni, egyszerűen megtippelték a válaszokat (28%). A számítógépen keresztül elérhető adatok ugyanebben a kategóriában jóval precízebbek voltak (55%).
A résztvevők értékelése rengeteg tanulsággal szolgált a program tervezőinek. Ugyan a legtöbben elismerték, hogy jóval gyakorlottabbá váltak a keresőeszközök alkalmazásában, mivel rákényszerültek, hogy újra és újra használják azokat, de a felsőbb éves hallgatók elég rutinosnak tartották már magukat, hogy a játék nélkül is elboldoguljanak a könyvtárban. Fontos megállapítás, hogy a résztvevők nem ismerték fel: az információk útja az általános felől a specifikus felé mutat; illetve, hogy az időközben kitöltött kérdőívek ugyanannak a folyamatnak a monitorizálását szolgálták. Arról is megoszlottak a vélemények, vajon mindenki részére elő kell-e írni hasonló módszerek kipróbálását, vagy elegendő a hagyományos út az ismeretek átadására.
Ami az órarendi kérdéseket illeti, bebizonyosodott, hogy hasonló kurzusok fakultatív bevezetése nem hozna sikert, ezért javasolni fogják azok kötelező tanrendbe illesztését. Figyelni kell továbbá arra, hogy rögtön a játék kipróbálása után megbeszéljék a tanulságokat, hogy a diákokban tudatosuljon a módszer célja. Végezetül arra jutottak a játék fejlesztői, hogy a *Hidgeon* feljavítása helyett egy új játékot fognak kikísérletezni, amely szélesebb kört mozgat meg, és ahol sok rövidebb játék ad lehetőséget egyes könyvtári kutatások begyakorlására.

(Vasbányai Ferenc)

66/2010

SHENTON, Andrew K.: Information literacy and scholarly investigation : a British perspective. – Bibliogr. **In:** IFLA journal. – 35. (2009) 3., p. 226-231.

Res. francia, német, spanyol és orosz nyelven

Az információs műveltség és a tudományos kutatás brit szemszögből

Használói szokások; Használók képzése -felsőoktatásban; Tudományos kutatás

Az információs műveltség a szerző megközelítésében annak a tudásnak, készségeknek, kompetenciáknak és felfogásoknak az összessége, amelyek ahhoz szükségesek, hogy hatékony módon tudjunk információkat találni, azt megfelelően használni, annak érdekében, hogy kielégítsük a megszerzésére irányuló igényünket.
Az információs műveltséggel kapcsolatos gondolkodásunk érettségét mutatja, hogy szakirodalma nem csupán az érintett területek meghatározására és oktatásának módszereire szorítkozik, hanem speciális és összetett kérdések is terítékre kerülnek. A fejlődés ellenére az információs műveltség sem elméleti, sem gyakorlati szinten nem tudott polgárjogot szerezni a könyvtáron kívüli más területeken, mindenekelőtt ott, ahol jelentősége különösen kézenfekvő, az oktatás területén. Így a tanárok számára továbbra is idegenül hangzik az információs műveltség kifejezése, annak ellenére, hogy például az információs műveltség számos készsége, mindenekelőtt a meglévő anyagok új egységekbe való szintézise, valamint az értékelés Bloomnak az oktatáshoz kapcsolódó taxonómiájában is szerepel.
Az információs műveltség és a tudományos kutatás folyamatai között párhuzam vonható. Az utóbbinak részét képezi a kutatási kérdés meg-

fogalmazása, a célok meghatározása, a szakirodalom szemléje, a kutatás módszereinek megválasztása, az adatgyűjtés, az adatok elemzése, következtetések levonása, valamit az eredmények és a kutatási folyamat értékelése.
Azon túl, hogy a szakirodalmi szemle készítése, valamint a következtetések megfelelő összevetése a meglévő tudásbázissal magas szintű információs készségeket tételez fel, az információs műveltségre jellemző tevékenységek is hasonlóságot mutatnak a kutatás lépéseivel. Mindkettő magában foglalja a kutatás céljának meghatározását, a középpontba állítandó anyagok kiválasztását, az összegyűjtött anyagok tüzetes vizsgálatát, végül az eredmények és az elvégzett munka minőségének áttekintését.
A szerző két információs műveltségi keretrendszer elemeit veti össze a tudományos gondolkodás magasabb rendű gondolkodási készségeivel és a kutatási folyamat lépéseivel.

(Koltay Tibor)

Lásd még 23, 43

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

67/2010

MANŽUCH, Zinaida: Monitoring digitisation : lessons from previous experiences. – Bibliogr. **In:** Journal of documentation. – 65. (2009) 5., p. 768-796.

A digitalizálás monitorozása: az eddigi tapasztalatok tanulságai

Digitalizálás; Elektronikus könyvtár; Felmérés

A Vilniusi Egyetem (Litvánia) könyvtár- és információtudományi tanszékének munkatársa a közgyűjteményekben folyó digitalizálás értékelése jelenlegi megoldásainak számbavételére vállalkozott: a digitalizálást vizsgáló felmérések kvalitatív és kvantitatív elemzését végezte el. Az elemzés több területet is vizsgált:
– az általános módszertani megoldásokat,
– a digitalizálás céljait,
– a digitalizált tartalom használóit és használatát,
– a digitalizálás finanszírozását és költségeit, valamint
– a digitalizált gyűjtemények nagyságát és növekedését.
Az elemzés feltárta a hangzó anyagokkal kapcsolatos módszertani megoldások teljes hiányát, rávilágított a mintaösszeállítás kérdéseire, a stratégiai és a forrásmenedzsment közötti szakadékra, a használókkal kapcsolatos értékelési kritériumok átláthatatlanságára és a mennyiségi mérőszámok kidolgozásának problémáira.
A digitalizálás értékelésére a felmérések önmagukban nem elégségesek: a teljesebb képhez szükség van kiegészítő megoldásokra is (pl. digitalizálási szekértőkkel interjú készítésére). A felmérések értékelését szubjektív tényezők is nehezítették (pl. internetes elérhetőségük, a publikáció nyelve stb.).
A cikk segít hasonló felmérések kidolgozásában, mivel a hibákat és az eredményeket egyaránt elemzi. Érdeme, hogy elsőként vállalkozott a digitalizálás monitorozásának áttekintésére nemzetközi szinten. A cikk nyomán indikátorokat és

mérőszámokat is ki lehet dolgozni az egyes digitalizálási tevékenységek értékelésére.

(Autoref.)

68/2010

WILLETT, Perry: Mass digitization and its impact on interlending and document supply. – Bibliogr. **In:** Interlending & document supply. – 37. (2009) 3., p. 143-148.

A tömeges digitalizálás hatása a könyvtárközi kölcsönzésre és dokumentumszolgáltatásra

Digitalizálás; Dokumentumszolgáltatás; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Könyvtárközi kölcsönzés

A tömeges digitalizálási projektek igen összetett képet mutatnak. A cikk három projektet ragad ki – *Google Book Search (GBS), Open Content Alliance (OCA), The Million Book Project* –, és ezek történetét, céljait és eredményeit mutatja be, többek között a dokumentumszolgáltatás szempontjából.

A GBS (http://books.google.com) 2004-től nagy kiadók, továbbá brit és amerikai nagykönyvtárak közreműködésével indult, utóbbiak száma ma már meghaladja a harmincat. Az OCA (http://www.opencontentalliance.org/) tudományos könyvtárak és levéltárak kezdeményezése, nyilvánosan hozzáférhető könyvek digitalizálására vállalkozik. A Million Book Project (www.ulib.org) volt az első tömeges digitalizálási vállalkozás (2001), az általa digitalizált könyvek több aggregátornál elérhetők.

A digitalizált tartalom sok esetben több webhelyről, különböző elérési eszközök segítségével is hozzáférhető. A GBS aggregátorként is működik. PDF fájlban teljes könyveket lehet letölteni belőle, kapcsolódik az OpenWorldCat-hez, hogy megállapítható legyen, mely legközelebbi könyvtárban található meg a keresett mű, melyik könyvtár őrzi a digitalizált példányt.

A másik aggregátor, a *HathiTrust* (www.hathitrust.org.) 24 amerikai tudományos könyvtár konzorciuma. Legtöbbjük részt vesz a GBS-ben, néhányan tagjai az OCA-nak. A HathiTrust digitális archívum és elérési pont egyben, katalógusának neve: *Mirlyn* (http.//mirlyn.lib.umich.edu). A használók saját gyűjteményt hozhatnak létre, és abban teljes szöveggel kereshetnek. Előfordulhat, hogy a HathiTrustban szabadon hozzáférhető valamely mű, amely a GBS-ben korlátozottan hozzáférhető.

A harmadik aggregátor szolgáltatás, az *Internet Archive* (IA, http://www.archive.org/) archivált weboldalak mellett audio- és videodokumentumokat, az OCA, a Million Books Project és mások által digitalizált könyveket tartalmaz többféle formátumban. Hasonló vállalkozások még az Europeana, a Kongresszusi Könyvtár saját gyűjteményeire épülő szolgáltatásai és a JSTOR.

Ami a dokumentumszolgáltatást illeti, az OCA által digitalizált könyvek olvashatók az IA weboldalán, letölthetők, PDF vagy OCR formátumban elmenthetők. A GBS nyilvánosan hozzáférhető és szerzői jogilag védett anyagot egyaránt tartalmaz. A University of Michigan és a University of California könyvtárai teljes gyűjteményük digitalizálásához hozzájárultak. A Google emellett igen sok kiadóval együttműködik. A szerzői jogi védelem körébe tartozó műveknél a Google arról állapodott meg a szerzői és a kiadói jogvédőkkel, hogy a végfelhasználók a védett dokumentumok 20%-át, a tagkönyvtárakban a teljes dokumentumot megtekinthetik.

Az összkép nagyon összetett, sok a megoldandó probléma, a szolgáltatások most vannak megszületőben. Nincs olyan központi szolgáltatás vagy keresőeszköz, amellyel meg lehetne állapítani, hogy egy bizonyos könyvet vagy folyóiratot digitalizáltak-e már. A hozzáférés engedélyezésénél mind a használó földrajzi helyét, mind a megjelenés időpontját figyelembe kell venni. A Mirlyn katalógus a legalkalmasabb az ismert művek kikeresésére. A GBS egyedüli erőssége a kulcsszavas keresés. A Google nem oldotta még meg azt sem, hogy a Google Scholar és a GBS együttműködjön.

A könyvtárközi kölcsönzés statisztikai adatai el-

lentmondásosak. Egyrészt az elektronikus hozzáférés miatt visszaesett a forgalom, ugyanakkor a „visszaküldendő” dokumentumok (pl. könyvek) forgalmában növekedés mutatkozik meg. A kérések legnagyobb része az 1974 után, azon belül a 2000 után publikált dokumentumokra irányul. Ezek nem szerepelnek sem az OCA-nál, sem a HathiTrustnál. A GBS csak három soros részleteket mutat meg a szerzői jogilag védett művekből. Ha a jogi kérdések rendeződnek, akkor is csak 20%-ot. A teljes művek kölcsönzése tehát továbbra is felmerül igényként. Sem az OCA, sem a GBS nem teszi lehetővé az ismert tételek könnyű keresését, különösen nehezen kereshetők a többkötetes művek és a folyóiratok. Nincs Open URL link sem ezeknél a szolgáltatásoknál.
Valószínű, hogy a könyvtárközi kölcsönzés tovább fog növekedni, amíg a tömeges digitalizálási projektek nem illeszkednek jobban a kutatási infrastruktúrába. Ugyanakkor igen gyors változások zajlanak, és elképzelhető, hogy a használók egy napon online érhetik el a friss publikációk széles választékát, ingyenesen vagy előfizetéssel, saját könyvtárukból.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 14, 19, 20

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

69/2010

WILLIAMS, Peter – ROWLAND, Ian – JOHN, Jeremy Leighton: The personal curation of digital objects : a lifecycle approach. – Bibliogr. **In:** Aslib proceedings. – 61. (2009) 4., p. 340-363.

Digitális tárgyak személyes gondozása - életciklus szerinti megközelítésben

Elektronikus dokumentum; Információszervezés; Megőrzés

A szerző megkísérli összefüggő intellektuális keretbe foglalni az arra vonatkozó ismereteket, hogy hogyan teremtik meg, szervezik, kezelik és szüntetik meg az emberek személyes digitális archívumukat. Ennek apropója azon digitális információs objektumok növekvő mennyisége és sokfélesége, amelyeket magánemberek készítenek és tárolnak, továbbá az igény, hogy ezeket valamilyen módon az utókor számára megőrizzék.
A szóban forgó vizsgálat a vonatkozó szakirodalom elemzéséből indul ki, a felmerülő kérdések korábbi alapos interjúsorozatból származnak, választott módszere pedig a számítástechnika, információmenedzsment, valamint a levéltár- és iratkezelés irodalma alapkoncepcióinak a szintézise. Ezeket a koncepciókat a szakirodalomból kiemeli és szintetizálja, hogy ebből egy koherens dokumentum-életciklus narratíva jöjjön létre.
Az egyének között jelentős különbségek vannak abban, ahogy kezelik és archiválják a digitális anyagokat – szinte a ciklus valamennyi pontján –, ez teljesen más, mint a hivatalos archívumokban. Ez a gyakorlat nem is alkalmas hatékony dokumentumkezelésre, így komoly gondokat okozhat majd egy közgyűjteményben.
Eddig nem sokat tudtunk arról, hogy a magánemberek miképpen gondozzák digitális dokumentumaikat, noha a szakmabeliek is számos nehézséggel kénytelenek szembenézni a digitális médiával kapcsolatban.
A tanulmány jelentősége abban áll, hogy ezzel a témával alig foglalkoztak eddig, és a javasolt modell egy archivális információ-életciklus módszer, ami alkalmas magáncélra.

(Autoref.)

Lásd még 6, 45, 64

Információ- és kommunikációs technológia

70/2010

CLEMENTS, Charlotte: Implementing instant messaging in four university libraries. – Bibliogr. **In:** Library hi tech. – 27. (2009) 3., p. 393-402.

Azonnali üzenetküldő szolgáltatás bevezetése négy egyetemi könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Információtechnológia; Referensz; Szoftver

A cikk az Új-Zélandi Könyvtári Konzorciumban kialakított virtuális referensz szolgáltatás bevezetését célzó projektről számol be. Tárgyalja a legalkalmasabb szoftver kiválasztásának folyamatát és a szolgáltatás bevezetését a felsőoktatási könyvtárak hasonló szolgáltatásainak legújabb tapasztalatai tükrében.

A közösségi hálózati szoftverek gyors kialakulásának és elterjedtségének köszönhetően nyílt forráskódú szoftver alkalmazása tűnt a legalkalmasabbnak. Az alapelv középpontba kell, hogy helyezze a tanulási folyamat elősegítését.

A projektet irányító könyvtár kezdetben két honlapon vezeti be a szolgáltatást, a többi konzorciumi tag minimális közreműködésével. A szoftver különböző fejlesztései már tervbe vannak véve. A legfőbb kérdés a könyvtár számára, miként kell módosítani a szolgáltatást ahhoz, hogy megfeleljen a használói igényeknek és elvárásoknak.

A cikk egy azonnali üzenetküldő (instant messaging) referensz szolgáltatás bevezetését vizsgálja az online tanulási környezet és a hallgatói tanulási tapasztalatok tükrében. Amellett érvel, hogy az egyetemi könyvtáraknak a használói igények kielégítése érdekében folyamatosan bővíteniük kell online szolgáltatásaikat.

(Autoref.)

71/2010

GRUBER, Lukáš – SÍBEK, Tomáš – COUFAL, Libor: Archivace webových stránek v českém prostředí aneb Jak funguje WebArchiv. – Bibliogr. **In:** Čtenář. – 61. (2009) 5., p. 163-166. : ill., 1 táblázat, 1 fotó

Cseh weboldalak archiválása avagy Hogyan működik a WebArchiv?

Együttműködés -belföldi; Elektronikus publikáció; Megőrzés; Nemzeti gyűjtemény; Számítógép-hálózat

Csehországban 2000 óta a web archiválásával a nemzeti könyvtár, a morva területi könyvtár és a Masaryk Egyetem Számítástechnikai Intézetének együttműködésében megvalósuló *WebArchiv* projekt foglalkozik. Célja a nemzeti weboldalak digitális archiválásának megoldása, a másolatok begyűjtése és hozzáférhetővé tétele. A projekt kapcsolatot tart külföldi szervezetekkel, 2005-2006 között a WebArchiv a Culture projekt koordinátora lett, 2007-től tagja az IIPC (*International Internet Preservation Consortium*) nemzetközi szövetségnek.

A begyűjtést speciális szoftverek végzik (crawler, harvester), az egyik legnépszerűbb nyílt hozzáférésű program a Heritrix, amelyet a WebArchiv is alkalmaz. A szoftvert az IIPC keretében az amerikai Internet Archive fejlesztette ki, a böngészőkhöz hasonló elven működik. Kiegészítő modulja a DeDuplicator, amely megakadályozza a változatlan tartalmú weboldalak ismételt begyűjtését. A Heritrix gyengeségeinek kompenzálására a Web Curator Tool (http://webcurator.sourceforge.net) vagy a NetarchiveSuite (http://netarchive.dk/suite) alkalmazható. Az oldalak adatformátuma ARC vagy újabb, flexibilisebb verziója, a WARC. A formátumokhoz megfelelő leíró metaadatokat kapcsolnak.

Módszertanilag a web archiválása háromféleképpen végezhető: teljes körűen, válogatva vagy tematikusan. A WebArchiv mindhármat alkalmazza. A teljes körű begyűjtés automatikus archiválást jelent a web felületén. A válogató szempont a *.cz* domén nevű oldalakra összpon-

tosít. Ebből azonban olyan releváns források maradnak ki, amelyek más doménnevek alatt találhatóak (pl. .org, .net, .eu). Szükséges a nemzeti weboldalak automatikus felismerése, begyűjtése, és a teljes körű begyűjtés éves ciklusának évi kétszeri keresésre emelése.

2001-ben a 3 milliós archivált gyűjtemény 106 MB-ot foglalt el, 2008-ban pedig a 78 milliós gyűjtemény közel 4 millió MB terjedelműre növekedett. 2001 és 2008 között a 285 milliót meghaladó archívum megközelítőleg 13 millió MB terjedelműre nőtt.

A WebArchiv előnyben részesíti az eredeti tartalmú dokumentumok begyűjtését, a hosszú távú kulturális, tudományos értékek archiválását, fontosnak tartja az ún. szürke irodalom jelentős mértékű megőrzését. Nem gyűjti a nyomtatott időszaki kiadványokat, mert azok a kötelespéldány-szolgáltatással bekerülnek a nemzeti könyvtárba. A WebArchiv válogató gyűjtésébe 800 forrás tartozik, amelyeket kéthavonta figyelnek. Ezek a kiadókkal való megegyezés alapján szabadon hozzáférhetőek, leírásuk megtalálható a nemzeti könyvtár katalógusában és a nemzeti bibliográfiában is. A válogató begyűjtésre javaslatok tehetők elektronikus formanyomtatványon (http://webarchiv.cz/formular-url). A tematikus begyűjtés a nagyobb horderejű, az egész társadalmat érintő tartalmakhoz, eseményekhez kapcsolódik (pl. választások, a nemzeti könyvtár épülete, prágai olimpia stb.).

Az archivált oldalak elérhetősége nyilvános vagy korlátozott lehet. Korlátlan hozzáférést kizárólag a válogatott oldalakhoz biztosítanak, a szerzői hozzájárulások megszerzését követően. A teljes körű begyűjtésből származó, szerzői engedély nélküli anyagok csak a nemzeti könyvtár tájékoztató központjában kijelölt számítógépeken érhetők el. Ezek csak tanulmányi vagy kutatási célból használhatóak.

Az archivált másolatok keresését és hozzáférését a Wayback szoftver biztosítja. A használat törvényi hátterét a szerzői jogokon kívül a kiadói jogok (a polgári törvénykönyv) bonyolult összefüggéseinek érvényesítése teszi lehetővé. A másik lehetőség a Creative Commons licencének használata, ha a kiadó ezt alkalmazza, ami egyszerű megoldást jelent, és lehetőséget nyújt az online másolatok hozzáférésére. A gyors technológiai fejlődés nehezíti bizonyos weboldalak begyűjtését, ezért a kulturális örökség értékes részei tűnhetnek el örökre.

A cseh WebArchiv együttműködik a LiWA (Living Web Archives, http://www.liwa-project.eu) európai projekttel a problémák megoldásában.

(Prókai Margit)

Lásd még 18, 40, 42, 48, 52, 55, 58, 59, 73

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

72/2010

COHEN, Alex: Learning spaces in public libraries **In:** Public library quarterly. – 28. (2009) 3., p. 227-233.

Közösségi tanulóterek a közkönyvtárban

Építési terv; Könyvtárépület -közművelődési; Közművelődési könyvtár

A cikk a könyvtárakban lévő tanulóterekkel foglalkozik, valamint a könyvtárépítésre és –tervezésre ható korszerű technológiával. Azt mutatja be, hogy a tanulóterek fontos elemei a könyvtárépületek tervezésének, és ez nem csupán divatos trend. Újabban minden közkönyvtári épület kivitelezési projektje során a könyvtárosok és az építészek egyaránt tapasztalták, hogy a tanulási tevékenység támogatása iránt növekvő igény mutatkozik. Hogy minél több használót vonzzanak a könyvárba, azt javasolták, az épületben minél több ülőhely létesüljön az oktatási és a belső kulturális tevékenység elősegítésére. A cikkben idézett esettanulmányok is bizonyítják, hogy van kapcsolat a tanulóterek és a korszerű technológia között. A könyvtárosok és a könyvtártervezők számára a tanulóterek a könyvtári szolgáltatások kibővítése iránti igényt jelentik. Ők már felismerték, hogy a könyvtári ülőhelyek tervezésénél figyelembe kell venni a tanulótereket, hogy ezzel is segítsék a közösségi hálózatépítést, a csoportos tanulást és a projekttervezést. A cikkben bemutatott példák azt igazolják, hogy a közkönyvtárakban az új típusú digitális munka támogatása érdekében több tanulótérre van szükség.

(Autoref.)

Lásd még 33

Számítógépes könyvtári rendszerek

Lásd 46

Számítógép-szoftver

73/2010

DUNN, Katharine – SZYDLOWKSI, Nick: Web archiving for the rest of us : how to collect and manage websites using free and easy software **In:** Computers in libraries. – 29. (2009) 8., p. 12-18.

Webarchiválás ingyenesen, egyszerű módszerekkel

Információtechnológia; Megőrzés; Számítógép-hálózat; Szoftver

Bár a webarchiválás és megőrzés nem feladata a legtöbb könyvtárnak, a legtöbb kis könyvtár is képes lehet rá, és annak nyomon követésére, mikor és mit archivált saját maga.
Három lényeges dolgot kell megszervezni: a kívánt tartalom meghatározott időszakonkénti begyűjtését, az egyes ilyen alkalmakkor megszerzett verziók nyomon követését, és a gyűjtemény bemutatását a használóknak.
A cikk szerzői – egy egyetemi hallgató és egy könyvtári asszisztens – a SiteSucker szoftvert használták, amely ingyenesen igénybe vehető. (A HTTrack szoftver egy másik alternatíva.) A kívánt URL megadása után egész webhelyeket képes gyorsan letölteni, majd a merevlemezen a fájlokat mappákba rendezni és egyben menteni meghatározott beállítások szerint. Sajnos a JavaScriptben szereplő linkeket nem képes követni. A tanulást célszerű egyszerű HTML-oldalakkal kezdeni.

A verziók nyomon követésére, a korábbi verziókhoz való visszatérésre a Subversion vagy a CVS szoftverrel van lehetőség. E szoftverek segítséget adnak a digitális formában született dokumentumok feldolgozásához, értékeléséhez és hozzáférhetővé tételéhez is. A cikk szerzői is ezzel kezdtek dolgozni, majd a backup fájlok kezelésénél áttértek a TimeMachine-re, a különböző verziók összehasonlításánál pedig a FileMerge-re. Mindkét szoftver része az Apple Macintosh szoftvercsomagoknak. A TimeMachine beállítható úgy, hogy az egész merevlemezt, több fájlt vagy egyetlen fájlt biztonságosan mentsen egy külső meghajtóra. Ez helytakarékos megoldás, hatékonyan kezeli a különböző verziókat, és időt ad az értékelésre. A fájlok nevéhez célszerű hozzáadni az aktuális dátumot. A FileMerge megmutatja a két mentés közötti időben hozzáadott, elmozdított és módosított fájlokat. A webarchívum szerkesztője eldöntheti például, hogy csak akkor tart meg egy új verziót, ha legalább 10 új fájlt tartalmaz. A HTML formátumban pontosabban utána lehet nézni, mi változott meg.

A gyűjtemény bemutatásához a fájlokat tárolni lehet egy helyi számítógépen vagy a hálózaton, CD-R-re lehet írni, vagy egy nyilvános webszerveren elhelyezni. A használót először az indexfájlhoz irányítsuk. Gondoljunk a tartalom tulajdonosainak szerzői jogaira! Hasznos eligazítást adhat az Oakland Archive Policy, amelyet az Internet Archive is használ.

A SiteSucker egyszerű eszköz, nem boldogul azokkal a webhelyekkel, amelyek tartalma adatbázisba van szervezve, amelyek dinamikusan generálják az oldalakat (ilyenek a blogging szoftverek vagy tartalomkezelő rendszerek, mint a Joomla). Ezeket a SiteSucker nem tudja begyűjteni és értelmezni. Amikor ilyenekkel találkozik, akkor az egyes oldalak minden linkjét végigköveti. Az ilyen tartalmat sikerül ugyan archiválni, a formázási információk viszont elvesznek. Beállításokkal az archívum méretét célszerűen korlátozni lehet (a fájlok száma vagy a linkek száma szerint).

Még a legegyszerűbb webarchívum hosszú távú megőrzéséről is el kell gondolkodni. Vannak ehhez segédanyagok, például a brit Digital Curation Centre (www.dcc.ac.uk) és az ausztrál PADI (www.nla.gov.au/padi) oldalain. A legfontosabb teendő egységes és részletes metaadatok létrehozása az archivált fájlokról. Legalább a fájl formátumát és létrehozásának időpontját érdemes regisztrálni a későbbi felhasználás érdekében.

(Hegyközi Ilona)

74/2010

RAFIQ, Muhammad: LIS community's perceptions towards open source software adoption in libraries. – Bibliogr. **In:** The international information & library review. – 41. (2009) 3., p. 137-145.

A könyvtáros közösség véleménye a nyílt forráskódú szoftverek könyvtári alkalmazásáról

Hozzáférhetőség; Közvéleménykutatás; Szoftver

A tanulmány azért készült, hogy megvizsgálja a könyvtáros közösségnek a nyílt forráskódú szoftverek (Open Source Sofware, OSS) könyvtári alkalmazásával kapcsolatos véleményét. A vizsgálat kvantitatív módszert alkalmazott, és húsz kérdésből álló Likert-típusú skálát használt az adatgyűjtéshez. Három változó kapott kiemelt figyelmet: az intézmény típusa (közösségi vagy magánszektorbeli), a könyvtár típusa (felsőoktatási, közművelődési vagy szakkönyvtár) és az ország típusa (fejlett vagy fejlődő). A kapott 370 válasz 48 országból érkezett, az adatokat a szerző leíró statisztikák, független minta t-próba és ANOVA (ANalysis Of VAriance) segítségével vizsgálta. Az eredmények azt mutatták, hogy a válaszadók véleménye pozitív az OSS-ről; a t-próba és az ANOVA eredményei azonban ara utaltak, hogy az intézmény- és a könyvtártípus nem volt szignifikáns tényező, míg az országtípus igen: jelentős különbség mutatkozott a fejlett és a fejlődő országok percepciója között.

Az OSS olcsó és innovatív technológiai megol-

dást nyújt a könyvtáraknak, ezért komoly alternatívát jelent a költséges védett szoftverekkel szemben. Ezzel együtt az OSS könyvtári alkalmazása még gyerekcipőben jár. Bár a könyvtáros közösségnek pozitív a véleménye az OSS-ről, adaptálása éppen csak elkezdődött. Mindazonáltal további kutatások szükségesek annak felderítésére, milyen tényezők akadályozzák az OSS szélesebb körű könyvtári alkalmazását.
A tanulmány a maga nemében egyedülálló a világon. A vizsgálat eredményei hasznosak lehetnek a könyvtáros szakma, a könyvtári rendszerek fejlesztői, szoftverfejlesztők, a műszaki és könyvtári vezetők számára.

(Autoref. alapján)

Lásd még 50

Elektronikus könyvtár

75/2010

AYRIS, Paul: The EU-funded EuropeanaTravel project **In:** LIBER quarterly. – 19. (2009) 2.

Az Európai Unió által támogatott EuropeanaTravel program

Digitalizálás; Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Egyetemi könyvtár; Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Nemzeti könyvtár; Szabadidő felhasználása

Az Europeana*Travel* program az Európai Bizottság által támogatott eContent*plus* 2008 Munkaprogram digitális könyvtárak célterületének kulturális tartalom projektje. Általános célja az utazásról és a turizmusról szóló tartalom digitalizálása, mégpedig az *Europeana*ban való felhasználásra a European Digital Library Foundation (EDL Alapítvány) kérésének megfelelően (http://dev.europeana.eu/edlnet/edl_foundation/purpose.php). A szóban forgó anyag nagy egyetemi és nemzeti könyvtárak csodálatos gyűjteményeiből fog származni. A projekt támogatói a CENL (*The Conference of European National Librarians*), a LIBER (*Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche*) és az EDL Alapítvány. Az is célként fogalmazódott meg, hogy erősödjön a CENL és a LIBER között az együttműködés a közösen végzett tevékenység révén. Emellett a LIBER zárt aggregátor szolgálatot fog kialakítani, amely a tagkönyvtáraitól a dokumentumokat az Europeana számára gyűjti be, folytatva az Europeana népszerűsítését az egyetemi könyvtárak között, és a digitalizálással kapcsolatos bevált gyakorlat terjesztésének a támogatását.
A projekt konzorciuma 19 tagból áll Európa minden tájáról: ebből 17 könyvtár és tartalomszolgáltató, nagyjából fele-fele arányban a CENL és a LIBER tagja. Magyarországot a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára (DEENK) képviseli.
Az előkészítés során alaposan áttekintették a várható felhasználók típusait és a szolgáltatás fenntarthatóságának kérdéseit is. A projekt 2009. május 11-én indult, időtartama két év; a munka során szorosan együttműködik majd az Europeanaval.
A tizenhat oldalas függelékben a feldolgozásra kerülő anyag tartalmi és mennyiségi adatai tanulmányozhatók táblázatos formában. Az adatsorok a következők: az intézmény neve, a dokumentum típusa (fotó, kép, térkép stb.), megnevezés és mennyiségi adatok, formátum/minőség, jelenlegi elérhetőség, metaadat megléte, nyelve, megjegyzések. A DEENK 400 könyv – 46 ezer oldal –, 10 ezer folyóiratoldal, 200 térkép és 2000 képeslap digitalizálásával vesz részt a programban.

(Murányi Lajos)

76/2010

ERWAY, Ricky: A view on Europeana from the US perspective **In:** LIBER quarterly. – 19. (2009) 2.

Az Europeana amerikai szemmel

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Hozzáférhetőség; Nemzeti könyvtár; Portál; Szolgáltatások használata

A szerzőt, az OCLC ismert szakemberét a LIBER/EBLIDA tavaly ősszel Hágában megrendezett tanácskozásának szervezői kérték fel arra, hogy kívülállóként fogalmazza meg véleményét az *Europeana* projektről.

Az *Europeana* az Unió döntéshozó szerveitől nyerte támogatását, és a közösség stratégiai céljaként kiemelt politikai prioritást élvez. Kérdés, vajon egy finanszírozott projektből tud-e folyamatosan működő programmá válni a jövőben. Elnevezése szerencsés, márkanévként szinte tökéletes. Fontos viszont, hogy a használók meg tudják különböztetni más hasonló programtól, kezdeményezéstől (*The European Library, World Digital Library*), illetve saját verzióitól (*Europeana.eu, Europeana v1.0, Europeana Net*, stb.). A szerző praktikusnak tartaná, ha egy kronológikus áttekintés tudósítana a projekt megvalósulásának fázisairól, a jövőbeli tervekről.

A jövő lényeges kihívása, hogy a kezdeményezés hogyan tud megjelenni és kommunikálni a közösségi hálózatokon (Facebook, Twitter, Wikipedia). Figyelembe kellene vennie a bevált gyakorlat világszerte kialakult példáit, olyanokat, mint az *Australian Newspaper Digitisation* projekt, a *Metadata Schema Transformation Services* és a *Virtual International Authority File*-t (VIAF).

Az *Europeana* működési elve, hogy összegyűjti a metaadatokat, a digitalizált dokumentumok ugyanakkor a szolgáltató oldalán érhetők el. Ezzel egyfelől nem vész el a partnerek saját arculata, másrészt az üzemeltetők mentesülnek a központi tárolóhelyek létesítésének terhétől. Célszerű lenne azonban aggregátor-alközpontokat (*sub-aggregators*) létesíteni, hogy így tegyék megbízhatóbbá a rendszert, segítsék elő interoperabilitását nemzeti szinten. Szerencsés lenne továbbá, ha az *Europeana* egynek tekintené magát a portálok közül, és nem kivételezettnek. Ez azt is jelentené, hogy képesek lennének nemcsak fogadni, de ők maguk is adatokat exportálni nemzeti vagy tematikus portáloknak. Egyben elérhetőek lesznek pl. turisztikai, genealógiai webhelyeken, és olyan szolgáltatásokban, mint a *WorldCat.*

A szerző elismeréssel szól a 2010-re tervezett közel 10 milliós adatállományról. A mérleg nyelve egyelőre ugyan elbillen (Franciaország felé, ahonnan a tartalom közel fele származik), de ez gyorsan változni fog. El kell dönteni, mit tartalmazzon az *Europeana*. Mi a helyzet például az előfizetéses lapok cikkeivel, a kereskedelmi e-könyvek publikációival, a disszertációk és doktori tézisek tömegével? Egy könnyen átlátható lista sokat segítene a tájékozódásban.

Számos kérdést vet fel a jogok témája, mint például: korlátlan-e a metaadat-rekordok haználata; bárki más is hozzáférhet-e a teljes metaadat-állományhoz; hogyan viszonyulnak a működtetők az adatok terjesztéséhez (akár promóciós célból); megengedett-e a metaadatok vagy digitális szurrogátumaik módosítása vagy átalakítása stb. Amennyiben nem azonos az egyes adatok hozzáférési szintje, ezt mindenképpen a gyűjtemény, és nem rekordszinten kell kezelni.

A metadatokal kapcsolatban a szerző szerint csekély számú közös elemet kellene megkövetelni a partnerektől, a többi pedig a szabad szöveges keresést segítené.

A projekt valamennyi európai nyelven azonos szintű szolgáltatást vállal, de ehhez nem elegendő a használói felületen a gombokat több nyelven megjelölni. A *EuropeanaConnect* ígéri, hogy tezauruszokat, és egyéb eszközöket fog szolgáltatni, amelyek a tartalom feltárását célozzák. A nevek egységesítésének megoldása érdekében a VIAF-hoz célszerű fordulni.

A felhasználók véleményét az *Europeana* két úton figyeli: egyrészt úgy alakítja „termékét", hogy már előzetesen tekintetbe veszi az igényeket, másfelől leszűri a tapasztalatokat a használat során. Nagyon pozitív, hogy a szolgáltatást először igénybe vevők túlnyomó többsége jelzi: újra és újra használni fogja az *Europeana*-t. Az egyelőre csupán potenciális közönséget is el kell érni, és ehhez elengedhetetlen a már létező kö-

zösségi hálózatokon való aktívabb megjelenés. A vállalkozás anyagi háttere 2013-ig biztosított, de folyamatosan keresni kell alternatív lehetőségeket. Hogy mi jöhet szóba? Reklámtevékenység, a magántőke bevonása, szerzői jogdíjak, fix támogatás a részt vevő államoktól stb. Azonban mindezek együtt sem tudják majd pótolni az EU-tól kapott szubvenciót.

Az optimális működés mellett – ami a mostaninál aktívabb koordinációt és kommunikációt feltételez –, még mindig ott leselkedik a veszély, vagyis hogy a vállalt küldetés lehetetlennek bizonyul. A szerző mindazonáltal bízik benne, hogy a technikai feltételek maximális kihasználása, a stabil pénzügyi támogatás és a részt vevő országok nem lankadó érdekeltsége sikertörténetté formálják az *Europeana*-t.

(Vasbányai Ferenc)

77/2010

INNOCENTI, Perla – VULLO, Giuseppina: Assessing the preservation of institutional repositories with DRAMBORA : case studies from the University of Glasgow. – Bibliogr. jegyzetekben **In:** Bollettino AIB. – 49. (2009) 2., p. 139-158.

Res. olasz nyelven

Az intézményi repozitóriumok értékelése a DRAMBORA segítségével. Esettanulmányok a Glasgow-i Egyetemről

Elektronikus könyvtár; Információkeresési rendszer értékelése; Megőrzés

Az EU-s finanszírozású *Digital Preservation Europe* (DPE) projekt és a brit *Digital Curation Centre* (DCC) 2007 elején bocsátotta közre a *Digital Repository Audit Method Based on Risk Assessment* – DRAMBORA (http://www.repositoryaudit.eu/) rendszert, egy kockázatelemzésen alapuló módszert és eszközt a digitális gyűjtemények értékelésére.

A DRAMBORA digitális (elektronikus) repozitóriumok, könyvtárak és archívumok széles körében alkalmazható önértékelő eszközként, olyan gyűjtemények esetében is, amelyek célkitűzései között nem szerepel a hosszú távú megőrzésről való gondoskodás. A további fejlesztés során, válaszul az igényekre, a papíralapú eszköz mellett, alig egy év alatt elkészült és szabadon hozzáférhető a DRAMBORA Interactive elnevezésű online változat is. Az eszköz megközelítése rugalmas: egyaránt figyelembe veszi a szöveges és audiovizuális gyűjtemények szerkezeti és környezeti különbözőségeit, a végeredményt pedig az adott gyűjtemény saját céljaival veti össze. Figyelembe veszi a gyűjtemény stratégiai célkitűzéseit, cselekvési tervét és mindazokat a környezetei tényezőket, amelyek befolyásolják vagy gátolják a célok elérését. Az egyik irányból („felülről lefelé") tehát egy hierarchikus elemzés nyomán részletes szervezeti áttekintés készül. A másik irány („alulról fölfelé") a digitális formátumok kezelésének, megőrzésének, tárolásának „rizikófaktorait" vizsgálja a kockázatelemzés módszereivel.

A Glasgow-i Egyetemen két digitális gyűjteményt: a nyílt hozzáférés mozgalmához kapcsolódó és nyitott, növekvő állományú intézményi repozitóriumot és egy levelezés online kiadását, azaz egy lezárt gyűjteményt vizsgáltak meg a DRAMBORA segítségével. Az első esetben nem csak a hiányosságokat mutatta meg, hanem az erősségeket is, és azt, hogy milyen lépések szükségesek a további fejlődéshez. A második esetben az eredmény a gyűjtemény statikus voltára (azaz a digitalizáltság lehetőségeinek kihasználatlanságára), és a hosszú távú megőrzés fontosságára mutatott rá.

(Mohor Jenő)

78/2010

LYTE, Vic [et al.]: UK Institutional Repository Search : innovation and discovery. – Bibliogr. **In:** Ariadne. – 61. (2009) oct.

Innováció és kutatás. Milyen keresési lehetőségeket nyújt a brit Institutional Repository Search projekt?

Elektronikus könyvtár; Gépi információkeresés; Hozzáférhetőség; Megőrzés

A nyílt hozzáférés és a tudományos kommunikáció fontos részeit képezik az egy-egy intézmény kutatási eredményeit őrző és feltáró intézményi repozitóriumok. Azonban a bennük rejlő kutatási információk között még messze nem lehet könnyen, célirányosan és releváns találatokat kinyerve eligazodni. Ha a kutatók nem tudnak hozzájutni a megfelelő és lényeges információkhoz, az végső soron az innováció gátját is jelentheti.

Már nem elegendő az egyszerű, kulcsszavas keresés, sem pedig a közös lekérdezés, amely utóbbinál az egyes találati listák rangsorolása az illető repozitórium keresőrendszerének beállításait tükrözi. Az aggregált listák újbóli rendezéséhez olyan eszközt kellene létrehozni, amely egy-egy korpuszt a használók igényeinek megfelelően újra tudna indexelni. A kutatási és tudományos információk felderítéséhez a Web 3.0 megoldásait alkalmazva új generációs keresési és információkutatási funkciók valósulhatnak meg, és felgyorsulhat a kutatási és innovációs ciklus.

Az Egyesült Királyságban az intézményi repozitóriumokban rejlő kutatási információk keresési lehetőségeinek fejlesztésére irányult az *Institutional Repository Search* (IRS) projekt (http://www.intute.ac.uk/irs/). Ingyenes, célirányos keresőeszköz tesztváltozatának létrehozására törekedtek az akadémiai (felsőoktatási és kutatási) szektor számára a JISC, a MIMAS, a SHERPA, az UKOLN és a NaCTeM programok közreműködésével.

A kutatók ma már nem a Google kereződobozától vagy egy tematikus osztályozási taxonómiától elindulva szeretnének keresni, illetve böngészni. Szükségük van egy olyan eszközre, amelynek segítségével az egy-egy témával kapcsolatos információkat a legfrissebb, akár dinamikus közösségi vagy személyes osztályozási rendszerekkel összhangban lehet rendszerezni. A keresés során különös gondot kell fordítani az egyre szaporodó, témájuk szerint kapcsolódó digitális dokumentumokra, amelyek több – a legkülönbözőbb formátumú dokumentumokat tartalmazó és dinamikusan alakítható taxonómiával rendelkező – repozitóriumból származhatnak. Hasonlóképpen figyelmet érdemel az információforrások sokfélesége, például a kiegészítő adatokat tartalmazó disszertációk feltárásának problémái (pl. mivel ezek nem publikált dokumentumok, a szerzőktől engedélyt kell kérni felhasználásukra). Mindennek közvetlenül kapcsolódnia kell ahhoz a keretrendszerhez, amelyet maguk a kutatók igyekeznek kiépíteni az új tudás létrehozásával.

Az IRS által létrehozott keresőeszköz a repozitóriumok által meghatározott tematikus (szemantikus) metaadatokat és a kulcsszavakat; a szövegbányászat, a klaszterezés, keresztindexelés, szűrés, vizuális megjelenítés technikáit használja fel (konkrétan például az Autonomy cég IDOL keresőmotorjának 7. verzióját és a NaCTeM szövegbányászati megoldásait). A relevánsnak ítélt találatok mellett a szövegösszefüggések alapján, további keresőkifejezések begépelése nélkül, egyfajta szakértői rendszerként, automatikusan úgynevezett ajánlott olvasmányokat (kapcsolódó irodalmat) is kínál.

Közel 100 repozitórium és 500 ezer tétel keresését igyekszik megoldani. A kutatók számára a teljesebb információellátást, tevékenységük személyre szabott és hatékony támogatását jelenti; az intézmények számára eszközt ad kutatásaik eljuttatásához a célközönséghez; a társadalom számára pedig hozzáférést nyújt a közpénzekből finanszírozott kutatások eredményeihez. A kutatókat szolgáló (felsőoktatási) repozitóriumok mellett a közös lekérdezésbe újabban felvették az oktatást, tanulást szolgálóakat és a humán tudományi történeti archív repozitóriumokat is. Az IRS rendszer a keresőprofilok alapján akár a hasonló témával foglalkozó kutatók között is kapcsolatot tud teremteni.

(Hegyközi Ilona)

79/2010

PURDAY, Jon: Think culture : Europeana.eu from concept to construction. – Bibliogr. lábjegyzetben **In:** Bibliothek. – 33. (2009) 2., p. 170-180.

Res. angol és francia nyelven

Az Europeana.eu portál a kezdetekől a megvalósításig

Együttműködés -nemzetközi; Elektronikus könyvtár; Használó; Közgyűjtemény; Portál; Szolgáltatások használata

Az „Europeana.eu" Európa digitális könyvtári, levéltári és múzeumi portálja. Az Európai Bizottság finanszírozta létrehozását a digitális könyvtári kezdeményezés részeként annak érdekében, hogy egységes hozzáférést nyújtson Európa különböző helyeken tárolt digitalizált kulturális örökségéhez.
Az első verziót 2008 novemberében hivatalosan az Európai Bizottság elnöke indította el, de a hirtelen nagy érdeklődéstől az oldal lefagyott. Mostanra teljesen működőképes, és több mint ezer nagy európai könyvtárból, múzeumból, galériából, levéltárból és audiovizuális gyűjteményből származó mintegy 4,5 millió dokumentumhoz biztosít hozzáférést.
A tanulmány bemutatja az Europeana kialakulását mind politikai, mind gyakorlati szempontból. Kitér a használói felmérésekre, a tesztelési folyamatra, a metaadat-elemekre és a szurrogátum-modellre. Végül bemutatja az elkövetkező két év projektjeit, amelyek során a tartalmi és informatikai háttér bővülésével az Europeana teljes funkciórendszere működésbe lép. Az újabb verzió 2010 nyarán indul több mint tízmillió digitális tétel elérését biztosítva.

(Autoref.)

80/2010

VERNOOY-GERRITSEN, Marjan – PRONK, Gera – VAN DER GRAAF, Maurits: Three perspectives on the evolving infrastructure of institutional research repositories in Europe **In:** Ariadne. – 59. (2009) apr.

Fejlődő tudományos intézményi repozitóriumok Európában

Elektronikus könyvtár; Felmérés; Hozzáférhetőség; Megőrzés; Publikálás -tudományos kiadványoké

Az Európai Unió 2006 óta támogatja a *DRIVER Project* keretében azt a szándékot, hogy egymással kommunikáló, megbízható, az információk elérését hosszú távon biztosítani képes repozitóriumok jöjjenek létre a tudományos eredmények megőrzésére. A négy évvel ezelőtti helyzetfelmérést 2008-ban egy új vizsgálat követte, ezúttal 22 ország 178 intézményi repozitóriumáról.
Maga a fogalom a tudományos információ infrastruktúrájának jelentős innovációját takarja, amelyben három résztvevő játszik szerepet: a saját szellemi termékét archiváló szerző; a tudományos tevékenységét ennek révén könnyebben adminisztráló intézmény, valamint az eredmények iránt érdeklődő szakmai közvélemény, amely csak profitálhat a fizetős adatbázisokkal szemben alternatívát kínáló lehetőségből.
A két vizsgálat között eltelt időszak adatai azt mutatják, hogy évente 25-30 repozitórium alakul kontinensszerte (Norvégiát, Svájcot és Horvátországot is beleértve), így számukat mára 280 és 290 közé teszik a cikk szerzői. Ha figyelembe vesszük, hogy mintegy 600 egyetem működik Európában, feltételezhetjük, hogy minden második intézmény rendelkezik repozitóriummal.
Milyen dokumentumtípusok adják a gyűjtemények anyagát? Túlnyomó többségük a különböző típusú publikációk teljes szövegű változatára összpontosít, ezek aránya mégis csak körülbelül egyharmad, szemben az 51%-ot kitevő, kizárólag metaadatokat tartalmazó rekordokkal. A teljes szövegű dokumentumok mintegy kétharmada ún. „szürke irodalom" (disszertációk, konferenciai anyagok, kutatási jelentések), a maradék egyharmad cikkeket, könyveket (primér irodalmat) tartalmaz. Becslések szerint egy repozitórium átlagosan 8 és fél ezer tételt tartalmazott másfél évvel ezelőtt.
Ami az elhelyezés munkafolyamatát illeti, ebben

nagy változatosság látszik. Optimális az egyes kutatók számára dokumentumaik saját maguk által történő elhelyezése lenne, hiszen úgyis ők használják azt a jövőben; az intézmény részéről ugyanakkor fontos a gyűjtemény széles körű volta, hiszen kifelé valamilyen módon ez reprezentálja a szakmai tevékenységet. A szoftverek terén hasonló a sokszínűség, igaz, két cég (a *Dspace* és a *GNU Eprints*) láthatóan dominálja a piacot. Sokat lendítene az ügyön, állítják a szakértők, ha az érintettek valamennyien a DRIVER által kialakított irányelveket követnék.

Ha az egyes kutatók szemszögéből nézzük az elektronikus archívum funkcióját, a személyre szabott szolgáltatások (állandó azonosító valamennyi tételhez, publikációs lista készítésének lehetősége, illetve az archívum hosszú távú hozzáférhetőségének biztosítása) ugyan arányaiban javultak a 2 év alatt, de még így is csekélyek (30% körül). A repozitóriumok 47%-a még mindig csupán egyféle elérhetőséget preferál (az *Open Access* nyilvánosságát), az időszakosan szabad elérésű, helyben használható vagy elérhetetlen opciókat a tárak másik fele alkalmazza, vegyesen. Végezetül még egy tendencia rajzolódik ki, amely szerint egyre nagyobb mértékben archiválják a dokumentumokat a papírváltozatban való megjelenés után.

Vajon mekkora hányada jelenik meg a tudományos publikációknak ebben a formában? Ezen a téren 2006 óta nem történt előrelépés, mindösssze az intézmények „termésének" egyharmada kerül be a repozitóriumokba. Sok múlik persze azon, hogy az intézmény kötelezővé teszi-e az elhelyezést saját kutatói számára: ezzel az eszközzel eddig 32%-uk élt. Mintegy fele arányban önkéntes a lehetőség, míg a fennmaradó esetekben nem rendezett ez a kérdés. A keresőmotorok révén való elérhetőség kulcsfontosságú, és az elhelyezett anyagok 91%-a kereshető a Google (illetve 72%-ban a Google Scholar) révén, és ez nagy előrelépés.

Megkerülhetetlen kérdés egy intézmény számára, vajon felismeri-e ezeknek a repozitóriumoknak a jelentőségét, és mennyiben hajlandó áldozni rájuk. A vizsgálat eredményei azt mutatják, Európa közel 300 intézménye tudatában van e kérdés fontosságának – a DRIVER pedig minden segítséget megad az újonnan csatlakozóknak. Lényeges végezetül, hogy valamennyi kutató felhasználóbarát tárolási módszereket alkalmazzon, megőrizve a személyre szabott szolgáltatások lehetőségét, és hogy az intézmények tegyék kötelezővé kutatóik számára műveik elhelyezését.

(Vasbányai Ferenc)

Lásd még 19, 20, 22

Kapcsolódó területek

Kiadói tevékenység

81/2010

SCHLEH, Bernd: Buchmesse im Zeichen der Digitalisierung : ILC als Treffpunkt für Bibliothekare : Gastland China **In:** BuB. – 61. (2009) 9., p. 614-616.

Res. angol és francia nyelven

A Frankfurti Könyvvásár a digitalizálás jegyében. A Nemzetközi Könyvtári Központ (ILC) a könyvtárosok találkozóhelye

Könyvvásár

A digitalizálás terjedése megállíthatatlan a könyvkiadás területén (is). Ennek a trendnek egyik jó mutatója Németországban az évente megrendezésre kerülő frankfurti könyvvásár. Tavaly minden harmadik termék digitális for-

mátumban került bemutatásra. A vásár szervezői idén további növekedésre számítanak.
A frankfurti könyvvásár a legjelentősebb irodalmi esemény a világon, mi több, nagy számok és fontos üzletkötések jellemzik. 2008-ban mintegy 300 ezer látogató nézelődött a vásári standokon a Majna partján, ahol 100 ország 7300 kiállítója 400 ezer kiadványt mutatott be. Az idei vásár, amelyet október 14. és 18. között rendeznek, ezeket az adatokat várhatóan felülmúlja. Ennek érdekében a szervezők számos új ötlettel készültek, többek között a könyvtárosok számára is.
A Könyvtáros Egyesületek és Intézmények Nemzetközi Szövetségének (IFLA) első alkalommal lesz kiállítóstandja, köszönhetően az IFLA és a vásár szervezői közötti megállapodásnak, amelynek értelmében nem csak a vásár idején működnek együtt szorosabban. A döntés annak is köszönhető, hogy a könyvtárosok az összes látogató mintegy 5,5%-át képviselik, és ezzel a hatodik legnagyobb szakmai csoportnak számítanak, így egyre több figyelmet érdemelnek. Egy sajtóközlemény szerint a könyvtáros szakma „a több mint 7300 kiállító majd mindegyikének lehetséges üzleti partnere". Az IFLA standja a Nemzetközi Könyvtári Központban (ILC) a 4.2-es teremben lesz, együtt más országok könyvtáraival és könyvtáros szervezeteivel. Így az ILC ismét minden, a vásárra kilátogató könyvtáros fő kiindulási pontja.

(Autoref.)

Lásd még 31

Az ismertetett cikkek forrásai

American libraries (US)	40. (2009) 8/9.
Ariadne (I)	59. (2009) apr.; 60. (2009) jul.; 61. (2009) oct.
Aslib proceedings (GB)	61. (2009) 4.
Bibliotekarz (PL)	(2009) 9.
Bibliotekovedenie (RU)	(2009) 4., 5.
Bibliothek (DE)	33. (2009) 2.
Bollettino AIB (IT)	49. (2009) 2.
BuB (DE)	61. (2009) 4., 7/8., 9.
Bulletin des bibliothèques de France (FR)	54. (2009) 4., 5.
Cataloging & classification quarterly (US)	47. (2009) 5.
College & research libraries (US)	70. (2009) 5.
Computers in libraries (US)	29. (2009) 8.
Čtenář (CZ)	61. (2009) 5., 6.
Dialog mit Bibliotheken (DE)	21. (2009) 2.
IFLA journal (I)	35. (2009) 2., 3.
Information outlook (US)	13. (2009) 6.
Interlending & document supply (GB)	37. (2009) 3.
The international information & library review (I)	41. (2009) 3.
The journal of academic librarianship (US)	35. (2009) 4., 5.
Journal of access services (US)	6. (2009) 3.
Journal of documentation (GB)	65. (2009) 4., 5.

Journal of education for library and information science (US)	50. (2009) 3.
Journal of web librarianship (US)	3. (2009) 2.
LIBER quarterly (I)	19. (2009) 2.
Library hi tech (US)	27. (2009) 3.
Library + information update (GB)	(2009) jan/feb., mar.
Libri (I)	59. (2009) 3.
Naučnye i tehničeskie biblioteki (RU)	(2009) 5., 6.
New review of academic librarianship (GB)	15. (2009) 1.
Poradnik bibliotekarza (PL)	(2009) 9.
Public library quarterly (US)	28. (2009) 3.
Public services quarterly (US)	5. (2009) 2.
Revista española de documentación científica (ES)	32. (2009) 3.
Zeitschrift für Bibliothekswesen und Bibliographie (DE)	56. (2009) 3/4.

Digitális Magyar Vízjel Adatbank

A magyar vízjelkincs nemzeti és egyetemes kulturális örökségünk 700 éves múlttal rendelkező része. Tiszteletre méltó elődeink sok ezer, szebbnél-szebb vízjelmotívumot és sok százezer vízjelváltozatot hagytak ránk. Az első vízjeles papíroklevelet 1310. május 2-án bocsátotta ki Gentilis bíboros Pozsonyban. A magyar papírhasználatot, a magyar papíralapú történelmet és a magyar-országi vízjelek történetét ettől az időtől kezdve számítjuk.

A vízjelek kor-, eredetiség-, helymeghatározó és papírvédelmi szerepe régóta ismert. A katalógusba foglalt, azonosított vízjelek sok tudományág számára hasznos forrásként szolgálnak, nemcsak Magyarországon, az Európai Unióban, hanem az egész világon.

A magyar vízjelkutatás 200 éves múltra tekint vissza. A hazai vízjelek feltárása és rendszerezése a XIX. század elején indult meg. A kutatók kezdettől fogva törekedtek az ismeretlen vízjelek meghatározására és katalógusba foglalására. Eddig ez csak kéziratos, vagy nyomtatott formában ritkán valósulhatott, illetve valósult meg. A XX. század végének számítástechnikai lehetőségei végre megnyitották az utat a magyar-országi vízjelek digitális feldolgozása és tárolása irányába is. Elsődleges célunk a magyar vízjelkincs megmentése, feltárása, összegyűjtése, láthatóvá tétele, megjelenítése, rekonstruálása, dokumentálása és digitális megőrzése volt. A felkutatott és pontosan lerajzolt vízjelek digitális feldolgozása, azonosítása, rendszerezése és folyamatos bővítése lehetőséget teremtett egy olyan interaktív, digitális vízjel adatbank létrehozására, amellyel megvalósíthatjuk a széles körű Internet elérést is. A munka nagyságrendjét jelzi, hogy ez több mint tizenöt éves előkészítő munka után realizálódik. A 700 éves évforduló tiszteletére 2010 tavaszán elindítjuk az Interneten a Digitális Magyar Vízjel Adatbankot (DMVA). Ezzel bekapcsolódunk az Európai Unió más tagállamaiban már működő, illetve fejlesztés alatt álló vízjel adatbankjainak a sorába.

A SIGN-EL-SOFT számítástechnikai Kft. segítségével könnyen áttekinthető és egyszerűen kezelhető rendszert dolgoztunk ki. A DMVA lehetővé teszi a speciális és az általános célú hasznosítást is.

A filigranológiában kevésbé jártas kutatók, illetve felhasználók számára is biztosítja az ismeretlen vízjelek gyors meghatározását.

A DMVA keresőrendszere elsősorban a motívum alapú kiválasztás, összehasonlítás, azonosítás, meghatározás folyamatát támogatja, mivel a vízjelmotívumot általában mindenki egyszerűen felismeri. A bonyolultabb eseteknél, például összetett vízjelmotívumoknál, minden elemre külön rá lehet keresni, de sok egyéb szempont szerint is kereshetünk: például keltezés, évszám, kiállítási hely, készítési hely, papírmalom, papírgyár, papírkészítő, monogram, név, felirat, befoglaló méret, nyilvántartási szám, forrás és jelzet alapján is.

Pelbárt Jenő